

T.C.

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KAZAK EDEBİYATINDA JELTOKSAN HAREKETİ: SAMRAT

JAKSIBAY'IN *BİTEV JARA* ROMANINDA

YAPI VE İZLEK

YÜKSEK LISANS TEZİ

Banu NAGASHBEKOVA

ARDAHAN - 2018

T.C.

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KAZAK EDEBİYATINDA JELTOKSAN HAREKETİ: SAMRAT
JAKSIBAY'IN *BİTEV JARA* ROMANINDA
YAPI VE İZLEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Banu NAGASHBEKOVA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mayrambek OROZOBAYEV

ARDAHAN - 2018

KABUL VE ONAY

Banu NAGASHBEKOVA tarafından hazırlanan "Kazak Edebiyatında Jeltoksan Hareketi: Samrat Jaksıbay'ın *Bitev Jara* Romanında Yapı ve İzlek" başlıklı bu çalışma, 02.07.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda OY BİRLİĞİ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV

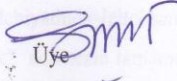
Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mayrambek OROZOBAYEV

Üye

Doç. Dr. Mustafa ŞENEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 16.07.2018

Dr. Öğr. Üyesi Zafer AYKANAT Y.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Şakir ESİTİ
Enstitü Müdürü

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Kazak Edebiyatında Jeltoksan Hareketi: Samrat Jaksibay'in *Bitev Jara* Romanında Yapi Ve İzlek" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

06.07.2018

Banu NAGASHBEKOVA

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tezimizin konusunu oluşturan “Kazak Edebiyatındaki Jeltoksan Hareketi: Jaksıbay Samrat’ın “*Bitev Jara* Romanı Üzerinde Yapı ve İzlek” başlıklı çalışmamızı gerçekleştirirken Jaksıbay Samrat tarafından kaleme alınan diğer eserler de gözden geçirildi. Yazarın Kazak edebiyatına ait *Bitev Jara* romanı ayrıntılı olarak incelendi.

Öncelikle Jeltoksan olayının Kazak edebiyatına yansımaları ve onun nasıl işlendiğiyle ilgili konular üzerinde genişçe duruldu. Bu olay, 1986 yılında Kazaklar tarafından o dönemdeki mevcut Sovyet rejimine karşı gerçekleştirilen en önemli başkaldırı olarak bilinmektedir.

Eserlerinde haksızlığa uğramış, ezilmiş insanlara yer veren Jaksıbay Samrat eseri belgesel bir roman olarak kaleme almıştır. İçindeki karakterler hayatta yaşamış gerçek kişilerdir. Yazar, eserinin genelinde ele aldığı kişilerinin eylemlerini olduğu gibi aktararak anlatıyı oluşturan unsurların gerçeklik boyutunu arttırmıştır. Samrat’ın kaleme aldığı tüm eserleri belgesel nitelikte ve tarihidir. Kazakistan’da ve Türkiye’de çok tanınmasa bile kendi okurunu bulmuş bir yazardır. Diğer tarihî romanları da yaşamış olduğu dönemi ve Kazakistan’ın bağımsızlık kazandıktan sonraki durumlarını gerçeğe dayalı anlatan eserlerdir.

Tez esas itibarıyla dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Jeltoksan olayı hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise ana konu olan Kazak edebiyatına Jeltoksan hareketinin yansımaları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Jaksıbay Samrat’ın yaşamı, çocukluğu, ailesi, gençlik yılları, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü ana bölümde de *Bitev Jara* romanı yapı ve izlek bakımından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Kendini gerçekleştirme kaygısı taşıyan roman karakterlerini engelleyen zaman ve mekân unsurları hakkında çözümler yapılmıştır. İzleklere Varlığın Sonu: Ölüm, Özne ve İktidar, Sömürü/Ötekileştir(il)me, Sevgi/ Aşk, Başkaldırı ve Uyanış gibi faktörlerin ön plana çıktığını ve bu faktörlerin insanın ruh dünyasına şekil verdiğini, yine örnekler vermek suretiyle izah edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bu bölüm içerisinde *Bitev Jara* romanındaki yapı unsurları olan anlatıcı ve bakış açısı, mekân, zaman ve kişiler öykülerden hareketle değerlendirilmiştir.

Ele aldığımız konu hakkındaki belgesel fotoğrafları ve yazarın kendisine ait fotoğraflarını çalışmanın sonuna ekledik. Çalışmamız Giriş kısmıyla başlayıp Sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

Çalışmanın Sonuç kısmında, ilk dört bölümde ele aldığımız konuları ana çizgileriyle tekrar hatırlattıktan sonra, inceleme sonucu elde ettiğimiz tespitleri belirtmeye çalıştık.

Tezin sonuna yararlandığımız tüm bilimsel çalışmalarını içeren bir kaynakça listesi eklemeyi de ihmal etmedik.

Özellikle çalışmamda yardımı dokunan, destek veren ve fikirlerini paylaşan hocam Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ'e şükranlarımı sunuyorum. Bu tez çalışmasını ele almaya teklifte bulunan, fikrini, yardımını esirgemeyen, bir akademisyen gözlüğüyle bana her daim yol gösteren, bu yolda ışık tutan hocam Dr. Öğr. Üyesi Samet AZAP'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Hiç şüphesiz bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde benden hiçbir yardımı esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mayrambek OROZOBAYEV'e özellikle teşekkür ediyorum.

Her konuda yardım ve desteğini veren aileme sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca yardımda bulunan arkadaşlarıma Fatma ADA, Necati ÜNLÜCAN ve Mehmet EREN'E teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Banu NAGASHBEKOVA

2018 - Ardahan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR	X
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1
Araştırmanın Amacı	1
Araştırmanın Önemi ve Yöntemi	1
Araştırmanın Sınırlıkları.....	1
Araştırmanın Asıl Kaynağı.....	2
JELTOKSAN OLAYI HAKKINDA	3
KAZAK EDEBİYATINDA JELTOKSAN OLAYI	7
1.1.1 <i>Karaözek</i> Romanı.....	7
1.1.2 <i>Uyalastar</i> Romanı	10
1.1.3 <i>Aykaranğı</i> Romanı	11
1.1.4 <i>Jeltoksan İzğarı</i> Hikayesi.....	15
1.1.5 <i>Jeltoksan Janğırı</i> Uzun Şiiri	16
1.1.6 <i>Seksen Altıncı Jıl</i> Romanı	17
JAKSIBAY SAMRAT'IN YAŞAMI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	20
YAZARIN YAŞAMI	20
1.1.7 AİLESİ VE ÇOCUKLUĞU.....	20
1.1.8 GENÇLİK VE DÜNYAYI ANLAMLANDIRMA	21
ÇALIŞMA YAŞAM ve SANAT ESERLERİ	22
BİTEV JARA	24
SAMRAT JAKSIBAY'IN <i>BİTEV JARA (KAPALI YARA)</i> ROMANINDA YAPI VE İZLEK	28
ROMANIN KİMLİĞİ	28
İSİMDEN İÇERİĞE	28

OLAY ÖRGÜSÜ	29
BAKIŞ AÇISI VE ANLATICI	34
ZAMAN	38
MEKAN	41
1.1.9 ÇEVRESEL MEKÂNLAR.....	42
1.1.10 ALGISAL MEKAN	42
1.1.11 KAPALI/DAR VE LABIRENTLEŞEN MEKÂNLAR	43
3.6.4. AÇIK/GENİŞ MEKÂNLAR	48
ŞAHIS KADROSU	51
1.1.12 BAŞKİŞİ	52
1.1.13 NORM KARAKTERLER	54
1.1.14 KART KARAKTERLER	59
1.1.15 FON KARAKTERLER	62
İZLEKSEL KURGU	64
1.1.16 Başkaldırı ve Uyanış:	65
1.1.17 Sevgi/ Aşk.....	68
1.1.18 Sömürü/Ötekileştir(il)me:	71
1.1.19 Özne ve İktidar.....	73
1.1.20 Varlığın Sonu: Ölüm.....	75
ÇIKARIM.....	79
KAYNAKÇA	82
Ek: Fotoğraflar.....	85

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KAZAK EDEBİYATINDA JELTOKSAN HAREKETİ: SAMRAT JAKSIBAY'IN
BİTEV JARA ROMANINDA YAPI VE İZLEK****BANU NAGASHBEKOVA****T.C.****ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ****SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ****TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Günümüzde Kazak edebiyatına Jeltoksan olayının yansıması sadece siyasi açıdan değil, edebi açıdan da incelenmeye başlanmıştır. Yapılan bu çalışmada Jeltoksan olayı edebi açıdan ele alındı ve Jaksıbay Samrat'ın neredeyse Türkiye'de hiç bilinmeyen hayatına ve edebi kişiliğine yer verildi. Onun kalemine ait Kazak halkının en son milli mücadelesi hakkında edebi eserleri ve *Bitev Jara* romanı, çalışmanın önemli temasıdır.

Jaksıbay Samrat romanlarını tarihte yaşamış önemli kişilerin hayatları üzerine kurgularken, konularını yaşanmış tarihi olaylardan almıştır. Yazarın romanları yanında sosyal meseleleri ele aldığı öyküleri de onun edebi kişiliği ve toplumsal duyarlılığı hakkında ipucu verir.

“Kazak Edebiyatında Jeltoksan Hareketi: Samrat Jaksıbay'ın *Bitev Jara* Romanında Yapı ve İzlek“ başlıklı bu çalışma dört ana başlık üzerinde incelenmiştir. Birinci bölümde, Jeltoksan (Aralık) olayı hakkında bilgi vermeye çalışırken, ikinci bölümde Kazak edebiyatında Jeltoksan konusunu ele alan edebi eserler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise, yazarın çocukluğu, kişiliği, hayatı, sanatı anlatılmıştır. Dördüncü bölümde de yazarın *Bitev Jara* romanı “Yapı ve İzlek” bağlamında incelenmiştir. Sonuç kısmında çalışma esnasında elde edilen tespitler genel olarak değerlendirilmiştir.

Kaynakça kısmında ise çalışma esnasında başvurduğumuz materyallerin listesi verilmiştir. Ekler bölümünde yazar ve Jeltoksan olayıyla ilgili birkaç fotoğraflara yer verilmiştir.

Açar Sözcükler: Jeltoksan olayı, Kazak edebiyatında Jeltoksan, Jaksıbay Samrat, Bitev Jara.

ABSTRACT**JELTOKSAN MOVEMENT IN KAZAKH LITERATURE: SAMRAT JAKSIBAY'S
BITEV JARA'S NOVEL STRUCTURE AND SUBJECT****MASTER'S THESIS****BANU NAGASHBEKOVA****REPUBLIC OF TURKEY****ARDAHAN UNIVERSITY****INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES****DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

Today, the reflection of the Jeltoksan phenomenon in Kazakh literature has begun to be studied not only from the political point of view but also from the literary point of view. In this study, December events were discussed in terms of literary and Samrat's almost totally unknown life in Turkey was the main focus. His literary works about the latest national battle of the Kazakh people and the Bitev Jara novel are important issues of this study.

Jaksibay Samrat has taken his subjects from historical events when he was writing his novels about the lives of those who had lived in the past. In addition to his novels, the stories concerning the social affairs process also give clues about his literary personality and social sensitivity.

This study which is titled as follows: Jeltoksan Movement in Kazakh Literature: Samrat Jaksibay's Bitev Jara's novel structure and subject, has been examined on four main topics. In the first part, while trying to give information about the Jeltoksan (December) event, in the second part, literary works dealing with the Jeltoksan issue in Kazakh literature are emphasized. In the third chapter, the author's childhood, personality, life, art are explained. In the fourth chapter, the author's Bitev Jara novel has been examined in the context of "Structure and Subject". In the conclusion section, the findings obtained during the study were evaluated in general.

In the bibliography, we list the materials we applied during the study. In the appendices section there are several photographs about the writer and Jeltoksan incident.

Key words: December event, December event in Kazakh literature, Jaksibay Samrat, Bitev Jara.

KISALTMALAR

A.g.e.: Adı geçen eser

A.g.m: Adı geçen makale

A.g.t: Adı geçen tez

BJ.: Bitev Jara

S: sayı

s: Sayfa

TDK.: Türk Dil Kurumu

ev.: Çeviren

vb: Ve Başkası ve Benzeri

Yay: Yayınları

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

1	<i>Bitav Jara</i> romanında Tanrısal Bakış Açısı	s.34
2	Mekan Biçimleri Tablosu	s.40
3	Dar/ kapalı mekan	s.43
4	Açık Mekan	s.47
5	KORA Őeması	s.63
6	Rene Girard'ın üçgen arzu modeli	s.67

GİRİŞ

Her edebi eser, yenilikleri bekleyen örtülü anlamlarla yüklüdür. Aynı zamanda o eser, çeşitli konuları ele alır ve okur dünyasını farklı düşüncelere yönlendirir. Okur elindeki metni, eseri çok dikkatli bir şekilde okursa bile bazı yerlerini kavrayamayabilir. Bazı hususların kapalı kalması kaçınılmazdır. Bu noktada araya edebiyat araştırmacısı girer. Ele alınan eserin konusunun edebi bir bakış açısıyla ve bilimsel bir yaklaşımla okura ulaşmasını sağlar. Eserle ilgili okurun aklında soru işaretinin kalmamasını amaçlar. Fakat yine de bazı anlamların örtülü kalması mümkün olabilir. Bu da başka bir çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olur.

Edebiyat sahnesine bir yazar olarak çıkan, kurguya dayalı tarihi eserlerini iki binli yılların başından itibaren yayımlamaya başlayan Jaksıbay Samrat, edebiyat çevrelerince ismi henüz yeni duyulan bir yazardır. Gerek raflarda pek yer kaplamayan kitaplarındaki az sözle çok şey anlatmayı benimseyen minimalist üslubuyla gerek etrafta pek görünmemesiyle ilgi çeken yazar edebiyat dünyasındaki yerini giderek sağlamlaştırmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Jeltoksan olayını siyasi ve sosyal açıdan değil, edebi açıdan, Türkiye'ye tanıtmak ve Türk okuru ve araştırmacıların dikkatini bu konuya çekmektir. Ayrıca bu olayı konu edinen Jaksıbay Samrat'ın *Bitev Jara* romanının yapısını ve izleğini ayrıntılı olarak incelemektir.

Araştırmanın Önemi ve Yöntemi

Jaksıbay, çağdaş Kazak edebiyatının gelişmesinde önemli bir yere sahip olsa bile henüz yeterince anlaşılıp eserleri üzerinde kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Bu çalışma Kazak yazarının eserlerinin incelenmesi bakımından oldukça önemlidir. Bununla birlikte Türkiye'de Jeltoksan olayının edebi açıdan tanıtılması için de böyle bir çalışmanın olması gerekir. Çalışmada *Bitev Jara* romanı, yapı ve izlek bakımından yazarın bakış açısı, zaman, mekan, kişiler dünyası ve olay örgüsü çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlıkları

Kazak edebiyatında Jeltoksan olayını anlatan eserlerin sayısı fazla değildir. Bunlardan Jaksıbay Samrat'ın *Bitev Jara (Kapalı Yara)* belgesel romanı Jeltoksan

olayını acı gerçeğe dayalı, boyamasız, olduğu gibi anlatan bir eserdir. Çalışmamızın esas inceleme konusu bu romanla sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Asıl Kaynağı

Bu tez çalışmasında Muhtar Şahanov'un "Jeltoksan Epopeyası" kitabı ve "AK Bürkit" yayınevi tarafından yayımlanan Jaskıbay Samrat'ın *Bitev Jara* romanı çalışmamızın temel kaynağını oluşturmaktadır.

JELTOKSAN OLAYI HAKKINDA

Ruslar Kazak Türklerini ve Sovyetler Birliği içerisindeki tüm Türk halklarını 70 sene boyunca Sovyet ideolojisi doğrultusunda Ruslaştırmaya çalıştılar. Sadece kendi dediklerini yaptırarak, Sovyetler Birliği içerisindeki bütün halkları aynı çizgiyle yönetmişlerdir. O dönemde komünist ve şovnist siyasete karşı kimse başkaldıramamış, şikayet edememiş ve sesini yükseltmemiştir. Bunu yapanları hemen akıl hastanelerine hapsettiler ve çeşitli ilaçlarla onları yok etmeye çalıştılar. 1986'ya kadar Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan Türk halkları birçok tarihi olaylara maruz kaldılar.

1917 yılında Rusya'daki Şubat İhtilâli sonucu Kazakistan'da önemli siyasi gelişmeler meydana gelmiştir. Kazak önderleri öncülüğünde Kazakistan'ın muhtelif şehirlerinde bölgesel Kazak Kongreleri düzenlenmiştir. Daha sonra ise bütün bölgelerden gelen delegelerin katılımıyla I. ve II. Kazak Genel Kongreleri düzenlenmiştir. II. Kongre'de ise Rusya'daki 1917 Ekim Bolşevik İhtilali de dikkate alınarak Alaş Orda¹ hükümeti özerk olarak kurulması kararı alınır. *“Alihan Bökeyhanoglu önderliğinde kurulan müstakil hükümet Bolşeviklerin Kazakistan'ı işgaliyle son bulmuştur. Ağustos 1920'de Kırgız (Kazak) Sovyet Otonom Sosyalist Cumhuriyeti kurularak Sovyet Rusya'ya bağlanan Kazak topraklarında yeni bir dönem başlamıştır”* (Kara, 2012: 19). Böylece sırayla büyük olaylar, başkaldırılar başlamıştır. *“1929-1934 yılları arasında yapılan kolektifleştirme çalışmaları sonucu Kazaklar arasında açlık başlamış, birçok Kazak hayatını kaybetmiştir”* (Hekimoğlu, 2012: 403). *“Bu felâketten sonra Kazak halkı ülkesini terk edenlerle birlikte nüfusunun üçte ikilik bir kısmını kaybetmiştir”* (Kayyum Kesici, 2003: 208). Goloşokin'in yaptığı bu acımasız siyaseti Kazaklar için unutulmaz bir trajedi olarak tarihe geçmiştir. *Kazak tarihinde Sovyet dönemindeki en büyük felaketlerinden biri olarak gösterilen katlık, aslında iki defa, 1920'li ve 1930'lu yılların başlarında olmuş ve Kazakların büyük bir kısmının ölümüne yol açmıştır.”* (İbrahim, Türk , 2016: 9-10). Alaş Orda aydınları bunu görmezlikten gelediler ve hepsi birşeyler yapmaya çalıştılar. Stalin'e mektup yazdılar ve eserlerinde bu konuyu ele aldılar. Sonuç olarak onları 1937-38 yıllarında sürgüne gönderip kurşuna dizmişlerdir ve kimileri de kaybolmuştur. *“Sovyet Rusya'nın uyguladığı kültürel asimilasyona karşı Kazaklar milli kimliklerini korumak için*

¹Alaş Orda – Kazak'larda büyük bir parti, sonradan özerk ülke ismi olarak kurulmak istemiştir.

mücadele etmişlerdir” (Kara, 2012: 420). Fakat tüm mücadelelerine rağmen aydınlardan veya masum halktan birçok insan suçlu sayılıp cezalandırılmıştır.

Bunlar sadece bir resmi kayıda geçen bilgilerdir. Kayda geçmeyen şehitler ve kaybolanları sayarsak, bu sayı daha da fazladır. “*Sovyet rejiminin acımasız siyaseti sonucunda uygulanan aydın katliamı; milleti, devleti, bağımsızlığı için çabalayan Kazak aydınlarını yok etse de onların gösterdiği yol, rehberlik ettikleri dava milletin zihninden hiçbir zaman silinmemiştir. Bunun en büyük örneği 1986 yılının Aralık ayında gerçekleşen Jeltoksan olayında görülmüştür*” (Kara, İbragim, 2008: 410). 1986 yılındaki Aralık olayı 1916 yılında gerçekleşen olaydan² sonraki ikinci büyük olaydır.

1990’lı yıllarda Sovyet dönemi devletinin dağılmasıyla birlikte Kazaklar ve diğer Türk ülkelerinin *uyanış* devri başlamıştır; 1986’daki Jeltoksan olayı bu yeni diriliş ve uyanışın başlamasına büyük katkı sağlamıştır. “Kazak halkı, “asırlık uykudan” uyanarak kendini diri tutacak millî, dinî, tarihî değerlerine ve özellikle de ana diline sahip çıkmanın yollarını aramaya başlamıştır. Millî şuura sahip Kazak aydınları, büyük bir mücadele ile elde edilen bağımsızlığı perçinleştirip korumak için çabalamayı kendilerine kutsal bir görev olarak kabul etmişlerdir. Özellikle yazar ve şairler, halkı Sovyet zihniyetinden arındırarak millî ve tarihî şuuru aşılama, ana diline sahip çıkma, maddî dünyanın esiri olmama, Kazak ruhunu tekrar kazanma veya var olanı pekiştirme, küreselleşmenin bazı zararlarından korunma konularında halkı uyarmaya yönelik eserler vermeye başlamışlardır. “*Benim bahtım, halkımın huzurundadır*” diyen millî şair Muhtar Şahanov’un şiirlerinden seçilmiş olan aşağıdaki mısralar, günümüz Kazak toplumunun dikkat etmesi gereken hususlara vurgu yapılmıştır:

“Kuvvetlenirse aç gözümüz, maddî zihniyetimiz
Zengin olmak, karın doymak yad elde de mümkündür.
Öz yurdunda millilikten mahrum kalırsan eğer
Ecdadın güveninden daha iyisi yoktur meğer
Karın tokluğu gönül zenginliğinden ağır basmamalı

² “Kazakların Ruslara karşı yaptığı en büyük başkaldırlardan biri de 1916 yılında gerçekleştirilmiştir. Başkaldırının başlamasına devletin 25 Haziran 1916’da asker işi için Türkistan bölgesinde ve Sibiry’a da 19-43 yaş aralığındaki erkekleri zorla çalıştırması bahane olmuştur. Ancak başkaldırı, Rusların baskıcı, sömürgecilik siyaseti, Kazak topraklarını ele geçirme gibi sosyo-ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı oluşmuştur. Kazaklar bu isyanda da büyük kayıplar vermiştir.”

Gönül sultanlığı halkımızın asırlık hayali.
 Ana dilinden uzaklaşırsan zararı kendinedir
 Ata dilini horlayan muradına ermemiştir.
 Ana dilsiz bağımsızlık yarım rızık, yarım gayret
 Ana dilsiz egemenlik milliyetsizlik demek.
 Biz kendimiz olamadan, başkasını anlamayız
 Bir insanı sevmeden, herkese kucakaçamayız.
 Öz halkının dilini, örfünü, zihniyetini sevmekle
 Bütün insanlığı sevip anlamak mümkündür.
 Öz dilinden uzaklaşmak, öz ananı küçümsemek
 Bu ruh sakatlığı, hem millete hıyanet demek.
 Zamanımız aramanın, yetişmenin, yapbozların zamanı
 Maddî menfaatleri nereye götürüyor insanı?
 Ekonomik kalkınma da bu zamanın talebi
 Tek korkum su, nasıl korunacaktır azınlıklar âlemi?
 Kazak halkı bin defa sürçmüş, ama kalkmıştır
 Anlaşılsın isterim kendin olmanın önemi (Kara, İbragim, 2008: 412).

Buz örtünen, fırtınalı, ateşli, savaş içindeki zor günlerden geçen Kazak halkı son beş yüzyılda özgürlük için yaklaşık üç yüzden fazla mücadele etmişlerdir. Her zaman adalet, bağımsızlık için gayret eden halkın son gerçekleştirdiği olayı Almatı şehrinin tam ortasında olmuştur. Bu olay, eski ismi Brejnev, şu anki Respublika meydanında ve diğer şehirlerde patlak veren 1986 yılındaki Jeltoksan olayıdır.

16 Aralık 1986'da Kazakistan Kompartisi Merkez komitesinin birinci sekreteri D. A. Konayev görevinden alınıp, onun yerine G.V. Kolbin seçilir. Bununla ilgili Genel kurul toplantısı sadece 18 dakika sürer. Bu yeni yapılandırma demokrasiden büyük umut bekleyen ülkedeki Kazak gençlerinin ayaklanmasına sebep olur. Genel Kurul toplantısı geçtikten sonra ikinci gün Merkez komitesi önündeki meydana, toplantıda alınan karara itiraz etmek üzere, işçi ve genç öğrenciler vb. toplanırlar. Onların ellerindeki sloganların içinde "Her halkın kendi başkanı olması lazım" gibi yazılar vardı. Seçilecek başkanın hiç olmazsa Kazakistan'da yaşayan Rus vekillerden olması gerektiğini söylerler. Beklenmedik bir durumla karşılaşan G. V. Kolbin parti Merkez komitesinin büro milletvekillerini bir araya getirerek gençleri durdurmaları için S. M.

Muhaşev, N. A. Nazarbayev, Z. K. Kamaldinov, O. S. Miroşkin, M. S. Mendibayev, A. P. Ribnikov, L. E. Devletova, V. N. Lobov, vb. milletvekillerini görevlendirir. Ama onlar meydana çıkan Jeltoksancıları durduramazlar. Aslında meydana gençler barışçıl bir amaçla çıkmıştı. Onlar kendilerine karşı askeri bir güçle mücadele edeceklerini düşünmemişlerdir. Fakat askeri bir güç kullanıldı. “Lenin ideolijisi yaşasın!” diyen sloganlarla çıkanlar cezalandırıldılar. Gençlerin meydana çıkma sebepleri çeşitlidir. Onların bazıları burada yıllardır şovnist siyasete karşı çıkmışken, bir başkaları “milli namusu savunma” sloganıyla çıktılar. Fakat birçoğu diğer milletlere ve Rus halkına karşı değildiler. 17 Aralık akşamına kadar olaya katılanlar sınırı aşmadılar ve hiç bir şekilde yasaları çiğnemediler. Bu arada özel olarak söylenecek şey, meydana Kazak gençlerinin çok olmasına rağmen, onların arasında Rus, Ukrayın, Uygur ve başka milletlerin gençleri de vardı. Bunu o zamanki İçişleri Bakanlığının kaydettiği rapor da ispatlıyor. Olayın büyümesine ve çok zor duruma gelmesine, siyasi tartışmadan kaçan vekiller, parti ve devlet üyeleri sebep olmuştur. Bu yüzden güvenlik güçlerinin güç kullanmasına izin verildi. Sonunda, olay sırasında çeşitli milletlerden toplam 2401 insan tutuklandı. Almatı’nın mahkemeleri bunlardan 326 gence valilik cezası verdi, ceza kanununa uyarak 99 genç mahkemeye çıkartıldı, iki gence idam cezası verildi. Sadece Jeltoksan olayında Karagandı Üniversitesi’nden 25 öğrenci komünist partisinden çıkarıldı, 11’i ise Üniversiteden atıldı. Ancak bunlar sadece resmi raporlarda belirtilen rakamlardır. Aslında daha birçok genç öldürüldü ve bir sürü öğrenci üniversiteden atıldı. Almatı Mimar ve İnşaat Enstitünün öğrencisi K. Rıskulbekov hapisanede vefat etmiştir. Kız öğrenci L. Asanova gizemli bir şekilde öldü. Böyle acı örnekler az değildir.

Sovyet ve Batı ajanları, milli harekete iştirak eden talebelerin, “sokakta Rus oldukları tahmin edilen kişilerle çalıştığını, arabaları devirdiğini, devlete ait bir mağazayı yaktığını belirttiler. Sovyetler’in “APN” muharibi Valery Novikov, “haberi Alma Ata’daki üniversitede okumakta olan 19 yaşındaki kızından duyup, hemen olay yerine gittiğini” ve orada “Kazakistan Kazaklarıdır” gibi “milliyetçilik” ifade eden bazı pankartlar taşıyan ve aynı zamanda “bağırın” gençleri gördüğünü belirtmiştir.³ Başkanlık ve milletvekilleri kanlı olayı daha zor duruma sokarak, “Metel” (Kasırga) projesi çerçevesinde mitinge silahlı askerler gönderirler. Sonra olaya katılan gençlere

³ https://www.zharar.com/kz/shygarma/2206-1986_okigasy.html

“milliyetçi unsurlar”, “serseriler”, “sarhoşlar” diye tarif etmeye özen gösterdiler. (Şahanov, 2013: 6). Fakat daha sonraki resmi açıklamalarda, “serseriler”, “sarhoşlar”, “esrarkeş” gibi yakıştırmaların yalan olduğu anlaşıldı.

KAZAK EDEBİYATINDA JELTOKSAN OLAYI

Kazak edebiyatında *Jeltoksan (Aralık) olayını* başlı başına ele alan eserler bir elin parmaklarını geçemeyecek kadar azdır. Ayrıca Jeltoksan (Aralık) olayı ile ilgili eserler ancak bağımsızlığı kazandıktan sonra kaleme alınmaya başlanmıştır. Çünkü Sovyet döneminde açıkça ele alınması mümkün değildi, yazamazlardı. Aşağıda bu olayla ilgili eserler hakkında kısa bilgiler verilmiş olup içerik kısmı ve olay örgüsü anlatılmaya çalışılmıştır.

1.1.1 *Karaözek Romanı*

Almatı’daki Aralık olayının sebep ve sonuçları aslında tüm dünyada yankı bulmuştu. Fakat bu olayı ayrıntılarıyla arşiv belgelerine dayandırarak açıp veremediler. Tarihçilere nazaran, yetenekli edebiyatçılar, realist şairlerimiz ve yazarlarımız ilk önce seslerini duyurarak, halkın gerçeği öğrenmesine yardımcı olmuşlardı.

Bu konuya göre yazar Bekjan Tilegenov’un *Seksen Altıncı Yıl* T. Savketayev’in *Aykarangı* “Gece karanlığı”, Mırzağali İnirbayev’in *O, Düşünür Dünya*, A. İbrayımolu’nun *Uyalastar* “Hemşehriler”, Ö. Ahmet’in *Jeltoksan Soğuğu*, Bavurjan Üsenov’un *Jeltoksan Janğırığı* “Aralığın Yankısı” uzun şiiri, Erbolat Abikenuli’nin *Jeltoksan İzğarı* “Aralığın Ayazı” hikayesi gibi eserleri yaşanmış olayları güzel bir şekilde anlatarak halkın bilinçlenmesini sağlamışlardır. B. Tilegenov’un eserinde belgesel özellikler ve siyasi olaylar zamanındaki bürokratik acımasız sistemin gizli oyunu, dönemin idarecilerinin asıl amaçları güzel bir şekilde anlatılmıştır. T. Savketayev’in *Aykarangı* romanında ise o dönemdeki insanların dramatik hali, milliyet namusunun haykıran sesi, suçsuz canların yok edilmesini sadakat ve ihanetin terazide tartılması anlatılır. Yazar, psikolojik açıdan karakterin iç dünyasındaki korkularını iyice kopararak, yazarın kendi “dünyasındaki” her şeyi yazması onun özelliğinin görüntüsüdür. *Aykarangı* romanı o dönemdeki Kazaklar’ın siyasi ve sosyal yaşamının bir panoramasını çizen tek eser sayılır.

Yeni nesillerin başında gelen N. Kuvantayulı, 1990'lı yıllarda roman tarzıyla kelime sanatının kapısından iyice girip Jeltoksan (Aralık) olayına sanatsal açıdan bakan ve ışık veren yazardır.

N. Kuvantayulı'nın *Karaözek* romanı yukarıda adı geçen iki esere göre daha özeldir. Romanda 16 Aralık 1986 yılının sabahı, daha sonra milli para birimi tengenin ortaya çıkmasıyla Kazak toplumunda yeni paralı döneme geçmedeki zorluklar ve halkın yaşamında yer alan durumlar baş karakter Haknazar üzerinden gerçek olarak betimlenir. İlk iki yazara göre N. Kuvantayulı diğer iki yolu seçmiştir. N. Kuvantayulı, Jeltoksan olayında hiçbir kötü amacı olmaksızın, yedi sene suçsuz hapse atılıp, "milliyetçi" diye ad takılan Hakan'ın gözüyle Kazak halkının yaşamını, umudun uyanışını simgeleyen baharın gelemeyişini ve *karaözek* dönemini anlatır. Burada milli ruhun uyanması hakkında tutku, özgürlük hakkında duygu, meydandaki gençlerin sesli sloganları hakkında aşırı söylemler hiç yoktur. Hatta bu olaya sebep olan Konayev ile Kolbin'in isimleri de eserde geçmez. Zira, N. Kuvantayulı kuru sloganlar değil, net ve sade yaşamının derinliğine giren, Haknazar'ın görüşünü kendi öz şivesiyle anlatarak, geçmiş toplumun gerçek portresini ele alıp, söz ettirecek derecede başarılı olmuştur.

Romanda iki dönem betimlenir: ilk önce Haknazar'ın yedi senelik hapisane hayatı, sonra özgürlüğe çıkan kara pazarda geçinme mücadelesi anlatılır. Haknazarla beraber tutuklanan Jeltoksancı Aldongar'a pazarda tesadüfen rastlar. Aldongar abisi bebek arabasının üzerinde çekirdek satarak geçiniyormuş. Olayları derin bir şekilde incelersek, hapisanedeki Haknazar hemgörevlilerine hem de hapisanedeki kişilere Jeltoksan olayı hakkında bildiği herşeyi anlatmıştı. Ama normal dünyada Aldongar'a rastladığında kendini Jeltoksan olayının şahidi olarak tam hissedemez. O nihayet Aldongar'ın hanımına pazardaki Çinlilerden ürün alacağım diye onların bıçağıyla ölür. Bunun sebebi, Haknazar'ın sınıf arkadaşı olan Ernar'ın iki üç sene önce o çinlileri dolandırmasıdır. Böylece roman trajediyle sona erer. Neden böyle oldu? Bu sorunun cevabını bulmak için yazar okuru romanla baş başa bırakmıştır.

Haknazar; bizim yoldaşımızdır. O eğitim almak için gelmişti. Köyde büyüyen iyi niyetli bir delikanlıdır. Delikanlı merakla meydana çıkar ve oradaki Kazak kızlarının saçını yolan askerlere bakarak, dayak yiyen kızları kurtarmak için öne atılır ve sonunda suçsuz yere hapse atılır. O sadece Jeltoksan olaylarında 15 dakika yer almıştır. Fakat ona atılan iftiralar; milliyetçi, olaycı, antisovyetçi gibi gerçek dışı söylemler, birçok

ünlü aydınların belini büken, onları düşündüren kederdir. Ona insanın akli almayacak iftiralar ve sanki on beş dakika değil de, yıllarca oradaymış gibi ağır suçlamalar yapıldı. Sadece olaya şahit olan genç Haknazar'ın daha olgunlaşmadan sovyet döneminin acımasız hapisanesine atılması, karanlık hücrenin ağır kapısından geçmesi – bir kıyamet günü gibiydi. Suçsuz gencin hayatının gençlik yılları hapisanede geçmiştir. Özgür olduktan sonra da “Ben kahramanım!” diye göğsünü kabartmış, ama kimsenin umrunda olmamıştır. Doğrusu siyasi açıdan aklansa bile, onun gibi o kanlı olaya katıldığını halka seslenerek söyleyemeyen kahramanlar Kazak halkında gerçekten çok olmalıdır. Çünkü, bugünlerde “jeltoksancıyız” diye halk tarafından bilinen kişilerin olaylar hakkında çok fazla konuşmadıkları görülmektedir. Onların gönül alemindeki yara izlerinin yüreklerini zehir gibi acıttığını çoğu kez gördük. Yazar N. Kuvantayulı'nın *Karaözek* romanını Jeltoksan olaylarında onurunu yücelten, özgürlüğe kavuştuktan sonra da olay hakkında hiçbir şey demeden, sessizce geçip giden kahramanlara yapılan bir heykel sayabiliriz.

Romanda Haknazar'ı tüccar arkadaşı Ernar aldatarak, tatsız olaylara sokuyor. Sonunda o arkadaşının hilekarlığından dolayı o yabancı cüce tüccar tarafından öldürülür. Haknazar'ın konuştuğu, samimi olduğu erkek ve kız arkadaşlarının içinde doksan yıllarında “budist” olan kızlar da vardır. Geçen olayda böyle güzel kızların saçlarından tutulup sürüklenmemesi için mücadele eden Haknazar onlara sakin bir şekilde bundan vazgeçmelerini istese de, onları ikna edememiştir. Yazar toplumun yozlaştığı ya da halkın yeni bir döneme geçtiği bugünlerde milletin birbirlerini kandırıp yaşamaya alıştıklarını eserde çeşitli olaylarla anlatır. *Karaözek* romanında döneminde çabayla “alışarak” başarılı olan sloganlardan biri – “Akıllıysan, nasıl zengin olamazsın?- sloganıydı. Bir sözle anlatırsak, doksanlı yıllarda nesillerin yüksek hayalleri çökmüş, pişmanlık durumuna düşen, “aldanan nesil” olduğunu yazar böylece açıkça betimlemektedir.

Haknazar gibi kahramanın, iyilikten başka bir şey bilmeyen, saf yiğidin ölümle biten hayatı gerçek ile adaletin böyle “karaözek” topluma gerek olmadığı, onun gibilerlebu yeni toplumda yer bulunmadığının işaretidir.

Bilindiği gibi Mağcan'ın “Batır Bayan'ında” söz edilen Kandıözek, Ş. Aytmatov'un “Gün Olur Asra Bedel'indeki” Sarıözek sözcükleri yer ile zamanın sırrını

anlatan bir betimlemeyle yazılmıştır. Öyleyse, “Karaözek” de özgürlük sabahının geçici hayatındaki yol ayrımını işaretleyen edebiyattaki güzel marşa döneceği bellidir.⁴

1.1.2 *Uyalastar* Romanı

Geçen dönemin sadece yaşam şeklini, zorluğunu betimleyen A. İbrayımuli'nin bu romanı 1986'da dünyayı endişelendiren Jeltoksan olayını anlatan bölümlerden oluşmaktadır. Buna ait net görüntüler, büyük olayın gerçekleştiği Almatı şehrindeki Brejnev meydanıdır. Okurun önünü kesmiş gibi öne çıkan özel faktörler ve herkes kendine göre değerlendirmesi bu olaya sebep olan nedenler, milliyetçi gençlerin bir araya gelmesi, Sovyet dönemine ait olmayan siyasi durumu nasıl yürüteceğiz meseleleridir. Köyden gelen masum gençleri başkaldırıya iten hangi güçtür sorusuna cevap arayan, yazar onu kendi güzel diliyle anlatır. Kendi halkının geleceği için onların şehit olduğu yerleri, yaşanmış olayları okudukça insanda derin etkiler bırakır. Önceden pek söz edilmeyen eylemcilerin hayatı okuru heyecanlandırır.

Böyle trajedik durumun gerçekleşmesinde ilk sebep eylemcileri durdurmak için getirilen askerler ile onların komutanlarının Kazaklara karşı olan yoğun nefret duyguları ve temiz yüzlü gözükken Kazak gençlerinin kahramanlığıdır. Komutanın emrini kusursuz yerine getiren, gençleri tek tek öldüren askerlerin o kadar acımasızlığını betimlemek, yazarın psikolojik duruma ayrıca önem verdiğini gösterir. Bunun arkasında sömürücü halk olan Rusların da Kazaklar gibi diğer sömürdüğü halklara nefret etme duygusunun gizlendiği ortaya çıkmıştır. “Yetmiş yıl boyunca bunları başımıza çıkarmışız, şırmamışlar! Pis kokular dağılarak, otobüsün içini kapsıyor. Rus'un tümü Kazaklara tiksiniyor gibidir...” “Ayakları kırılısalar, hepsi Brejnev meydanına gitmişler. Neden hemen orada ölmemişler! – Aynen, yaşamlarını sürdürüyorlar, başkaldırdıkları da nedir?! – tek tek ceza vermeli bunlara!” Yazarın çok yazamadığı acı gerçekleri göstermek için Jeltoksan'ın kanlı olayını hiç eksiksiz tam olduğu gibi doğal bir şekilde göstermiştir. Diğer eserler için doğalcılık eksi olarak gözükse de, A. İbrayımuli'nin *Uyalastar (Hemşehriler)* romanında bu eksiklik hissedilmez. Yönetim organları tarafından korunması gereken insan haklarının ayaklar altına alınması, sıradan askerler şöyle dursun, onların komutanı olan bir albayın genç bir kızı yumruklaması o

⁴ Akedil Toyşaulı, folklorcu, <http://www.dalanews.kz/12699>

dönemdeki alışıla gelen “Sovyet insanı” tipine zıttır. Gençleri şehrin dışına çıkartarak, tek tek kafalarına sivri kürekle vurup, halkın görmediği gizli yerlerde kendi bildiklerini okuyanlar da sert Sovyet askerleriydi. Meydana giden öğrenci, baş kahraman Japar’ın gözüyle verilen bu anlatıların hepsi de gerçektir. Edebiyatımızda Jeltoksan konusuna ait eserler bugüne kadar çeşitli açılardan işlenmiştir.

Adilbek İbrayımolu’nun *Hemşehriler* romanında bu konu doğrudan ele alınmıştır. Diğer konuları bir kenara bırakıp, yazar ilk olarak Jeltoksan olayının temel yarasını açık göstermeye çalışır. Yazar bu eserinde meydana gelen olayı ayrıntılı olarak betimlemesiyle, onun en acı yönlerini uygun üslup ve yöntemlerle Sovyet dönemindeki Rus şovnistlerinin Kazaklara olan ters düşüncelerini cesurca gözler önüne sermeye çalışmıştır.⁵

1.1.3 *Aykarangı* Romanı

Yazar Turısbek Savketayev’in *Kıyılı tağdır (Acı Kader)* adlı romanının *Aykarangı* “Gece karanlığı” adlı ilk cildi Jeltoksan olayına aittir. Bağımsız olduktan sonra çeşitli tarzda yazılan Jeltoksan olayının tarihi, o dönemdeki siyasi, sosyal durumlar, hayat dersleri; zaman hakeminin tartışında tartılıp, söz sanatının güzel şartlarına göre tekrar işlenerek, bugünkü edebiyatın zirvesinden gözükmektedir. T. Savketayev’in *Aykarangı* bunun delilidir. *Aykarangı*’da adaletsizlik ile otoriterliğe, sömürü siyasetine ve bürokrasiye göre yapılan toplumun acı gerçeği betimlenmiştir. Jeltoksan olayı sırasında tarih sahnesine çıkan aydınlar ile yazarların kaderi net gerçekler temelinde betimlenerek, o dönemin siyasi-psikolojik atmosferi güvenli bir şekilde ele alınmıştır. Eserin karakterleri Sabira (Muhametjanova) ile Aziz-Sultan’ın (Kayrat Rıskulbekov) mutlu günleri Şımbulak’taki güzel anılarıyla biter. Ondan sonra okur Aralık ayının soğuk ayazını Sabira’yla beraber geçirip, kendi başından geçiyormuş gibi hissetmektedir. Yazar çoğu kişinin bildiği tarihî belgeler ile fotoğrafların dışına çıkmamıştır.

Birkaç kitaptan oluşan eser T. Savketayev’in *Kıyılı tağdır* adlı romanıdır. Yazar kendi dönemine kadar gelen yazarların betimlediği olayı, günümüze uyarlanan görüntüleri işleyip, toplumun gizemli sırları ile siyasi gizlilikleri ispat etmeye çalışır. Bu sırada edebi yöntemleri çeşitlendirerek, acı gerçekleri bazen kondüktörün ağzıyla

⁵ [adebiportal.kzhttp://adebiportal.kz/kz/news/view/15053](http://adebiportal.kz/kz/news/view/15053)

anlatırken da, bazen de işçi yiğitlerin, öğrencilerin ağzıyla konuşturur. Bazen de Eles'i (şair Saken'in, Sabira'nın, anasının, babasının) muhatap yapar. Yazar demek istediğini her karakteriyle, o dönemin siyasi sosyal eksikliğini betimlemiştir. Şımbulak'tan döndüğü gün annesinden “Babanın hali kötü. Acele et!” şeklinde mektup alan Aziz-Sultan Jeltoksan olaylarını geç duyar. Aziz Sultan hayatını çoban olarak geçirmiş ve rahat bir hayat yaşayamamış bir insandı. Anne ve babasının çileli hayatı, zorluklarla geçmiş ömrü, yardım etmeyen akrabalarının ve başkanların acımasızlığı, eski köy sakinlerinin, akrabalık değerlerinin çiğnenmesi, milli duygulardan uzaklaşmaları onu çok üzmüştür.

Yazar, annesine yardım etmek için okula gitmeyen, koyunlara bakan iki çocuğunun kaderi üzerinden Kazakların geleceğinin tehlikeli durumda olduğuna üzülmektedir. Fakirleşen köy hayatı, geleceği bulanık nesil eğitimi, halkımızın dil, ruh, din dayanağından ayrılarak, “uçacağını yel, ineceğini vadi bilen, çakırdiken gibi” çaresiz hali Aziz-Sultan'ı önündeki büyük tartışmaya psikolojik açıdan hazırlar. Turısbek Savketayev bu eserde acı hayatın güzel yanını kendi bakış açısıyla ve yeteneğiyle çözebilmiştir.

Eserin kendisi birkaç kitaptan oluştuğu için, kapsamlı, anlamlı, çok çeşitli ve etkilidir. Yazar net tarihi belgeler ile kendi zamanının manzarasını açıklayarak, onların eserdeki karakterini oluşturur. Eserde ünlü şair Oljas Süleymenov, sosyal ve devlet aydını Dinmuhammed Konayev, MKK-nın başkanı Mironin, Aytuvarov, Şımkent il partisi komitesinin sekreteri Ardabekov (Asanbay Askarov), Mikayıl Sergeeviç Gorbaçov, Aralık kahramanı Aziz Sultan (Kayrat Rıskulbekov), Sabira (Muhamedjanova) vb. karakterleri tüm gerçek yüzleriyle anlatılmıştır. Bazı karakterlerin isimleri geçse de karşı karakterler güzel metindeki tarihi belgeler ve davranışları ile görünmektedir. Bu eser okuru düşündüren, rahatlatan, iç dünyasını değiştiren, bilinçlendiren ve tarihin hangi eleştirisine de olsa cevap veren, güzel edebi eserlerin arasında yer alır. Çeşitli tarzlarda betimlenen Jeltoksan konusu, meydandaki kaygı ile zor kaderlerin böyle güzel anlatılması Kazak edebiyatı için büyük kazançtır.

Aykarangı Aziz Sultan'ın milli şuurunun uyanmasına, etrafındaki adaletsizlikler, köy sakinlerinin fakirleştiği ve yol boyunca gördüğü görüntüler etkili olur. Dışarıdan gelen, şehir hayatını görmüş öğrenci artık hayata değişik ve şuurulu bakış açısıyla bakar. Etrafi keder dolu, bu Kazak nasıl geçinir? Başımızdan birkaç acılı olay geçse de

toprağını, dilini, kültürünü ve sanatını sadece mızrağın ucuyla, bileğin gücüyle değil, doğal yetenekleriyle koruyup, geliştiren baba geleneğini neden bu kadar bozdular? Sömürücülükle gelen tartışma, birbirine olan güvensizlik, babası çocuğuna, kızı anasına karşı gelmeler, tüm halkı maneviyattan ayırmaya kadar sürükledi. Komünizm, eşitlik, uluslararası adalet dediğimiz sadece matbaa sayfalarındaydı. Aziz Sultan, kendi dini ve diline sahip çıkan komşu Özbek halkının arasında eğitim alan Abdimomın adlı muavinle fikir alışverişinde bulunarak birçok gerçeği ispatlamıştır. Hayata bakış açısı değişmiştir. Kendi yaşamı ile halkının durumuna diğerlerin bakışlarıyla bakarak, çok şeyin gizli yönlerini düşünen öğrenci, Kazakların manevi çöküşüne nelerin sebep olduğunu yol boyunca kendi kendine sorular sorarak cevabını aramaya çalışmıştır. Fakat, onun incelemesini yapmak için yeterli bir hayat deneyimi yoktur. Muavin ile yolcu diyalogu eserin olay örgüsünün gelişmesinde, onların sebepleri ile gerçeklerine cevap araması yazar durumunu çözümlenmiştir.

Yazar, yerli halkın manevi çöküşünü, çalınmış hayalini, ayak altına alınan namusunu, totaliter rejimin Çarlık Rusya'dan beri sadece şeklini değiştirip, yabancı halka çile çektiren, iki milliyet temsilcilerinin tartışması üzerinde ispat etmeyi daha doğru bulur. Toplum arasında olan siyasi görüş çatışması romanda Aziz Sultan'ın oda arkadaşı Erjan, Muhit'in tartışmaları üzerinden verilir. Onların meydanadaki durumu çözümlenme düşünceleri, sınırdan söylenen sözler, hatta, dünya görüşündeki yetersizlikten doğan karşı fikirler Sovyet döneminin içinde çürüdüğü siyasi eksikliğini, sosyal durumu gözler önüne serer. Sovyetler Birliğinin temelini sarsan Jeltoksan olayının gerçekleşmesine etkili etmenin, meydanadaki gençlere yapılan adaletsizlik, Kazak kızlarına gösterilen zorbalığın insanlardaki milli şuurun uyanmasına sebep olmasıdır. Kazak gençlerinin kahramanlıkları, amaç yolundaki dayanıklılığı, içindeki güç ve kuvveti romandaki Aziz Sultan'ın başından geçen olaylar doğrultusunda güzelce betimlenmiştir.

Romandaki Aziz Sultan'ın suçsuz yere cezalandırılması, mahkeme davası ile hapisanedeki günlerinin betimlenmesi için yazar belgesel olay öykülerinden faydalanmıştır. Aziz Sultan davacı Allahberdiyev'in söylediklerine ikna olmaz. Çok kişinin ve hapisteki Pahan gibi acımasız kişilerin yaşamasına toplum da sebep olmuştur. Özellikle, kendisi öğrenci olsa bile hilekarlığı başından aşkın hain Kosımhan,

hapishanedeki cellat Pahan, Şınarabay Aşetoviç gibi karakterlerin hareketleri milli değerlerin bozulduğunu gösterir.

Artık çile çekmekten ve zorluklardan kaçarak öz vatanına, anne ve babasının yanına dönen kızı kendi köyünün köpeklerinin ısırması, tek dayanağı olan annesinin kendi oğlunu başkasına vermek istemesi Sabira'yı çok üzer. Sabira'yı bulup Zuhra ile yardıma gelen üç kardeşin cesareti insanı sevindirir. Memur eniştesi Tasbolat'ın "Suçluyu evime sokmam. Ne istiyorsun? Sen Kazakları karaladın, tüm dünya önünde rezil ettin. Defolup gitsin, yoksa, ben polis çağırırım!" demesi "Ağabey" adının ağırlığına zarar vermiştir. Tasbolat, o zamanda milli şuurdan yoksun, mankurt Kazak karakteridir. Aziz Sultan ile beraber hapishaneye giren çağdaşlarının da görmedikleri zulüm kalmamıştır. Eserde "№13 hücre" bölümünde 50 yıl önce tam bu hücrede Saken Seyfullin'in ruhu ile Aziz Sultan'ın sohbeti verilmiştir. Yazar şairin aklanması üzerine Tarihi mahkeme duysun diye anlatır, gerçeği sadece bir insanoğlu değil de, Ruhlar, yani ancak tarih söyleyebilir düşüncesine götürür. Sabira ile Aziz Sultan'ın macerasını sırayla anlatarak, olay örgüsü yazarın o dönemdeki siyaseti, halk aydınlarının kaderini, yaptığı çalışmaları, olay anlatımını her zaman zorlaştırarak, çözümü zor şeyi kolayca çözmeye başlar. Karışık siyasi dönemlerdeki birbirine ihanet edenler, karşı tarafların maceralı çekişmeleri her karakterin yaptığı, hareketlerinde, psikolojik açıdan gerçekçi olarak yansımıştır. Konayev'i davet ederek, akşama kadar koridorda bekleten yeni başkanın akılsızlığı oradaki sekreter kızın onu görmezden gelmesi, mütevazı ve masum Kazak hanımının anlayışsızlığı, ürkek ördek gibi odalarından çıkmayan milletvekillerinin gerçek yüzleri insanlığın düştüğü en alçak durumu gösterir. Aytuarov, Mironin gibi subay ve askerlerin, Orlov, Kostya gibi cellatlar sadece Kazakların değil, bütün insanoğlunu tehlikeye sokan karakterlerdir. Yazar böyle olumsuzlukları yaşamdaki gerçeklerle vermeye çalışmıştır. Bugünlerde ise, çeşitli dedikoduları bırakarak, aradan geçen otuz yılın içindeki yapılan işlere bakıp, tarihi belgelerle ispat edilerek değerlendirilmesi, normal düşünmeye, tarihi dönemin tüm ayrıntılarını tanımaya çalışılması gerekti. Ayrıca gerçekten uzaklaşmadan kesin bilgiler sayesinde milli değer kazanmalıdır. Sonuç olarak, biz Bağımsızlığı nasıl aldık, o bize nelere mal oldu, o bizim için ne kadar değerlidir? - sorularına T. Sauketayev'in *Aykaranlığı* adlı romanından cevabı bulabiliriz.⁶

⁶ <https://egemen.kz/article/ayqaranhghy-aqiqaty>

1.1.4 *Jeltoksan Izğarı Hikayesi*

Aralık olayını anlatan yine bir etkileyici eser Erbolat Abikenuli'nın *Jeltoksan Izğarı* "Aralığın Ayazı" hikyesidir.

Erbolat Abikenuli'nın karakterleri insandır. İnsan derken aydındır. İşlediği tema ise "hayattır". Hayat derken şehirdeki yaşamdır. Eserleri baştan sona ironi, mizah, iğnelemeden ibarettir. Hatta bazı hiciv unsurlarına da rastlanır. Zehir gibi acı, etkili ve batıcı, üslüple kurulmuş cümleler, cümleleri psikoloji ile doğacılığın bir araya gelmesi dikkat çekicidir.

Jeltoksan Izğarı eserinde Jeltoksan olayı sırasında sadece sokaktan geçmekte olan, kimseye zararı olmayan iki nişanlıya saldıran acımasız insanlar ile onların yaptığı işkence ve tecavüzü anlatılmıştır. Esere başlamadan önce açıklama şu sözlerle başlar: "Kendimi topladığımda Janar'a şu yağ kafalı Rus karın üstünde tecavüz ediyordu. Yandan gelen sokak lambalarının ışıkları vuruyordu. Beyaz baldır, beyaz kalçasını gördüm. Bembeyaz karın üstünde, bembeyaz Janar'ım kirleniyordu. Kendim dokunmak şöyle dursun, koklamaya kıyamadığım beyaz gülüm pisliğe batıyordu. Dağ gibi kafir biri ayaklarının arasına alıyor, Janar'ım ise kaçmaya çalışıyordu".

Böyle başlayan eserin etkileyici olduğu bellidir. Otobüsün içindeki sarhoş adamla bir gazetecinin konuşması üzerinde Jeltoksan olayı anlatılacaktır. Otobüsün içindeki Rusların bu yaşlı adamı itmesi ve ona nefretle bakması yaşlı adamın sinirine dokunur. "İt oğlu itler, siz bizim soyumuzu kuruttunuz!" Kıtlık, açlık diye atamı götürdünüz. Savaş diye babamı götürdünüz! Bu da yetmezmiş gibi "Jeltoksan" diye hanımımı götürdünüz. Beni sakat, topal bıraktınız! İt oğlu itler" diye tüm sesiyle bağırdı."⁷ Adamın olay sırasında anlattığına göre Jeltoksan'da evlenmeye az kalan nişanlısıyla sokakta dolaşırken, olayın ikinci günü, kışın soğuk, ayaz gününde evlerine gitmek için acele eden iki aşığa askerler saldırmış ve insanlık dışı herşeyi yapmışlar. Eserin baş karakteri Azat ile Janar'dır. Onlara "esrarkeş" diye iftira atarak sokaktaki suçsuz iki gence yapmadıkları kötülük kalmamıştır. Bu eserin özelliği iki karakteri tanınmayacak hale sokmaları, oğlanın gözü önünde nişanlısına tecavüz ederek, onu silahla başından vurmasıdır. Bu acıyla hayatına devam eden Azat bunun devamında da elinden hiçbir şey

⁷<http://www.qamshy.kz/article/erbolat-abikenuli-zheltoqsan-izghari-anhgime.html>

gelemeyen çaresiz birine döner...Yazar Azat'ın konuşmasıyla tüm olaya katılanların derdini, yarasını, düşüncesini okura, tüm halka iletir.

1.1.5 *Jeltoksan Janğırığı Uzun Şiiri*

Bavurjan Üsenov adlı yazarın Jeltoksan olayıyla ilgili *Jeltoksan Janğırığı* “Aralık Yankısı” adlı poemi vardır. Bavurjan Üsenov (1960-1991), Jambıl ili, Juvalı ilçesinde dünyaya gelmiş şair, yazar ve gazetecidir. El-Farabi Kazak Devlet Üniversitesinden mezun olmuştur. Bavurjan Üsenov doğduğu yerde Juvalı ilçesinde Koşkar ata köyünde birkaç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra, ilçede “Yeni Hayat” gazetesinde çalışmıştır. O yılları ilçede “Yeni Hayat” gazetesinde çalışan, günümüzde de “AkJol” İl gazetesinin bölüm sekreteri olan Akıljan Mamıt şairi gazeteye davet etmiştir. İlk olarak köyde çifçilik yapan kişiler hakkında yazılar yazmıştır.

Şairin poeminde yazar Jeltoksan olaylarına katılan ve ünlü olan kahraman genç şair Kayrat Riskulbekov'u anlatır. Onun hakim önündeki cevaplarını, nasıl davrandığını, ne kadar zor durumda olsa bile yılmadan kahramanca davrandığını dile getirir. Yazarın kendisi de olaya katılmıştır. Bu eserinde ondan da bahseder. Eser böyle başlar: “Almatı'ya gittiğimde mutlaka ben “Cumhuriyet” meydanına giderim. Meydana giderken tüylerim diken diken olur. Aklıma dünyayı titreten Jeltoksan olayı gelir. Buz gibi meydanın üstünde yıkılan, tökezleyip çınlayan demokrasinin ilk kırılma noktalarının içinde, kana boğulsa da, geri çekilmeyen kız ve yiğitlerin içinde ben ve sen vardın, Kayrat! Fakat birbirimizi tanımıyorduk. Meydanın ortasından bir yüksek ses geliyordu. Bugüne kadar o ses kulağımdadır. O sesin sahibi sendin diye düşünüyorum. Çünkü, senin cezan hepimizden ağır, bizim sosyalist toplumda en zor, iğrenç cezaydı...” Yazar da eylemlere katılır sonra aklanmıştır. Onu düşünerek ve hayal ederek kendini bu satırlarda anlatır.

“... On beş yılda ben de gittim,
 Son sözün hayal olup – mektupta kaldı,
 Görüyoruz, parçasını kesip koruyoruz.
 Kayrat, Kayrat kardeşim duyuyor musun?
 Aklını başını toplayıp halkımız – “hükümlü” nesilini,
 Kampta çürütmeden akladı.
 Hangi zorluğu kardeşim kaldırmadık,

Onu söyleyip hayatım geçer benim,
 Hücrene cellat göndermezse,
 Bizimle ile sen de aklanırdın?..” dediği satırlardan yazarın kendisinin de bu olaya katıldığını görürüz.

1.1.6 *Seksen Altıncı Yıl Romanı*

Jeltoksan olayıyla ilgili diğer eser de *Seksen Altıncı Yıl* “Seksen Altıncı Yıl” romanıdır. Yazarı ise: Bekejan Tilgenov’dır. Bekejan Tilegenov 10 mart 1934’te Semey ili, Jarma ilçesi, Georgiyevka köyünde doğmuştur. Kazak Devlet Üniversitesi’nin filoloji fakültesinden mezun olmuştur. Gençlere hitap eden “Leninşil Jas” (Lenincil Genç) gazetesinde ilk başta edebî görevli, sonraları bölüm sekreteri olmuştur. 1956 yılında parti işine girerek, Almatı şehri parti komitesinin öğüt ve nasihat bölümünün rehberi olarak çalışmıştır. Ondan sonra birkaç yıl Kazak KSR Bilim akademisinin M. O. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsünde bilim görevlisi olmuştur. 1969 yılında Kazakistan Komünist partisi Merkez Komitesi kültür bölümünde rehber, edebiyat bölümünün sekreteri görevlerini üstlenmiştir.

Seksen Altıncı Yıl romanı – aşk ve siyaset ya da saflık, helâllik, doğal yaşam sıkıntıları ile zulüm gibi konuları iki yönden değerlendirmiş. Ancak bu konular birbirlerine zıt olmasına rağmen, renk katıyor, birbirlerini tamamlıyor.

Seksen Altıncı Yıl bağımsızlık yıllarındaki edebiyatın başlama aşamasında en başarılı eser derecesinde olup, bu eserde Kazak yazı edebiyatında önceden olmayan özel karakterler yer almıştır. Önceden olmaması – edebiyatımızın güçsüzlüğünden değil mevcut rejime, baş kaldıramayan sömürge durumumuza bağlıdır. “Seksen Altıncı Yıl” romanı yılbaşı akşamından başlayarak, Aralığın son günleriyle biter. Bu eserde – ünlü Jeltoksan olayı doğrudan anlatılmazsa da Jeltoksan’a giden yolu anlatır. Eserde özellikle 1980’li yılların 2. yarısındaki halkın sosyalleşme yoluna kurban eden, sonra çok güçlenen, hileyle dolu, kendisinden başkasını düşünmeyen, bu yolda hiç bir suç işlemekten çekinmeyen, aydın sayılan, tüm ömrü boyunca halkın sayesinde yaşayan, acımasız, halk menfaatine yabancı kişiler ve hayatı, sanatı seven, ufku geniş, şuurlu, namuslu, kuvvetli, vatanını seven genç nesiller hakkında yazılmış bir eserdir. Romandaki son bölümlerinde – Rus sömürü sisteminin aldatıcı dış kabuğundan sıyrılarak gerçek yüzünü gösterdiği Jeltoksan olayı ele alınır.

Romanı akıcı eden, komünist sistemi sırasında mutlu günlerini geçiren, yüksek rütbeli parti üyeleridir. Yazar birbirine benzemeyen, toplu yapı, komünist sistemin tüm yüzünü, özel biçimini delillerle açık bir şekilde belirtmiştir. Ülkenin sahibi, önce halkın başkanı sayılan, sonra bazı durumlarda başkaldıran, zor zamanlarda ise herbiri farklı kişilikleriyle ve davranışlarıyla hareket eden Amirov, Kamalov, Abenov, Aybarov, Sarsenov, Mendibayev'dir... Bunların hepsinin ortak bir amacı vardır. O kendi menfaati ve ünü için, herkese ortak bir biçim verir, o – milli şuurun eksikliği ya da yokluğudur. Halbuki hepsi de yetenekli kişilerdir, bazıları çok yetenekli, siyasete düşkün, okumuş adamlardır...

Romanın ele aldığı dönemde 1986 yılında Moskova'da "vurun ve yok edin" diye emirler verilmiştir... Moskova'daki bir memurun söylediği gibi, işletme ve çiftçilik bölümünü yöneten iş adamları gerekliliği. Bu sırada yerli halk arasından yetişen yetenekli başkanlar da az değildir. Yazar eserinde bu durumu iki karakterle gösterir: Abenov ve Aybarov. Abenov – köy çiftliğini organize edebilme yeteneğiyle öne çıkmış, zamanla partinin yöneticilik derecesine kadar yükselmiş ve sonunda bu da bir haylazaya dönüşmüştür. Milli şura sahip olmayan ve sadece kendi küçük dünyasından çıkamayan bir kişiliktir. Herhangi bir amacı, geleceğe dair net bakış açısı yoktur. İlk olarak milli menfaate karşı ve ayrılıkçılığın önünü açtığı meselesi ile suçlarlar. Abenov'la beraber hareket eden Aybarov, yönetime işletme tarafından gönderilen parti üyesidir. Çalışkanlığının yanında, siyaseti ve entrikayı da iyi bilmektedir.

Organize edenlerin yeteneği sadece kendine yüklenmiş görevle değil, yöneten organın meclisteki tartışması ve çatışması çerçevesinde kalıplaşmıştır. Sabırlı ve serttir. Bazen saf, bazen de hilekardır. Akıllı ve güçlüdür. Lakin, bu adam milli değerlerden uzaktır. Onun bir tek amacı başkanlıkta uzun süre kalmaktır. Eserin en önemli noktası kendi menfaati için kötülük ve iftira atmaktan sakınmayan, kendi vatanına da ihanet eden, büyük güce sahip olmasıdır. Hayatın özü gibi, net ve canlı olarak betimlenen karakterin son yaptığı işi sanki ilk işiymiş gibi aynı ciddiyetle devam ederek çağdaş karakterin gerçek yüzünü betimler. Dünya edebiyatında yazılmayan durum, betimlenmeyen huy, hareket yoktur. Ama Tilegenov'un Amirov'u sadece bizim edebiyatta yer almış kişi olarak gözüktür. O sömürge altındaki halkın kendi içinden çıkan, kardeşlerine ihanet eden iğrenç bir şahıstır. Tilegenov'un bu eseri Jeltoksan olayını tüm acı gerçeğiyle anlatan ve anlamı derin özel bir eserdir. Eserde meydana

dolup taşan gençleri onların, ejderhanın ağızına doğru koşan gözü karalığını, Sovyet rejiminin gücünün yıllardır süregelen uluslar üzerindeki baskısını, bununla birlikte insanın dayanamadığı ağır şiddeti bu şiddete dur diyen çeşitli temiz yürekli insanları, soğuk düşünce ve kalemle “diri” tarihi betimlemiştir.

Romanın sonu kaygılıdır. Tekme tokat dayak yiyen, yüzlerce insan mahkemeye çıkartılmış ve bunlardan bazıları da vefat etmiştir. Onların arasında eserin baş kahramanları Aydın ve Nazik de vardır. Romandaki en önemli çiftlerden biri olan Nazik ile Aydın’ın aşkları da işlenmiştir. Kız Jibek ile Tölegen’in destandaki aşkı gibidir.⁸

⁸adebiportal.kzhttp://adebiportal.kz/kz/retailing/view/388

JAKSIBAY SAMRAT'IN YAŞAMI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

YAZARIN YAŞAMI

1.1.7 AİLESİ VE ÇOCUKLUĞU

Jaksıbay Samrat 20 Ekim 1960 tarihinde Kuzey Kazakistan ili Esil ilçesinin Tavağaş köyünde doğdu. Jaksıbay Samrat Kuzey Bayan adlı adamın ailesinde dünyaya gelmiştir. Babasının babası Kuandık “Ayğay Kuandık”, “Sarı Kuandık” ismiyle ünlü, kahraman sert adamdır. Halk ona şamanlık yeteneğe sahip olduğu için “şeytankaçıran” diye adlandırmıştır. Ülkedeki birçok kişiyi tedavi ederek, hafif dertleri olanları iyileştirmiştir. Özellikle, hamile kadınların sağ sağlim doğurabilmesi için geleneksel bazı uygulamalar da başvurarak, doğum sırasında kötü ruhlardan onları korumuş.

Dedesinin “şeytanı kaçıırken” kullandığı kamçısını vefat ettiğinde bir akrabasına vermişler, daha sonra onu bularak Samrat’ın evine getirmişler. Kendi babası Bayan’ın öyle bir yeteneği olmamış, mütevazı, çalışkan bir insanmış. Yaşamı boyunca çoban olarak çalışıp emekli olmuş ve 72 yaşında hayatını kaybetmiş. Annesi Külizat çok hikaye biliyormuş ve çok duyduğu şeyleri varmış. Çok okumuş birisi olduğu için okuduğu şeyleri eleştiriyormuş ve gelecek yazara anlatmış çok hikayelerini.

Jaksıbay kendi dedesi Kuandık’ın kardeşi Amandık dedesinin evindeki Balav ninesinin kucağında büyümüştür. Kuvandık dedesi ile Zeynep ninesi erken öldükten sonra Jaksıbay’ın babası amcasının evine yerleşmiş, sonra evlenip ayrı eve çıktıklarında Jaksıbay büyük evde ninesinin yanında kalmış. Tüm ilginç hikayeleri Balav ninesinden işiterek büyümüş, yüreği iyilik ve şefkat dolu biriymiş. 1980 yılında 73 yaşında vefat eder. Jaksıbay Kerey soyundan gelmiş. Aşamaylı Kerey’in Tanaş bey nesilinden Balta, Köşebe, Tarişı ve Siban yazar Sabit Muhanov ile Ğabit Müsirepov’in dedeleriymiş. Jaksıbay’ın soyu Tarişı’ya dayanıyormuş. Tarişı’dan ünlü şarkıcı, besteci Birjan sal vb. birçok bilinen ünlü adamlar çıkmıştır. Onlar Tarişı’nın Aldeberli, Şağalak diyen kökenlerinden gelmişler.

Babası Bayan bir ailenin tek çocuğu, Jaksıbay da onun tek oğludur. Onun da Abay isimli tek oğlu vardır. O şimdi okulda okumaktadır. Eşinin ismi Manar, Kuzey Kazakistan ili Aktas adlı köyde doğmuştur. Onun büyüdüğü yer de Kazakların yaşadığı yerdir. İkisi de Karagandı Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesinde eğitim almıştır. Manar Devlet Bankasının Astana bölümünde çalışmaktadır.

1.1.8 GENÇLİK VE DÜNYAYI ANLAMLANDIRMA

Samrat okulda başarılı bir öğrenci olmuştur. Sınıftan sınıfa başarı belgeleriyle geçmiştir. Okulun da, köyün de en ünlü öğrencisiymiş. Kitap okumayı çocukluğundan beri severek okumuştur. Ağabeylerinin koyunlarına çobanlık yaparken de elinden kitap hiç düşmemiştir.

Yetişkin olduğunda, Kızıljär şehrinde iken sosyal çalışmalara aktif olarak katılmıştır. Rahmetli Sabetkazı Akatay'ın organize ettiği "Kazakistan'ın Cumhuriyet partisine" üye olmuş, partinin büyük işleri hakkında Kazak, Rus gazetelerinde sık sık yazılar yazmıştır. Ondan sonra Almatı'daki merkez başkanlarının bir araya gelemeyip pasif durumda olduklarında, Jaksıbay "Azat" gazetesinin aktif yazarlarından biri olmuştur. S. Akatay partinin adını "Alaş" olarak değiştirip, merkez kurmanın Kökşetav şehrinde de aktif oldu, çok üyeleri çekerek, çalışmaya Kızıljär'dan çok kişi götürmüştür.

İlde "Kazak dili" derneği kurulduğunda Jaksıbay onların yanı başındaydı. Şehirlerarası "Kazak dili" derneğinin üyesi olarak, valiyle beraber çok çalışmalar yapar. Böylece, sosyal hayatın sayesinde siyasi edebiyatla uğraşmıştır, "Bitev Jara" kitabı için de malzemeler toplamış, sonunda da 1999 yılında başlayıp bir yıl içinde kitabı bitirmiştir.

Samrat'ın hayatındaki bir diğer önemli iş, Kızıljär şehrindeki yıkılmaya yüz tutan "Abılay'ın Ak Evini" kurtarmasıdır. Bu uzun bir hikaye sayılır. Şu ana kadar devlet kurumlarında çalışmaya devam eden, bazı şüursüz insanlar 2002 yılında Ak evi yıkma kararını almışlardır. Bu "Medeni yadigar" projesinin ele alındığı vakitti. Ayrıca bu proje kapsamında Tatar tüccar Yangurazov'ın evini yenileme kararı almışlardır. Bu olay Samrat'ı çok etkiler ve sinirlendirir. Zira, Kazakistan bağımsız olsa da, o dönemlerdeki gibi Kazakların menfaati göze alınmadan, tüm paralar başka şeylere harcanıyor, yani diğer milletlerin çıkarına kullanılıyordu.

Şehirdeki bazı ileri gelen, okumuş yaşlıları yanına alarak, tüm arşivlerden Abılay'a ev inşaa edildiğine dair belgeleri bulup ispat etmeye çalışır. Hatta Rusya'nın Sen Petersburg, Ombı şehirlerinin arşivlerine kadar gidip araştırır. Bunların hepsini merkez, il basım evlerinden Kazak ve Rus dillerinde yayımlatır.

Nihayet onların topladığı belgelerin hepsi o dönemdeki il valisi T. Mansurov tarafından Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'e gösterilerek, evi yeniden inşaa ettirmek

için devletten ödenek çıkarttırılır. Onun sayesinde şu an “Abılay’ın Ak Evi” müze olarak açılıp, Kızıljar’da ilgi odağına dönüşmüş durumdadır. Bu toprağın eski sahibi Kazaklar olduğunu şovinstlere her zaman ispatlamaktadır. Gelen misafirlere gösterilecek şehrin en iyi mimari yapısı da burasıdır.

Samrat’ın bir diğer iyiliği, kendi doğduğu köyün toprağını dışarıdan gelen yatırımcıdan korumasıdır. “Golden Greyn” adlı Rus, Koreli insanların kurduğu hububat şirketi onun köy sakinlerini kandırıp, 10 bin hektara kadar topraklarını sözleşmeyle satın almışlar. Sözleşmenin şartına göre her hektar toprak için her yıl, ürünün %5-%6’sını on beş yıl içinde vereceklermiş. Sonra toprağın hepsi şirketin sahiplerine geçecekmiş. Bu anlaşmayı mahkeme kararıyla bozarak, onlardan mülklerin hepsini geri alırlar. Herkesin başında, yani köy sakinlerinin önünde Samrat yürür, 8 kere mahkeme davasına katılır. Bu mahkemelerin bazıları da haftalara kadar uzar.

Bu olaylar devlet basım evlerinde sık sık yayımlanır. Yazarlar birliğinde “Toprak kaderi” adlı üyelik kurulur, onun başkanı olarak Sapabek Asipov aksakal o zamanlarda “Egemen Kazakistan” gazetesine: “Bize Jaksıbay gibi delikanlılar gerek” demiştir.

Bunun gibi fedakarlıklarından dolayı, “Egemen Kazakistan” gazetesinin editörü Erjuman Samyıl Samrat’ı 2004 yılın başında bu önemli gazete yerine çalışmaya davet eder. O zamandan beri bu gazetede çalışmaktadır. Cumhurbaşkanlığı kurumunda 10 yıl çalışarak, Cumhurbaşkanının tüm seferleri, röportajları ve görüş öğrendikleri ile ilgili makaleler yazmıştır.

ÇALIŞMA YAŞAM ve SANAT ESERLERİ

Yetenekli olduğundan dolayı 1993’te il televizyonunda gazetecilik işine başlamıştır. Karagandı Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesinde açık öğretim okur ve mezun olur. Bu yıllarda yazdığı makale, analiz, eleştiri gibi çalışmaları devlet matbaalarında yayımlanır. 2004 yılında onu devletin “Egemen Kazakistan” resmi gazetesi çalışmaya davet eder ve siyasi bölüm işine alınır.

Gazetecilik işleriyle beraber Jaksıbay Samrat edebi eserler yazar. Şu ana kadar edebi gazeteci ve edebi tarzda “Bitev Jara”, “Tavağaş Adlı Halk İdik...”, “Değişti Bu Dünya”, “Sonbaharda Çiçek Açan Elmalar”, “Abılay’ın Ak Evi”, “Yıllar Devam Ediyor”, “İbretli Yaşam” vb. kitapları yayınlanmıştır. Gazetecilik eserleri “Cumhurbaşkanı bursu”, “Gazeteciler Kurumunun Ödülü”, Parlamneto ile Devletin

Başarı mektuplarıyla birkaç kere ödüllendirilmiştir. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 30 kadar ülkeye yaptığı resmi ve iş görüşmelerinde yazdığı mafeleleri "Cumhurbaşkanı", "Saltanat", "Astana", "Bağımsızlık" vb. gibi makaleleri külliyat şeklinde yayımlanmıştır.

Jaksıbay Samrat Esil ilçesinin saygılı adamı, "Kazakistan'ın medeniyet emektarı" belgelerini ve tatil madalyonlarının sahibidir.

Jaksıbay Samrat güncel sorunları ele alan siyasi, edebi eserler yazmaya çalışmıştır. Onun Jeltoksan olayıyla ilgili *Bitev Jara (Kapalı Yara)* romanından başka *Özgelendi Bul Ğalam (Değışti bu dünya)* kitabıyla da tanıyabiliriz. Bu romanında Jaksıbay Samrat kendi doğup büyüdüğü Kuzey bölgesinde bağımsız Kazakistan'ın nasıl gerçekleştiği konusunu da ele almıştır. Ayrılma akımlı olaylar bu bölgeyi de etkiledi. Daha dün elde olan, kendi kontrolündeki Kazak bölgesi bir anda kontrollerinden çıkınca bu durum Rus sakinlerinin sinirine dokundu. Onlar kontrolden çıkan bu bölgeleri geri alabileceği düşüncesiyle bu duruma canlarını vererek karşı çıktılar. Toplumdaki bu hareketi yükselten, Kazakistan'ın Kuzeyindeki "Pridnestrove" (Transdinyester, Moldovadaki) gibi ayrılıkçı güçler kendilerince bağımsız ülke kurmak için mücadele etmeye çalıştılar. Onların edebi, gerçek yüzü bu romanda net görünür. Onların akıl almayan hareketleri, dışarıdan aldıkları yardımlar ve desteklerden dolayı ortaya çıkmıştı. Bunun için mücadele, Kazakistan'ın bütünlüğünü koruma yolundaki hareketler *Değışti Bu Dünya* isimli kitabında betimlenmiştir.

Üstelik bu romanda, Bağımsızlık kazanıldığından dolayı ülkenin içindeki sosyal-maddi ilişkilerin nasıl değıştiği, toplumda yolsuzluğun, sahtekarlığın nasıl çoğaldığı edebi dille yazılmıştır. Özelleştirme konusu da Kazakistan'da ilk kez edebiyat konusu olarak kitabını, "Ulu Özelleştirme" adlı bölümünde ele alınır.

Onun "Abılay'ın Ak Üyi" (Abılay'ın Ak Evi) eseri bir araştırma çalışmasıdır. Orada yazar Petropavl şehri tarafında inşaat edilen sonra yıkılmasına karar verilen "Abılay'ın Ak Evini" yazarın nasıl dirilttiği ustaca anlatılır.

"Küzde Güldegen Almalar" (Sonbaharda Çiçek açan Elmalar) kitabında o güne kadarki yazılan hikayeleri biriktirilmiştir. Bununla içerisinde *Bitev Jara* romanından uyarlanan dramı da eklenmiştir. Eser Kuzey Kazakistan bölgesinin dram tiyatrosunda sahnelenmiştir.

“Jıldar Jılıp Baradı” (Yıllar Geçip Gidiyor) eserinde ise devlet matbaalarında çıkan, okurların ilgisini çeken gazetecilik makaleleri biriktirilmiştir.

Bunlardan başka “Tavağaş Degen El Edik” (Tavağaş Adlı Halk İdik...) eserinde Jaksıbay Samrat doğduğu köyünün tarihi edebi bir üslupla kaleme almıştır.

“Ğıybrattı Ğumır” (İbretli Hayat) ve “Ulağattı Ustaz” (Bilgili Öğretmen) kitapları insanların parlayarak yaşamasını yansıtmıştır. Burada insanın iyi insan olarak kalıplaşma yolları, toplum hayatındaki aktif hareketleri, kişisel özellikleri derin bir şekilde anlatılmıştır.⁹

BİTEV JARA

Bitev Jara “Kapalı Yara” belgesel bir romandır. Nurullah Çetin’in yazdığı “Roman Çözümleme Yöntemi” adlı eserinde belgesel romanı şu şekilde izah eder. “Gazete haberi, röportaj, anket, mektup, öz geçmiş, hatıra, tutanak, sözleşme, resim gibi belgelerden yaralanarak belli olaylar dizisi şeklinde kurgulanmış, gerçek hayat hikayelerine ve olaylara dayanan romanlara ‘belgesel roman’ denir (Çetin, 2009: 236). Burada gösterildiği gibi *Bitev Jara* “Kapalı Yara” romanı belli bir kaynaklara bakılarak, ispatlanmış evraklardan yola çıkarak yazılan romandır. *Bu tür romanda romancının hayalinden çok, belgelerin gerçekliği önemlidir. Romancı, bu belge ve bilgileri başı sonu belli ve düzenli olaylar şeklinde sunmaya çalışır* (Çetin, 2009: 236). *Bitev Jara (Kapalı Yara)* romanını yazmadan önce Jaksıbay Samrat çok düşünür. Jeltoksan olayı Kazak halkının kendi milli tarihindeki bir Ulu kahramanlığıdır. Bu millete nasıl anlatılıyor, gelecek nesil onu nasıl kabul ederler şeklindeki sorular üzerinde kafa yorar.

Bizi 70 yıl boyunca Sovyet ideyolojisi ezip kırarak, sadece kendinin dediklerini yaptırarak, tüm Sovyet altındaki halkı bir çubukla yönetmişlerdir. Komünist, şovnist siyasete karşı kimse başkaldırıp, şikayet edip, sesini yükseltememiştir. Bunu yapanlar hemen akıl hastanelerine hapsedildiler ve çeşitli ilaçlarla akıl kaybına uğratıldılar. Sadece ardında güçlü desteği olanları (mesela, ermeni halkını) Sovyetleri terketmeye mecbur ederlerdi.

Stalin’in zamanında başlayan bu Rus şovnistlik siyaseti tamamen güçlendiren, suçlulara Rusları özel halk, tarihi misyonu büyük halk, ulu halk diye göz önlerinde yalandan övüp onları temiz olarak gösteren ve yeteneksiz, çoğu zaman toplumun iyi

⁹ Yazarın hayatı ve eserleri hakkında kendisi bilgi vermiştir

işlerine engel olup, içki içmeye, kavga etmeye, hırsızlığa, yalancılığa başlayan ve başka milleti metheden nesillerin ortaya çıkmasına sebep olan siyaset bütün halkın sinirine dokunmuştur.

Hatta Rus halkının kendi içinden çıkan bilim adamları bile bu siyasete karşıydılar. Fakat onlar çaresizdi, elindeki etkileri sınırsız derecede kullanan komünist Stalin rejimi 1941-1945 yılları arasındaki savaştan sonra Rusları tanıtmaya hakında yönetimin çizdiği yoldan çıkamadılar. Aksine eldeki tüm fırsatları kullanarak onu daha derinleştirdiler. Devlet başında on yıl boyunca oturan dört yıllık eğitim alan, cahil, sadece kendi amaçları için eğitim alanları lüzumsuz yasalarıyla sınırlayan N. Hruşşev bu siyaseti daha güçlendirir. Hruşşev “1980’de komünizm ideolojimize ulaşacağız, ulaşılacak, ona hepimiz bir halk olarak yetişmeliyiz” diye konuştu. Onun sözünü yerli partinin organları kendi çıkarları için kullanmışlardır. Bunun yüzünden bütün milli okullar kapanmaya başladı. Sovyetlerdeki Avrupa merkezleri ile Sibiryaya yayılan Tatar halkının ana dilinde eğitim veren binlerce okul kapatıldı. Sonunda Tatarların çoğu kısa süre içerisinde Rusların arasına karıştı. Kazakların da kuzey bölgelerinde yedi yüze yakın okulları kapandı. Rusça okuyup, Rus eğitimini gören Kazak çocukları arasında milli nihilizm ortaya çıktı. Kendi halkına ihanet eden közkamanlar çıkmaya başladı. Rusların huyunu alıp, içkisini içip, özünden uzaklaşarak, bir şey olursa küfreden vb. gibi ters şeylerini öğrenen büyüklerin gelecek nesiller karşısında itibarı kalmadığından onlar Ruslaşma sürecini durduramadılar. Bazıları tam tersine Ruslaşmayı büyük şan, sanat görüp, kendileri de ailede, evde yabancı bir dilde konuşmayı maharet sandılar. Nihayet Stalin’in alt yapısını oluşturduğu bu istikamet 40 yıl sonra (1947-1987) Kazakların %40’a kadarının kendi ana dilinde konuşamaz, düşünemez bir mankurt haline dönüşmesine sebep oldu. Bazıları Rus kızla evlenerek, çocukları da tam Rus oldu... Sovyetler Birliği yirmi yıl daha devam etseydi Ruslaşan Kazakların sayısı daha da artar, bu oran %60-%70 bulurdu.

Özel, orta ve yüksek öğrenim kurumlarının tümü Rusça eğitim verdi. Kazakçayı mahallede, evde ve gündelik hayatta kullanılan dile dönüştürdüler. Bir kültürel etkinlikler Kazak dilinde geçmedi. Kazak dili gereksiz bir dil olarak kaldı. Kazakların tarihi, hiçbir kültürü olmayan, sadece hayvan beslemeyi bilen yoksul halkın tarihidir, onu araştırıp öğrenmenin hiç önemi yoktur diye söylendi. 1948’de tarihçi E. Bekmahanov kendinin Kenesarı hanın ayaklanması hakkında yazılan monografisini (tek

yazı) yayımladığı için, yerli ve Moskova'daki bilim adamları arasında yükselmiştir. Ancak bu arada Stalin'in şovnist siyaseti "Ulu Rus halkını tanıtmaya" adındaki prensibini benimseyenlerin, o milli özgürlük için başkaldırıların hepsi sadece yöneticinin rejimine değil, Rus halkına karşı çıkan başkaldırılarıdır. Onun için onları övmenin önemi yoktur. Aksine onlar isyancı, milliyetçidirler şeklindeki yaklaşımların sonucu tarihçi Bekmahanov'un tüm bilim çalışmaları yok edildi, ünvanı alındı ve kendisi sürgüne gönderildi. Bunun gibi örneklerin binlercesini söyleyebiliriz. *Bitev Jara*'da da onların birkaçı hakkında yazılmıştır.

Böyle ters durumlar, bir milleti (Rus'u) yüksek dereceye koymaları tüm bilim adamlarının sinirine dokundu. Fakat siyaset böyle olduğundan "ulu halkın vekilidir" diye ses çıkartmadılar.

Allah tüm insanları aynı olarak yarattı, insan insandan sadece aklı ve ilmiyle büyük olabilir gibi fikirleri unutturuldu...

Bütün bunları aydın gençler, akıllı büyükler farkederek, "ulu Rus şovnist" siyasetine canıyla, bedeniyle karşıydılar. Fakat "kuvvet tencere gibi kaynıyor, mücadeleye güç yetmez" dermiş gibi herşeyi içlerinde saklayıp, düşüncelerini sadece kendi aralarındaki konuşmalarda söylerlerdi. Kazakların menfaati ile ilgili bir söz söylersen, milliyetçi olursun, Sovyetler Birliğine karşı ok atan birisinin diye suçlardı. Bu yüzden, çaresizce kabul edip, aydınların sözünü dinlediler. Oysa diğer ülkelerle derecemiz aynıdır, kimseden eksik değiliz diye halk kendilerini avuttular.

Böyle durumlarda Kazakları önemsemeyen biri olan, devlet başkanı Gorbaçov Kazakistan'ın başına Rus kökenli birini getirmiştir. Bu bardağı taşıran son damlaydı... Korkup ürken büyükler eskisi gibi herşeyi içlerinde gizleyip, itirazlarını dışarıya vurmadan sessizce oturdular.

O anda Kazakların düşünceli gençleri kimseden korkmadan, imparatorluğun kanlı dikenine çekinmeden karşı çıktılar. Binlerce gençler sloganla, devletin yönettiği şovnistlik siyasetine karşı çıkarak, eleştirdiler, milli aşağılanmayı durdurmayı talep ettiler. Bu bir kahramanlıktı.

Tabii ki, elindeki gücünü sert bir şekilde kullanan yönetim gençleri kanla yıkayıp, vurdular dövdüler ve taleplerini önemsemediler. Fakat bu sadece Sovyetleri değil tüm dünya halkını uyandıran olaya dönüştü. Olaya katılanlar Kazak halkının en başarılı, en düşünceli gençleriydi.

Artık bu kahramanlık halka nasıl iletilebilirdi? Asıl mesele burasıydı. Jeltoksan olayı hakkında yazılan, kaydedilen binlerce malzeme vardır. Ama onun hemen hemen hepsinde gençlerin elikanlı yönetime karşı çıkan kahramanlığı görmezden gelmişler, sadece “bizi dövdüler, tekmelediler, sürdüler” gibi ağlayıp, yalvarmaları ön plana çıkarmışlardır.

Yazar romandaki baş karakterleri kahraman, sadık, kendi amaçlarına ulaşmak için hiçbir şeyden korkmayan cesur karakterleri gösterme amacındaydı. Gelecek nesillere örnek olsun ve ona benzesinler diye Elaman üzerinden örnek kahraman karakteri yaratmıştır. Bu yüzden yazarın Elaman’ı hiçbir şeye boyun eğmeyen, korkmayan, akıllı, düşünceli, siyaseti de, tarihi de çekirdek gibi çitleyen başarılı bir gençti. Gülşat ise bu adama eş olacak, ruh dünyası temiz, ahlaklı, milliyetini, kendi halkını seven güçlü bir kızıdı. Acımasız haydut yüzünden vefat ettiği o an trajedi olsa bile, o kendi ar namusunu her zaman korudu. Yazara göre Kazak gençlerinin örnek alacağı karakterler böyle kahramanlar olmalıdır. O zaman bizim ülkemizin duvarı ve temeli sağlam olur. Ama ağlamalar sızlamalar insanı güçlendirmez, cesaretlendirmez tersine hayal kırıklığına uğratıp, korkaklığa öğretir.

SAMRAT JAKSIBAY'IN *BITEV JARA (KAPALI YARA)* ROMANINDA YAPI VE İZLEK

ROMANIN KIMLIĞI

Bitev Jara “Kapalı Yara” romanını Samrat Jaksıbay Petroval şehrinde 14 Ocak 1999 başlayıp 2 Ekim 1999 tarihinde, yani 9 ay içerisinde yazıp bitirir. Aslında bu bir belgesel roman olduğu için romanda ismi geçen karakterler gerçektir. Kendisi araştırma yapıp, tarihi incelemelere titizce bakarak, bir olayı farklı bakış açısıyla ele almıştır. Ancak roman yabancı bir dile henüz çevrilmemiştir. Türkiye Türkçesine de aktarılmamıştır. *Bitev Jara* ilk kez kitap olarak Petropavl şehrinde 2000 yılında yayınlanmıştır. 2000 yılının sonunda “Jıldız” adlı devlet dergisinin 12. sayısına çıkmıştır. Roman kitap olarak ikinci kez 2007 yılında, “Kazakhstan Ensiklopedyası” yayınevinden neşredilmiştir. Yazarın ilk romanı ve kitabı *Bitev Jara*’dır.

İSİMDEN İÇERİĞE

Bitev Jara belgesel roman olup, yazarın roman kategorisine aldığı, diğer romanlarına oranla konu ve içerik bakımından farklı çizgide olan bireysel izlekli bir romandır.

Bu incelemede de yazarın ele aldığı eserinin roman sınıfında değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Romanın Kazakça ismi *Bitev Jara*’dır. Türkiye Türkçesinde “Kapalı Yara” anlamına gelmektedir.

Bu roman hakkında makaleler de yayımlanmıştır. Orneğin, “Egemen Kazakistan” gazetesinin 15.12.2000 tarihinde yayımlanan Samak Kakimova’nın “Kazakları uyandırma – şimdi tehlikeli değildir” başlıklı makalede şöyle der: “Gerçek olayları değiştirmeden, öndeki aydınların kendi kaderi üzerinden durumu güzel sözlerle betimleyen eserin içeriğinden vatansever kişinin ruh rüzgarı esiyor. Üstelik, kurnaz siyasetçilerin yüzü, yaşam tarzı, işleri de ciddi şekilde beyan edilmiştir. Bu kitabın kıymetini artıran bir diğer şey de bizim edebiyatımızda, Sovyetler Birliğinde yaşayan aydınlarımızın güzel betimlemesi yokken, bu kitapta o eksiklikler giderilmiştir. Örnek olarak, Konayev, Kolbin vb. gibi karakterler yeni edebiyatta yer almıştır. Kısacası, bu kitabın adaletli şekilde kendi değerine kavuşması önümüzdeki günlerin payıdır”.

Yine bir makalede politik yazarı, gazeteci Sabırcan Abilmajınulı’nın “Jeltoksan Janğırığı jadımızda” (Aralık yankısı aklımızda) konulu makalesinde kitap ve içeriği

hakkında anlatır. “İzi kaybolası, geçmiş Sovyet sisteminin zorluğunu çeken Kazak halkının tarihinde gizemli kalan aydınlardan oluşan olaylar hâlâ vardır. Onun biri de 1986’daki Jeltoksan olayıdır. Bu kederi yeni açıdan anlatma konusunda Esil civarındaki hemşehrileri “Hey, aferin” demeye değer, büyük eser elimize ulaştı. Bu hemşehri kardeşimiz Jaksıbay Samrat’ın *Bitev Jara* adlı önemli eseri, belgesel romanıdır. Dünyanın 6/1 yöneten Sovyetler Birliği zamanında devletimizin kaderi Moskova’nın açarsa avucunda, yumarsa yumruğundaydı, yani her şey onların elindeydi. Şu alışılmış adete boyun eğmeden, dışarıdan getirilen “civcive” karşı baş kaldıran gençlere kötülüklerin hepsi yapıldı.

Hemşehrimiz Jaksıbay’ın adı ve bu büyük emeği daha büyük yazarların arasına girecek gün de gelir.

Kitabın baş kahramanı Elaman Rısbekuli üniversitedeki öğrenci günlerinden kendi milleti, halkı için şehit olana kadar hazırlayan yiğit olduğunu görürüz. Jeltoksan olayının zorluğu yaşandığında onun insani açıdan gizli tarafları ortaya çıktı. Merkez ile onun Kazakistandaki ajanları “Jeltoksan-86” olayını ve suçsuz kardeşlerimizi karalamaya çalışırken, yazar “aklamaya” çalıştı. Uzun yıllardır alın teriyle verdiği emeğe, temiz yüreği şüpheye düşürek, yedi atasının ruhunu düşünmüştür. Böyle karakterlerin sırrını ortaya çıkaran bu eser, okuru etkiler, kitabın sayfalarını sırayla açtığında, o günlerin soğuk sesini tekrar göz önümüze getirerek, unutulmaya başlayan şeyleri tekrar hatırlatır. Karakterleriyle beraber yürek sızlar, alından soğuk ter dökülür, suçsuz gençlerin kaderi gözlere yaş doldurur.”

Yazar, romanda hayatta olan gerçekleri anlatmaya çalışır ve halka iletir.

OLAY ÖRGÜSÜ

Bitev Jara romanı 1. Patlayan yara; 2. Yaranın acısı; 3. Özgürlüğün Beyaz Şafağı şeklinde üç ana bölümden oluşur. Bu bölümler bağlantılı bir şekilde kurulmuştur. Bilindiği üzere, anlatıda olay örgüsünün içiçe geçmiş şeklinde kurgulanmasına “*iç içe geçmiş çerçeve anlatım*” (Tepebaşı, 2012: 37) da denilebilir.

Yukarıdaki şekilde verilen çerçeve anlatımla şekillenmiş iç içe anlatım özelliği *Bitev Jara* romanında da yer bulur. En dışta bulunan çerçeve öyküde, 1929-33 yıllarındaki kıtlığı ve eski yaşamı anlatılırken, iç içe öyküsel olarak, halk tipini temsil Elaman ve Gülşat’ın öyküsünü ve o aradaki siyasi sıkıntıları, öğrenci hayatını tek tek

anlatır. Romanda geriye dönüş az görülmüştür. Yazar-anlatıcı çoğunlukla bugünkü durumları anlatmaya özen gösterir. Geriye dönüşü sadece Mukades isimli ihtiyarın yaşadıklarını anlatırken kullanır. *Bitev Jara* romanını genel olarak şu şekilde özetlemek mümkündür.

I. Bölüm

“Patlayan Yara”

- Elaman’ın yurttan çıkıp Gülşat’la buluşmak için acele etmesi ve taksiye binmesi, şöforle konuşması
- Gülşat’la buluştuktan sonra onun kızkardeşinin kaçırılması üzerinde konuşmaları
- Kazak Sovyet Cumhuriyeti başkanı olarak Kolbin’in atanması ve tüm halkın şaşkınlık içinde kalması
- Elaman kendi yurduna döndüğünde bir dehşetli olayın olacağını hissetmesi ve diğer arkadaşlarla bu konu üzerinde danışmaları ve bir şeyler yapma gerektiklerini de konuşmaları
- Konuşma sırasında siyasi açıdan ve diğer sosyal problemlerin söylenmesi
- Yurttaki öğrenciler barışçıl şekilde kağıda ve plakalara Rusça ve Kazakça yazı yazıp mitinge hazırlanmaları
- Sonunda gençlerin büyük meydana çıkmaları ve kendi haklarını korumaya çalışmaları
- Bu sıralarda Gorbaçov’un Kolbin’e önemli işi, yani, Kazak Sovyet Devletini yönetmesini güvenerek teslim etmesi.
- İlk gün iş başına gelen Kolbin’in gençlerin meydana ayaklanmalarını duyması ve şaşırması
- Kolbin bu olayı duyunca yukarı tarafa haber vermesi ve eski olayları hatırlaması
- Çaresiz kalan Kolbin Konayev’i çağırması
- Konayev kendi evinde geçen günlerini hatırlaması ve görevinden alınma sebepleri
- Meydanda gençlerin protestolarının devam etmesi, çeşitli sloganlarla haykırmaları
- Meydana çıkanları, yani jeltoksancıları çeşitli yöntemlerle, zorla dağıtmaya çalışması ve olayın gerginleşmesi
- “Fırtına” projesinin kullanılması ve katılanlara baskı gösterilmesi
- Olay sadece Almatı’da olmaması, diğer şehirlerde de başkaldırıların gerçekleşmesi

- Tarihte en önemli olayların biri olması ve 1916 yıldan yüksek derecede yapılması

II Bölüm

“Yaranın Acısı”

- Jeltoksancıların özel bir yerde tutuklanmaları ve Elaman’ın orada bulunması
- Bazı tutuklanan gençlerin meydana çıktığına pişman olmaları
- Oradaki gençlerin birbirlerine destek vermeleri ve gururla çeşitli şiirler söylemeleri
- Elaman’ın Gülşat’ı çok merak etmesi ve onu bulamaması
- Mahkeme tarihine kadar gençlerin yurdlarına gönderilmeleri ve Elaman’ın Gülşat’ı araması ve bulamaması
- Elaman’ın bir tane Kazak öğrenciyi kurtarmaya çalışırken kendisinin de tutuklanması ve sorguya çekilmesi
- Soruşturmacı Rıbakov’la tartışması ve suçu kabul etmemesi
- Gazeteci Saylaubek’in yaşadıkları ve Jeltoksan olayı hakkında konuşamaması ve zor duruma düşmesi
- Moskova televizyonunda çalışan Saylaubek çeşitli adaletsizliklere şahit olması ve olaya katılanlara karşı televizyonlardan insafsızca karalama yapıldığını görünce kötü duruma düşmesi
- Saylaubek’in iş yerinde olay hakkında konuşması ve meslaktaşı Tasbolat’ın ona ihanet etmesi
- Kolbin’in olaydan sonraki hali ve kendini çok iyi hissetmesi
- Elaman’ın babası Rısbek’in endişesi ve gazetelerden olay hakkında ayrıntılı bilgi almaya çalışıp doğru düzgün hiç bir şey bulamaması
- Elaman’ın köyündeki bakkalarda yiyecek içeceklerin nadir bulunması veya kuponla satılması
- Elaman ve babasının konuşmaları üzerinden geriye dönüş yöntemiyle tarihimizi anlatması
- Elaman’ın iki aydan fazla hapisanede kalması

- Hapishanede Elaman Asan yaşlıyla tanışması ve aralarındaki konuşmaları
- Birkaç aydan sonra babası Rısbek'le Elaman'ın hapishanede buluşmaları ve bu sırada Elaman Gülşat hakkında bir şey soramaması
- Elaman hasphanede ilk kez şiir yazma denemeleri
- Konayev'in hastalanması ve onu muayene etmek için özel doktorun gelmesi
- Evindeyken Dimaş Konayev çeşitli düşünce ve endişelere kapılması ve ruh halinin zayıflaması
- Geriye dönerek geçmişlerini, toplantıları ve başka önemli konuları düşünmesi
- Rısbek'in köyündeki Mukades ihtiyarın eski yaşamını, çocukluğunu, ailesini anlatması
- Hapishanede Elaman'ın soruşturmacısının değişmesi, yani Ponomarev tarafından sorguya çekilmesi
- Elaman'ın soruşturmacının yalan söylediklerine kandırılmaması, yani suç işleme yasası kapsamında tuzağa düşmemesi
- Kazak aydınlarının büyük toplantıda Kazakistan halkının durumunu ve sosyal hayatını anlatması
- Jeltoksancıların mahkemeye çıkartılması ve ceza verilmesi, buna Saylaubek'in de ön sıralarada katılması
- Elaman tutuklanma sırasında Kayrat Rıskulbekov'u görmesi ve sonrasında da onun şehit olduğunu duyması
- Gülşattan mektup gelmesi ve Elaman'ın sevinçten havalara uçması
- Elaman'ın mahkeme günü gelmesi ve onun beş gün sürmesi
- Mahkeme sonucunda Elaman yedi yıla hapis cezasına çarptırılması
- Dimaş Konayev'in eski günüeri hatırlaması ve yazarın geriye dönüş yaparak Kolbin'in görev başına gelişiyile ilgili bilgi vermesi

III Bölüm

“Özgürlüğün Beyaz Şafağı”

- Yedi yıllık ağır hapis cezasına dayanamayan Elaman'ın çeşitli yerlere, üst devlet kurumlarına dilekçeler göndermesi
- Elaman'ı yasak bölgeye getirmeleri
- Gazeteci Saylaubek'in ekolojik problemler konferansına katılması ve onun içinde Aral gölünün çok tehlikeli durumunu konuşmaları
- Gazeteci Saylaubek'in Elaman'ın "son sözleri" mektubunu makale olarak yayımlaması ve herkese dağıtması
- Saylaubek kendi çocuğu Murat'la konuşma sırasında siyasi durumları anlatması
- Ceza yerinde Elaman'ın çok iftiraya maruz kalması
- Gülşat hastanede iken onu "Jeltoksancı" diye karalamaları
- Gülşat ile onun arkadaşı Kamila'nın okuldaki derslere katılmaları
- Yarım yıl geçtikten sonra Elaman "kimya" iş yerine gelmesi ve orada uzun süre çalışması
- Jayrem iş yerinde doktorların kontrolü sırasında Elaman kendisinin kalp hastası olduğunu öğrenmesi
- Konulan teşhisin doğruluğunu öğrenmek için Elaman'ın Jezkazgan'a yollanması ve yolda yaşlı birisiyle sohbet etmesi
- Hastanede Elaman'ın durumunun belirsizliğini koruması
- Saylaubek'in yeni işe alınması
- Rısbek'in oğlundan haber alamadığından merak ederek Mukades ihtiyara gelmesi ve dertleşmesi
- Sonradan Elaman'dan haber gelmesi
- Rısbek'in evine kızı ve damadının gelmeleri, damadın milletvekili olabilme imkanı varsa da, onlara hiçbir yardımda bulunmaması
- Moskova'da büyük toplantı yapılması
- Yeni düzenlenen toplantıda her ülkeden birer tane aydın veya milletvekillerinin konuşması ve onların kendi halkının durumunu, sıkıntılarını anlatmaları
- Toplantıda Kazakistan tarafından Jeltoksan hakkında bir şey diyememeleri

- Saylaubek kim olay hakkında konuşacak diye endişeye kapılması
- Sadece Cengiz Aytmatov'un Jeltoksancılar hakkında ve onların aklanması üzerinde ilk konuşması
 - Toplantıda Muhtar Şahanov'un da Jeltoksancılar üzerinde konuşması
 - Elaman Gülşat'tan uzun süre haber alamaması ve ona Gülşat'ın annesinden mektup gelmesi ve Gülşat'ın durumunu anlatması
 - Kısa zaman içinde Elaman Gülşat'ın köyüne ulaşması ve onu ölüm döşeğindeyken görmesi
 - Elaman işine döndüğünden birkaç gün içinde Gülşat'ın ölüm haberinin gelmesi ve ona Elaman'ın çok üzülmesi
 - Yakın zaman içinde Jeltoksan olayının incelenmesi hakkında Muhtar Şahanov'un Moskovada'ki büyük kongrede teklifte bulması
 - Elaman ve diğer Jeltoksancıların mutlu olmaları
 - Sonunda onları aklanarak, serbest bırakılmaları

Sonuç (Epilog)

- Elamanın savcı olarak çalışması
- Gülşat'ın ölümünden sekiz yıl geçse bile onu unutamaması ve evlenmemesi
 - Gülşat'ın babasının tavsiyesiyle ancak evlenmeye karar vermesi
 - Önce Gülşat'ın mezarına gitmesi
 - Sonunda kendi sekreteri olarak çalışan genç kız Banu'yla evlenmeyi düşünmesi ve eserin sona ermesi

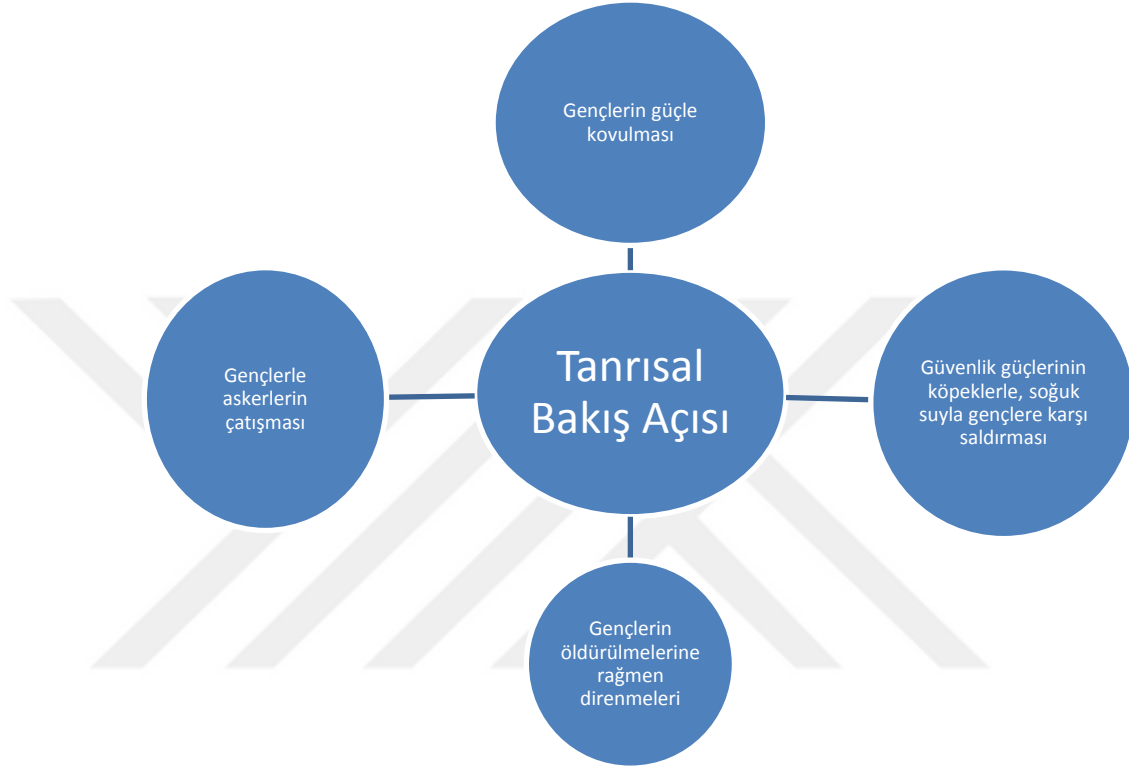
BAKIŞ AÇISI VE ANLATICI

Bakış açısı romanda zaman, mekân ve olay örgüsüyle birlikte en önemli unsurdur. Öyküde “*okuyucuya kimin gözünden, kimin ağzından ulaştığı sorusuyla ilgili bir kavram*” (Aytür, 2009: 19) olan bakış açısı romanın kimin gözüyle ne şekilde anlatıldığını ortaya koyar. Romanı oluşturan yapı unsurları, bakış açısı ile düzenlenip esere estetik değer kazandırır. Tanrısal konumda yer alan anlatıcı, anlatı kişilerinin

bilmedikleri, geçmişe ve geleceğe dair sırları da bilir. Anlatıcının görme biçimini imleyen “bakış açısı, bizi daha büyük hedeflere götüren bir araçtır” (Stevick, 2010: 86).

“Bitev Jara” romanı Tanrısal bakış açısı ile kaleme alınmıştır.

Şekil:1

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi, yazar-anlatıcı tanrısal bakış açısıyla, gençler ile askerlerin veya belli bir güç sahiplerinin çatışmasını sıradizimsel bir şekilde kurgular. Romanda, her şeyi bilen ve gören tanrısal bakış açısının sınırsız görme biçiminin tüm olanakları açıkça görülür;

Anlatıcı, olay birimleri, kişiler dünyası, mekan ve zamana ait ayrıntıları izleksel kurguyla bütünleştirir. Eserde, anlatıcının bakış açısı, “*eserin yönünü ve özünü belirleyen*”dir (Lukacs 1975: 37). Romanda anlatıcı, her şeyi bilen ve gören konumdadır: “*Elaman yurttan erken çıkırsa bile durakta uzun süre bekledi. Otobüslerin mola verme zamanına rastladı galiba, her zamanki ulaşım araçlarının biri de gözükmyor. Bir arada durağa halk toplanıverdi. Kışın kış güneşi de batmaya yakındı. Ayaz da sertleşmeye başladı. Sonbaharlık ince kaban giyen Elaman Almatı'nın ıslak havasından titremeye başladı*” (BJ.: 2) Üçüncü kişi bakışıyla anlatan yazar-anlatıcı üslubuyla anlatır.

Jeltoksan olayı üzerinde yazılan romanda yazar-anlatıcı geriye dönüş yöntemini de iyice kullanmıştır. Romanda anlatılan olayların ve kişilerin gerçek yaşamdan alınmış olması, geriye dönüşte de olayın normal anlatılması da, okura adeta tarihi kitap okuyorumus hissi uyandırır. 1916 yılındaki ayaklanma ve 1933 yılındaki kıtlık dönemlerinin anlatılması yazar-anlatıcının fikrini destekler. Yazar-anlatıcı romanda sık sık öykü zamanından geriye giderek geçmiş ile bugün arasında anlamsal ilgi kurar.

“Unutmazsa, 1935 yılının sonbaharı, geri dönen kaz gibi memlekete geldiler. Eskisi gibi servet, sınırsız hayvanları nereden, o güzel günlerinden hiç bir eser kalmamış duruma düşmüşler” (BJ.:81). Geçmiş acılı günlerini Mukaddes yazar-anlatıcının kurgusal yapısıyla etkileyici olarak anlatılır. Onun konuşmalarında, düşündüğü ve anlatacağı şey, hep başından geçen olaylarıydı. Mukaddes ihtiyar kimsenin görmediği zorlukları görmüş ve açlık, kıtlık yıllarından sonra da ikinci dünya savaşına da katılmıştır. Orada da düşmanın eline esir düşer. Romanda böyle geçer: *“Kırk beşinci yılın sonbaharında bunları Ukraina’nın Vorosliograd iline getirir. Orada sağlık durumları iyi olanları, becerikli olanları maden işine alır, diğerlerini Sibirya’ya sürgüne gönderir. Mukaddes de madende kalır...Kötü durumda öleceğini düşünen Mukaddes çalışma kampından kaçıp gider. Onun görmediği zorluk, sıkıntısı yoktu, yarım ay içinde memlekete geldi yani 1946 yılın sonbaharında”* (BJ.: 83). Kazak halkının geçmişte yaşadığı sıkıntıları, çektiği çileleri Mukkades’in gözüyle anlatan yazar-anlatıcı, tarihe de değinerek olanları gelecek nesile bu romanı üzerinden iletir. Kazaklar için 1933 ile 1945 yılları çok önemli olduğu için yazar-anlatıcı eserinde bu dönemin üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Çünkü bu tarihlerde Kazak halkı milyonlarca nüfusundan ayrılmıştır. Artık bu tarihî olayları kendi eserinde işleyip halka hatırlatmak işemiştir. Bunun gibi hatırlatma veya tarihi eserlerin birçoğu Sovyet dönemi edebiyatçı, yazarlarında vardır.

Romanda duygunun yoğunlaştığı bu anlarda yazar-anlatıcı okurun düşünmesine imkan yaratmak için boşluklar bırakır. Örneğin, Gülşat’tın öleceğini bilen ve onunla vedalaşan Elaman’ın gerilimini yazar-anlatıcı şöyle anlatır:

“Karyolanın kenarından tutarak yiğit uzun süre ağladı... Dışarıdan gelen öksürük sesinden ancak kendine gelebildi ve gözünün yaşını silerek, Gülşat’ın yanına son kere yaklaşarak kucaklayıp öptü ve hemen dışarı çıktı. Gülşat’ın annesi ve babası yiğitle ağlayarak vedalaştılar. Kendisiyle beraber sevdiği çocuklarının son umutlarını götürdüğüne

ikisi de çok üzüldü, kucakladılar ve ayrıldılar. Nurila ananın “Kulunum- vah, kulunum, zor duruma düştün vah” – diye acı ağlayan sesi yüksek çıkıverdi...”(BJ.: 255)

İnsan bunalım, yalnızlık veya zor anları başından geçirdiğinde dayanamaz hale gelir. Fiziki ve manevi açıdan çok zayıf düşerek kendini kaybeden baş kahramanın en zor anları burada gerçekleşir. Çaresiz olan, duruma müdahale edemeyen, elinden bir şey gelmeyen baş kahraman, sadece olanları kabul etmekle yetinir. Ancak başkisinin yaşam karşısındaki duruşu ve devrin şartları karşısındaki yenilgisi ruhuna bu şekilde yansısı da, o sonradan kendini toparlar.

Romanda kullanılan bir diğer teknik, karşılıklı konuşmalardan oluşan diyalog tekniğidir. Karakter bakımından kalabalık bir romanda doğal olarak diyalog da çoktur.

- Allah korusun, ben nerede hükümete karşı çıkmışım?
- Çıktıktan sonra onun Jeltoksan ile ilgili değerlendirmesinden, söylediği sözlerinden şüphelendin...bitti, o kadarı yeterli.
- Tüm hükümet Kolbin değildir, aksakal. Ben sadece onun dediklerini eleştirdim, değil mi?
- Hükümet şimdi - Kolbin'dir... diğer taraf onları destekliyor, her şeyi yönet, iyi yap, ayak altına al dedi. Tüm yetkiyi onun eline verdi. Ona kimsenin karşı çıkmasına, karşı söz söylemesine hakkı yoktur... Artık hangisi hükmet değil görün bakalım. (BJ.: 102)

Tanrısal bakış açısıyla ülkede olup biten olayları, şu anki durumu göz önünde bulundurarak iki adamın diyaloguyla anlatır. Yıllardır böyle duruma maruz kalan Kaben aksakal, kardeşi sayılan Saylaubek'e kendi nasihatını, tecrübesini söylüyor. Saylaubek kendinin haklı olduğunu ispatlamak, ister ama hükümet ona izin vermez. Sömürücü devletin artık yüksek seviyeye çıktığından söz ederler. Diyalog tekniğini sadece bu anda kullanan yazar, okurun düşünmesi için boşluklar bırakır.

İç monolog ya da “içsel analiz”(Chatman, 2008: 176) yazar-anlatıcının romanını kurgularken kullandığı bir başka tekniktir. Baş kahramanın babasının, yani Rısbek'in iç düşüncesi, monoloğu eserde böyle betimlenir: “*Gülşatjan'ın siyah turnağı da olamaz o. Tfü, tfü, dilim, gözüm taşadır... Evladım o seferde yaz tatiline geldiğinde bir yere gitmediğinin, hiç kimseye bakmadığının sırrı buymuş, meğer. Öyleyse, Yaradan ikisini ayrımadan beraber etsin...*”(BJ.: 172). Bu parafragta görüldüğü gibi hem iç monolog hem de dua esnası vardır. Oğlunu ve gelecekteki gelini Gülşat'ı irakta oldukları için hiç olmazsa duayla korumak ister.

Çoğu zaman romanda monolog veya iç düşünce üçüncü şahsın yani yazar-anlatıcının ağzından anlatılmıştır. Saylaubek'in düşüncesi “*ne güzel, Cengiz gibi adamı dünyaya getiren Kırgız halkı, senin başka hayalin yoktur belki...*” (BJ.: 180) ve kendi kendine konuşarak “ – *Hey, an... Ecdatların ruhu koru bizi...Adını sevdim, senin. Asilim-hey, sen konuştun biz konuşamayanı, - dedi içinden çok endişeyle*” (BJ.:184). İç monolog olsa bile, endişeli ve duygusal bir biçimde olup bitenleri içinden geçirir. Tanrısal bakış açısıyla yazılan roman, hikâye gibi edebi türlerde anlatıcı “*zaman ve mekân ile sınırlı değildir. Nerede aranırsa orada hazırır. Kahramanların bütün geçmişini, her türlü hususiyetlerini zihinlerinden geçirdiklerini bilir, iç konuşmalarını duyar*” (Chatman, 2008: 175). Cengiz Aytmatov'un Jeltoksan olayı hakkında konuşması sadece Saylaubek'i değil, tüm Kazak milletini etkiler. İlk o bu konuyu açtıktan sonra Oljas Süleymenov, Muhtar Şahanov'lar sırayla konuşmaya başladılar. Rısbek'in düşündüklerini yazar-anlatıcı tekrar şöyle der. “*Yok, hayır, öyle yapmazlar. Stalin'in zamanı değil ki öyle yapar. O zamanları, insanı bir böcek gibi öldürürlerdi, bugün zaman başkadır. Ama kim bilir, hesabını bulup, öldürmenin yolunu bilirler hükümet*” (BJ.: 61). Yazar-anlatıcı romanda geçen çoğu iç monologları genelde Rısbek'in içinden anlatmaya çalışır. Çünkü bir yaşlıdır. O dönemlerde gençlere göre yaşlılar herşeyi daha çok içine gizlerlerdi. Herkese dediklerini, düşündüklerini anlatamaz ve itiraz da edemezlerdi. Bu durumu yazar etkileyici bir dille halka iletir. Elaman'ı sorguya çekme sırasında Ponomarev'le görüşmesinde düşündüğü “*Gülşat... Canım Gülşat, sağ-sağlimmişsin. Başka da hangi kız bunu arardı? Yoksa bu adam yalan mı söylüyor?*” (BJ.: 119) *Bitev Jara* romanının karakterleri dünya görüşleri olarak taban tabana zıt karakterlerden oluşur. Elaman'ın içindeki heyecanını anlatır. Soruşturmacı Ponomarev Elaman'ın ağzından “işe yarar” bir şey yakalarım diye çeşitli hilelere başvurur. Onun en canlı noktası, canın verdiği kişinin de kim olduğunu bilir ve Gülşat ismini karıştırarak tüm suçu kabul etmesini ister. Yukarıda belirttiğimiz gibi Elaman'ın iç düşüncesi, ne kadar acı olsa bile, iradesinden ödünç vermez. Ponomarov'un söylediklerine inanmaz. *Bitev Jara* romanı, yazarın tanrısal bakış açısı yöntemi doğrultusunda sınırsız bilme yetisini çok güzel tekniklerle oldukça verimli kullandığı bir romandır.

ZAMAN

Zaman; mekân, bakış açısı ve olay örgüsü ile birlikte romanın önemli unsurlarından biridir.

Bitev Jara romanında yazar olayı anlatırken geriye dönüş yaparak 1916 ayaklanması, 1933 kıtlık yılları ve 1945 ikinci dünya savaşı yıllarından bahseder. Bu romanın geçtiği zaman ise 20.yüzyılın sonu 21. yüzyılın başıdır. Yani roman 1986 Jeltoksan tarihi olayını anlatmayla sona erer. *Bitev Jara* romanında zaman sıradizimsel bir şekilde ilerler:

1. Tam bu sırada (BJ.: 3)
2. Soğuk akşam (BJ.: 6)
3. Gece (BJ.: 10)
4. Sonraki sabah (BJ.: 11)
5. Üç gün sonra (BJ.: 50)
6. İki ay sonra (BJ.: 83)
7. Birkaç aydan sonra (BJ.: 105)
8. Yarım yıl (BJ.: 134)
9. Bir buçuk yıl (BJ.: 195)
10. Birkaç yıldan sonra (BJ.: 262)

Anlatıcı zamanı böyle bir sırayla şimdileştirir.

Yazar-anlatıcı romanda öyküleme zamanından başlayarak olayları anlatmaya başlar. Başkişi Elaman'nın otobüs durağında beklemesiyle başlayan yazar-anlatıcı "*Kışın kısa gün sonu da geldi. Ayaz da güçlenmiş gibi, mevsimlik kaban giyen yiğit Almatı'nın nemli havasından titremeye başladı*"(BJ.: 2) demesiyle kış mevsimi olduğunu net bir şekilde belirtir.

Zaman, kişilerin şekil almasında da önemli bir dönüşüm aracıdır. Bazen insanlar üzerinde olumlu etki eden yönüyle görülen zaman unsuru, bazen de olumsuz yönüyle görülür. Konayev geçmişte değerli biri olmuştu: "*Aksakala yaşamı boyunca canını vererek hizmet gösteren milletvekillerinin şu durumda güvenmemesi canını çok sıkıyor. Etini yeyip, çorbasını içip bırakılan kemik gibi hissediyo kendini...*"(BJ.: 73) Zaman Elaman'a karşı işliyor. İlk başta o kadar kötü olayları, zorbalığı, hapisane hayatını, işkenceyi vb. gibi çok şeyi henüz gençken yaşamış olan Elaman en sonunda savcı olarak işe başlar ve roman da bu şekilde sona erer.

“Birçok anlatı, öykü zamanına zaman kipleri, durumlar ve belirteçler gibi dil bilgisine ait bir dizi ögenin yanı sıra, anlam yoluyla da vurgu yapar” (Chatman, 2008: 73). Romanda “Jeltoksan olayını” aklamak için Muhtar Şahanov’un kurduğu partilerin zaman geçtikçe güçlendiğini ve Jeltoksancıları aklayan, yeni işlerin başlangıcına yol açtığını görüyoruz.

Sık sık öykü zamanından geriye giden yazar geçmiş ile şimdi arasında anlamsal bağlantılar kurar; “bir romanda esas teknik ‘geriye dönüş’tür; romanda geçen olayların olduğu zamanla, hikâyeyi anlatanın zamanı, yani bu olayların kaydediliş zamanı arasında zaman bakımından uzun bir mesafe vardır” (Stevick, 2010: 242). Geriye dönüş tekniği Samrat’ın hemen hemen bütün anlatılarında görülen bir özelliktir. Bu açıdan Konayev’in çalıştığı yılları karaktere hatırlatmış gibi kullanılır. “Bundan iki gün önce eşi 16 Aralık 1962 tarihini hatırlatmıştı. Değişik huylu, hiçbir şeyden çekinmeden, akli, düşüncesi küçük kurnazlıklardan öteye geçmeyen Hruşov’un zamanında tam 16 Aralık günü Moskova’da görevinden almıştı” (BJ.: 70). Cümlede öyküleme zamanı ile öykü zamanı arasındaki zamansal fark göze çarpar. Geçmişe giden yazar-anlatıcı, başkişi Elaman’ın babası Rısbek ikisinin arasında geçen konuşmalarını tutuklandıktan sonra aklına getirmesiyle okura iletir. Elaman’ın her tatil döneminde eve geldiğinde babasıyla arasındaki tarihle ilgili sohbetlerde babasına o kadar çok şey anlatmıştı. Babası Rısbek bile bu kadar yanlış şeylerin gerçekleştiğini bilmiyordu. Elaman’ın tarihi severdi ve o bu zamana kadar babasına yüksek okullarda yanlış konuların okutulduğunu açık bir şekilde anlatmıştır. Yani 1242 yılında Aleksandır Nevski’nin Alman askerlerini Çud gölünde nasıl yendiği ve o tarihte Altın Ordu’nun onlara, yani Rus askerlerine yardım etmesinin gizlendiğini, kısacası “Rusları” güçlü, kahraman, cesur, her şeyden üstün” gösterdiklerini anlatmıştı. Burada hem Elaman ile Rısbek’in geriye dönüş yapması, bir de tarihi hatırlatarak daha fazla geriye gitmesi ikisinin sohbeti üzerinden sağlanmıştı.

“Zaman, kişiler üzerinde olgunlaştırıcı etkisiyle görülürken, bireyi geçmişle hesaplaşmaya da götürür. Geçmişte yaptığı hatalar zamanla değişen bireyin ruhunda derin izler bırakır” (Azap, 2016: 842). Fon karakterler olan Elaman’ın arkadaşları böyle bir pişmanlıkla hesaplaşırlar. Edilbay kafasını döverek: “Ben bir çürümüş yumurta oldum, babamı, annemi halkın önünde başını öne eğdirdim, diğer çocuklarının ağzından yemeği alıp bana vermişti, insan olacak diye inandığı oğlu bendim, ben bunu yapmaktansa dün neden ölmemişim?!”- diye, ağladı. Diğerleri onu avutsa da Edilbay’ı

destekleyen Bayjan: “Rus’a neden karşı çıkmışım ki?...”(BJ.: 37). Gençlerin olaya katıldıklarına pişman olmalarını zaman üzerinden değerlendirilir. Aslında onların yaptıkları yanlış değildi ve çoğu pişman da değildi. Pişman olanları da yaptıklarından korkanlar, çekingenlerdi. Onları yazar-anlatıcı kart karakter olarak ele alır. Bunlar genç olduğu için bazı şeyleri kapsamlı olarak anlayamıyordu. Elaman gibi diğer bazı gençler pes etmediler. Onları bırakanlar ise böyle pişmanlık duygusu yaşamışlardır.

Romanda olay kuruluğu zamana göre düzenlenir. Elaman’ın Gülşat’la tanıştığı zamanı aklına getirmesiyle devam eder. *“KazMu’unun spor kampusü şehrin tam merkezindedir. Erken baharın “uzunsarı” diye isimlenen (karaözek) zamanıydı”*(BJ.: 3). Böyle zamanlarda, geçmişî hatırlamalar birçok eserlerde rastlanır. Elaman’ın kızla ilk tanışma zamanı, onun hatırlamasıyla anlatılır.

Bu romanda sadece başkahramanın değil, diğer karakterlerin de geçmişî hatırlamalarına yer verilir. Rısbek Elaman’ı hatırladığında onun tarihi anlatması ve oğluna destek vermeleri hatta oğlundan bilgi aldığı anlaşılır. Çağdaş dönem gençlerinin nasıl yetiştiğini, eski kafalı olan Rısbek gibilerin tarihten bazen haberi yok olduğunu, zamanla anlaşılır.

MEKAN

İnsanın ontolojik olarak kendini anlamlandırdığı, varlığını kaotik olarak boşluğa düşmekten kurtardığı “içtenlik mekânları” (Okyay, 2000: 83-84) açık/geniş mekân, kendini huzursuz/sıkışmış hissettiği kaotik açmazda olduğu mekânlar ise, kapalı/dar ve labirentleşen mekân özelliği gösterir. Romanın önemli unsurlarından olan mekânlar açıldıkça karakterlerin ruhsal durumları da daha yakından anlaşılacaktır. Çünkü mekân ile insan birbirinin parçasıdır (Azap, 2016: 842).

Mekânın algılanışında yazarın ve kurgu kişilerinin tinsel özellikleriyle ilgili bir yön bulunduğu gerçeğine dikkat çeken Çetin’in (Çetin, 2009: 134-137) mekân tasnifi ise Şekil 2’de görülmektedir:

Şekil: 2

Mekan Biçimleri

Çevresel Mekan	Olgusal Mekan
----------------	---------------

Dış Mekan/ İç Mekan Genel Mekanlar/ Özel Mekanlar	Kapalı-Dar ve Labirentleşen Mekânlar Açık-Geniş Mekânlar
--	---

1.1.9 ÇEVRESEL MEKÂNLAR

Bitev Jara romanı başkişinin yaşadığı Almatı şehrinden başlayıp, onun doğduğu Kızıljär şehrine kadar uzanır. Ancak olay Almatı şehrinde gerçekleştiği için baş mekan olarak görülür. Ama genelde Elaman'ın hapisanede ve tutuklanarak çalıştığı Zareçny kasabası ve diğer şehirdeki, yani Jezkazgan ilindeki Jayrem adlı yerde “kimya”da çalıştığı yerler başka mekanlardır. Geriye dönüşte Konyaev, Gorbaçov ve başkalarının gittiği büyük toplantıların organize edildiği Moskova şehri de geçer. Geniş anlamda olay Almatı ve Elaman'ın köyünde gerçekleşir.

Anlatılarda mekân, kahramanların ruhsal ve fiziksel olarak aidiyet duygusuyla varoluşsal boşluklarını tamamladıkları bir zemin hazırlar. Korkmaz mekânı, “roman gibi gelişmiş anlatı yapılarında mekân, varoluş kaygısıyla ilgili bir duraksamadır; zamanın sonsuz akışında yitip gitmek istemeyen insanın tutunduğu “dışarıdaki içerdelik” niteliğinde bir yer” (Korkmaz, 2007: 401) olarak tanımlar. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi mekân bireysel bir barınma alanı ya da kaçış alanı olarak düşünülür. İnsan psikolojisi üzerinde mekânın biçimlendirici etkisi görülür.

Roman kahramanlarının ontolojik olarak tutunma ihtiyacı hissettiği “mekân, vaka zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır”(Aktaş, 1991: 128). Olay örgüsünün merkezi konumundaki baş kahraman ve diğer karakterlerin kendilerini gerçekleştirmesi önemlidir.

Ancak roman kahramanları ve olay örgüsü üzerinde çevresel mekândan daha çok algısal mekânın etkisi hissedilir. Bu açıdan bu çözümlemelerde ve diğer çözümlemelerde daha çok algısal mekânların kahramanların ruhsal dünyaları üzerindeki etkisi üzerinde durulacaktır.

1.1.10 ALGISAL MEKAN

Romanda mekân sadece fiziksel alanlarla sınırlı kalmaz. Mekân, roman kahramanlarının ruhsal kaçış alanları ya da kendilerini gerçekleştirdiği ruhsal çözümme

alanları olur. Algısal mekânlar (Korkmaz, 2007: 403) anlatı kahramanlarının psikolojik ve sosyal olarak kendilik değerlerini oluşturdukları ya da yıkımı yaşadıkları yerlerdir. Roman kahramanlarının içsel dünyalarının anlaşılmasında algısal mekânlar; *“kişi-yer ilişkisini sorunsal açıdan yansıtan, dönüştürülmüş, anlaşılmış yerlerdir; yalnızca topografik bir yer değil, anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan bir değerdir.* (Korkmaz, 2007: 403) Bireysel hayatın anlam kazanmasında ve sürdürülebilir olmasında mekânın bireyler üzerindeki olumlu etkisi önemlidir. *Bitev Jara* romanında Kahraman olarak, baş karakterin büyüdüğü Kızıljara yeri, okuduğu Almatı şehri, yani Kazak Devlet üniversitesi ve olaydan sonraki hapisane onun değişik psikolojik durumlar yaşadığı mekanlardır. Elaman’ın tüm psikolojik olaylardan kaçarak sığındığı yer ise kendi köyü sayılır. Yazar-anlatıcı bu mekanları vurgulayıp göstermezse de gideceği yerin atayurdu olduğu bellidir. Ancak Elaman’ı hapisane ve şehirdeki okul hayatı onu oralara bağlı tutar.

Mekân-insan ilişkisi bağlamında algısal mekânlarda bireyin kendi olma süreci izlenebilir; *“vaka zincirinin muhtevası ve kahramanlarının psikolojik hali, mekân tasvirlerinden de anlaşılabilir* (Aktaş,1991: 131). Bu yüzden algısal mekân romanın anlaşılmasında önemli bir unsurdur.

1.1.11 KAPALI/DAR VE LABIRENTLEŞEN MEKÂNLAR

Kapalı/dar ve labirentleşen mekânlar, anlatılarda romanın içindeki kahramanı ruhsal ve düşünsel olarak engelleyen dar mekânlardır. Kişi bu tip mekânlarda kendini yalnız ve sıkıştırılmış hisseder. Kendi konumlandırılamayan birey ontik bir çıkmazdadır. Savaş, ölüm, kavga gibi kaosun hüküm sürdüğü anlarda mekân, birey için darlaşarak ruhsal bir kırılma anı getirir. Birey bu tip mekânlarda, kendi oluşunu gerçekleştirirken de uzaklaşarak *“kendisini sürekli gayretli, umutsuz etkinlerle boğulmaktan kurtarmaya çalışan bir insan olarak yaşantılar”* (Laing, 2012: 42). Yaşamın karanlık yüzünü temsil eden dar mekânlar, insanı kendi olmaktan alı koyar ve bireyin manevi gelişimini de geciktirir.

Şekil 3: Dar/ kapalı mekan

Huzursuz birey

Bitev Jara romanı bu mekanda başkişinin ve diğer olaya katılanların bununla birlikte iç sıkıntısında olanların özgürlüklerinin kısıtlandığı, Elaman'ın hayatının hapisanede geçirmesi ve Gülşat'ın olay yüzünden ölmesi gibi çeşitli olumsuz olayların yansıtıldığı mekanlardır. “*Bu mekânlar bireysel hayatın sona erdirildiği, ontolojik olarak bireyin kimlik yitimini deneyimlediği kapalı alanlardır*” (Azap, 2016: 844).

Jaksıbay Samrat'ın romanları tarihi, yaşanan olaylara bağlı olduğu için trajik ölümleri, işkenceleri, tecavüzleri anlattığı için romanlarında daha çok huzursuzluğun mekanı yer alır. Sovyet hükümetinin yavaş yavaş Kazak topraklarını ele geçirmeleri ve yönetilmesi için Rus ırklı birinin tayin edilmesine halkın tepki göstermesi üst yönetimi rahatsız eder. Elaman ve başka olaya katılanlar kendi vatanlarına yapılan işgallere rağmen kendilerini yabancı hissetmezler. Bu başkaldırıyı faydalanarak her gün artan “Ruslaştırma” ve Kazak dilinin kullanılmaması vb. problemlerin öne sürülmesi onlar için yitilip giden bir hayatın olumsuz yanını temsil eder;

“Gülşat’ı arkada bırakmayacağım, o geride kaldı diye merak ederek, kaçmadan yavaşça yürürken birisi onun kafasına vurarak bayılmıştı. Dünya yuvarlanıp, düşmüş gibi olduğunu hissediyor, ondan sonrakisini hatırlamıyor. İnilti, uğultu arasında otobüs içinde ancak kendine gelebildi. Şapkası da, atkısı da düşmüş. El ayağı sağlam gibi, hareket etmeye çalıştı. Sağ sağlamış, ama başı çok ağrıyordu,

sanki kurşun dökmüş gibiydi. Tepesini tutmuştu ki eli bir şişkinliğe değdi. Başı kanamış, kanı da artık sertleşmişti (BJ.: 39-40).

Elaman'ın hapishanedeki bu görüntüleri kapalı bir mekanda ve manevi olarak kapalı duruma düşen karakterin halini gösterir. O andaki baş kahramanın kendi hali böyleyse diğerlerinin halini nasıl anlarsınız. Çekişip duran genç nesiller ayakta kalabilmek için her şeye dayanıp direnir. *“Mekân-insan ilişkisi bağlamında olumsuzlaşan hayat, bireyi kendi olmaktan alıkoyar, bambaşka biri haline getirir”*(Azap, 2015: 121).

Bireyin ruhsal durumuna paralel olarak değişen mekân algısı, roman boyunca genelde olumsuzlaşan yönüyle işlenir. İşgale, kıyıma uğrayan halk yok olma tehlikesiyle korku ve telaş içinde varlıklarını konumlandırmaya çalışırlar.

Saylaubek ne yapacağını bilemeden, kendisiyle çok çekişti. Diğerleri gibi bir tarafı desteklerse yönetenlere beğenilecek, ama öyle yaparsa kendini yaşam boyunca suçlayacaktı. Zaman geldiğinde o kadar adaletli işe kırlangıç kanatı kadar yardım edemezse, yiğitliği nerededir?... Artık burada gerçekten yardımda bulunamazsa, hiç bir şeyim diye içindeki uzun sürelik düşüncesini bir araya toplamıştı (BJ.: 48).

İçindeki “benle” çekişmesi dar mekanların önemli özelliklerindedir. Labirlentleşen durumda kalan Saylaubek olayı kendi tarafına çözmek için iyice düşünür, geleceğine, işine engel olacağını bilse bile kendini kaybetmedi, ihanet yapmadı, yalalaklıkta bulunmadı. Sadece adalet arayıp, kendi ve halkının menfaatini savunmaya iç düşüncesiyle ve onu dışarı aktarmak için çaba göstermişti. Telaş ve endişe içinde ne yapacağını şaşırırsa da doğru iş yapacağını farkındaydı.

Bunun gibi kapalı mekan halindeki başkarakterin babası Rısbek'ti. *Bu arada Rısbek yine endişelendi, çok merak etti. Aman, tek oğlu sağ sağlim olsa iyi olurdu?! Milletin önünde yürürdü, bir yere karışmazsa iyiydi?! Uzun zamandır mektup da gelmiyor...*(BJ.: 56). Eli ayağı “bağlı” kalan Rısbek endişe içinde boğulur. Meraktan patlar gibi olur, ama kendini tutabiliyor.

Korku ve güvensizlik labirlentleşen mekanın en önemli özelliğidir. Ontolojik bir güvensizlik içinde var oluşlarını gerçekleştirmeye çalışan insanlar, hayatı olumsuz anlamda deneyimler. Oğlunun hapse atılacağında veya başka türlü sebeplerle elde

edileceğinden korkan babası, tek yiğidin geleceği için çok merak eder ve korkar. Korku hissi vardır. Romanın en dramatik sahnelerinden olan meydanda “cellatların” saldırıları, çeşitli silahlarla, kazma küreklerle, köpeklerle işkence etmeleri idi. Ancak bütün bunlara rağmen meydana çıkanlar kaçmadılar, tam tersi onlara, cellatlara karşı direnirler.

Bu durum *Bitev Jara* romanında böyle gerçekleşir;

“Gökyüzü de, toprak da karmakarışık, bağırın çağırın seslerden kulak tıkanıyor, hiç bir şeyi birbirinden ayırmak mümkün değildi. İtfaiye arabaları kalabalığa karışarak suyla ateşi söndürürcesine çalışıyor. Sayısız asker eline düşenleri kafası gözü demeden vuruyor. Kızları saçından yolarak, sürükleyip dövüp, oğlanları yere vurup tekmeleme manzaraları geniş meydanın her yerinde devam ediyordu”(BJ.: 32).

İnsanın tiranlaşan yüzünü anlatan alıntıdan da anlaşıldığı gibi insan, değerlerini yitirdiğinde vahşi bir hayvandan da acımasızlaşabilir. İki alıntıda da insanlara acımayan hayvanlaşan, cellatların durumu ve onlara dayanabilen gençlerin böyle kapalı mekana düşmeleri, onların çaresiz halde kalmaları betimlenir. Hem can hem de bedenlerinin acısını çeken bu alıntılarda labirenleşen/dar mekanda kendilerini kurtaracak birilerini arıyormuş gibiler. Normal fiziki ve manevi açıdan kötü duruma düşen gençler kurtulacak yer arıyorlardı.

Romanda “olaya katılan tüm Kazak gençlerini temsil eden” baş kahraman Elaman’ın hapse girerek çeşitli yönden karalanması ve saldırıya uğraması onun dar mekana götürülmesine sebep olur. Aynı zamanda kalp hastalığına uğradığında kendini daha çok çaresiz hisseder. Baş karakterlerden olan Gülşat’ın olay sırasında kafasından vurulması, tedavisinin mümkün olmaması ve gün geçtikçe beyni çalışmayıp, sonunda hayata gözlerini yumması da herkesi dar mekana sürükler. Gerçek hayatta da Jeltoksan olayına katılıp Gülşat gibi ölenler ve ömür boyunca hasta kalanlar çok vardı.

Romanda genelde baş kişinin düşünceleri üzerinde kapalı mekan gerçekleşir. Elaman’ın hapisteki hayatını anlatırken yazar onu tamamen kendini değiştirmiş birey olarak karşımıza çıkarır. Hatta o bu mekanda, yani fiziki olarak da kapalı olan mekanda ilk kez şiir yazar.

“Pencerede “onluk”

Bağlantı parçaları kalın kafes,

Çıt çıkartmaz rengi soğuk

Güçlü hem de kuvvetli.

“tüh, ah”lamayla sessiz basıp,

Canını sıkıdığı kederi,

Yerinden hiç kıpırdamaz

Ağır basmış gibi çaresizliğin. Elaman eskiden hiç şiir yazmazdı, aniden aklına geldi. İnsan zorlandığında, kederlendiğinde içindeki her şey şiirle çıkarsa, biraz hafiflermiş. Yiğit kendinin olmamış şiirine rahatlamış oldu” (BJ.: 68).

Mekânın insan psikolojisi üzerindeki olumsuz yönlerine örnek olabilecek yukarıdaki cümleler, sadece Elaman’ın değil, olaya katılanların durumu için de geçerlidir. İç sıkıntısını şiirle de anlatmıştır ve kapalı mekandaki labirentleşen “*Ama burada onlarla beraber yaşayıp, yemek yeyip, bazılarının dediklerini dinleyip, bazılarının ilginç olaylarını görmeye mecburdur*”(BJ.: 68). Onun için daralan sadece bulunduğu mekan değildi, beyni, psikolojisi, içinde bulunduğu ruh hali de daralmıştı.

Kurtuluş çaresini arayan masum gençler, gelen gidenlere yardım isteyen bakışlarla bakarlardı. Ancak onlara yardım eden de, onları kurtaran da kimse olmamıştı. Bazılara bu olaydan iki sene sonra, bazılara ise ülke bağımsızlığı kazandıktan sonra yardım eli dokunabilmişti. Elaman bu romanda baş kahraman olduğu için, tez aklanır ve romanın sonunda savcı olarak çalışmaya başlar..

Norm karakter sayılan eski yönetici Konayev’in görevden alınması onu çöküntüye sokmuştu.

“Canı sağlam olanın – bedeni de sağ olur” olur atasözü Konayev’a bakarak söylenen sözmüş gibi. Lakin aksakalın son zamanlarda canını yiyen sıkıntılar bedenine de zarar getirmiş gibidir. Ne kadar düşünmeyeceğim, merak etmeyeceğim derse bile, Kazakistan’ı uçuruma gönderen düşman sözleri aksakalın canına batıyordu. Aralık olayının kanlı bir şekilde bittiğini düşündükçe kendini koyacak yer bulamıyor. O yılı olay, sanki bunun yüzünden olmuş gibi, suçlu gibi hissedip dururdu. Son zamanlarda gönlü yerdinde değildir”(BJ.: 70).

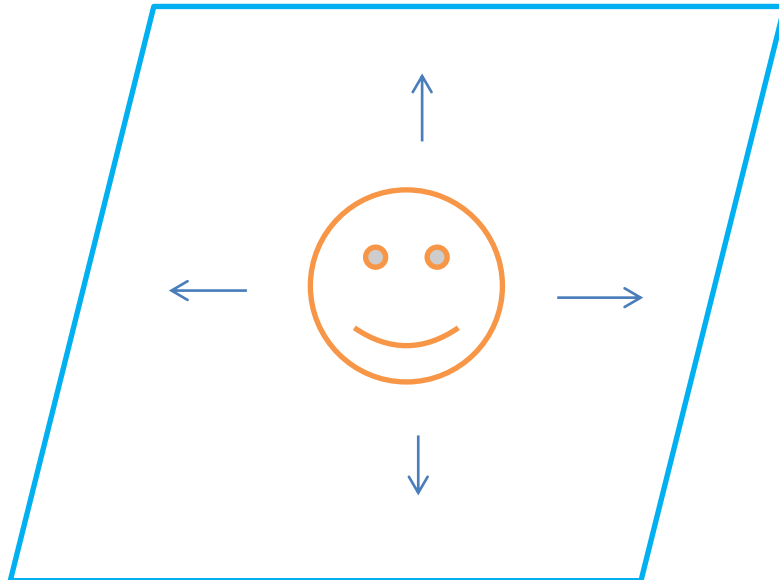
Karakterin halkın yüzüne bakmaktan utanacak duruma düşmesi kapalı mekanda kendini kapatması, onlara ne diyeceğini de bilememesi ve bu durumdan nasıl çıkacağıнын yolunu arayıp durması dikkat çekici bir durumdur. Konayev için Kazak

halkı önemliydi. Onun için gündüz gece düşünmekten, endişelenmekten, kapalı duruma gelmekten kendini alamıyordu. O kendi halkıyla helalleşerek görevinden güzel bir şekilde ayrılmak istiyordu. Ancak olaylar istediği gibi gelişmediğinden kendini bir labirent mekanda bulmuştu.

3.6.4. AÇIK/GENİŞ MEKÂNLAR

Bireyin, psikolojik algısına göre şekillenen bu uzamlar, anlatı kişilerinin kendisi olmalarını sağlayan mekânlardır. Anlatıda açık mekânlar, geçmiş, hal, zaman düzleminde verilir. İlk çağdan beri insanoğlunun kendini ontolojik olarak güvende hissettiği bu alanlar açık/geniş özellikleri ile ortaya çıkar ve farkındalık olgusuna sahip bireyin kendilik değerlerini oluşturmasına, kötücül olaylardan uzak durmasına ve huzur içinde kendini konumlandırabilmesine imkan tanır. İçtenliği belirleyen bu yerlerde *“karakter, kendisiyle, çevresi ve bütün evrenle uyuşum içerisindedir”*(Korkmaz, 2007: 411). Kendini güvende hisseden birey, kendini ve çevresini anlamlandırma sürecine girerek böylece evrenin bilgisine sahip olabilir.

Şekil: 3

Bireyi rahatlatan kendilik değerlerini oluşturmasına ve onu kendi oluşuna doğru götüren birer içtenlik mekânı olan açık/geniş mekânlar romanda çok fazla yer bulmaz.

Bir işgalin/kuşatılmanın romanı olan *Bitev Jara*, kahramanlarını huzursuz, panik halinde yer edinmeye çalışan kişilere dönüştürür. Sadece romanın belli bölümlerinde kahramanlar kendilerini rahat hissederler.

İki gencin arasındaki aşk konusu üzerinde birbirlerine olduğu duygu, his onların rahat hissetmesine, yani açık mekanda yer alır. İlk başta olay başlamadan önce ikisinin buluşup, konuştukları anda neşeli, rahat hisseleri onların mutlu olduklarının göstergesiydi. Örneğin, Almatı şehrinde gezmeleri, birlikte olmaları onlar için geniş mekanda olduklarının belirtisidir. “*İkisi konuşuyorlardı, sinemaya da girecek zaman az kalmış. İlginç filmin olaylarıyla Gülşat bayağı neşelendi. Sinemadan sonra yiğide yakın gelip, diğer hikayelerini de anlatıyor*”(BJ.: 5). Küçük bir mutluluk olsa bile baş karakterlerin mutlu olmasına yer açılır. Genişleyen mekanda kendilerine huzur bulurlar.

Yaşamın aydınlık anlarını çağrıştıran bu huzurlu zaman ve mekânın insan ruhu üzerindeki olumlu etkileri, yazar tarafından dikkatlice sunulur. Olay gelip geçtikten sonra Elaman’la Gülşat ayrı ayrı yaşarlar, ama onların arasındaki aşk bağı koparılmaz, bir şekilde devam eder. Kendi aralarında mektuplaşmaları onlar için bir mutluluktur, içleri biraz olsun rahatlardı.

“Tüm dünya bugün Elaman için güzeldi. Uyucturucuyu papiros kağıda koyarak alışan parmakları tir tir eden esrarkeş bile, eli ayağı kedi gibi becerikli, hapis yatağının üst katından indiğinde göz açıp kapayana kadar çat diye “eve giren hırsız” da, geldiğinde yavaşça basan, üzeri kirlenen, şimdi insana benzemiş hale dönen “dilenci”, (papa nevidimka), nafaka ödemekten kaçan kimse de, hepsi güzel birileri gibi gözükyorlar. Bazen hayattan umudu kesilerek her şeyden vazgeçerek kendini yok etmek istediği eski huyları aklına geldiğinde, kendinden utanıyordu. Gülşat gibi alçak gönüllü kız onu gece gündüz sabırsızlıkla beklerken okun bu akla gelmeyen şeyleri düşünmesi ne kadar ayıptır... ne kadar aptalmış?! (BJ.: 103)

Tüm dünya, hatta iğrenç olan şeyler Elaman için güzelleşir. Çünkü onun hayatına anlam katan, sevgilisinden mektup gelmişti. Onun hayatta olması bile onun için önemliydi. Genç kızdan alan mektup Elaman’ı yaşadığı karanlık dünyadan çekip alırdı. Gülşat’a olan sevdası o kadar büyüktü ki, başkişi için mekan birden genişlerdi. Mekânın, betimlenen genç oğlanın duygularında yansıtıldığı gibi, insan ruhuna sinen

yüzdür. Bu mektup halkının ezildiği, kuşatıldığı ve tamamen Rus egemenliğine girdiği gerçeğini kısa bir an da olsa unuttur.

Aşkın dolayımlayıcı gücü ile kendilik değerlerini ve içsel huzurunu fark eden Elaman orada bulunduğu sürece bambaşka biri haline gelir. Hapishane içinde kendisini kaybeden Elaman, herkesi güzel görür. Halkı gibi kafese kapatıldığını hisseden Elaman, âşık olduğu güzelin yanında “kuş gibi özgür” olduğunu duyumsar. Aşk, insanın içindeki enerjiyi dışarı çıkaran bir akış sürecidir. Elaman’ı her anlamda sağaltan bu duygu onun kaybettiği yaşam sevgisini yeniden kazanmasını sağlar. Mekânın değişikliği ruhsal yönden de başkişinin değişmesine yol açarak ontik anlamda onu yeniden kurar/sağaltır.

Mekân bir bakıma insanların kaderleri üzerinde oldukça etkilidir.

Gülşat artık baş karakter olan Elaman’dan mektup alarak aşkını, sevincini gizleyemez.

“Gülşat mektubu göstererek gülümsedi ve her zamanki gibi yavaşça dış kıyafetlerini çıkartarak yıkandıktan sonra mektubu açabildi. Gençliğinden görmüş eğitimden dolayı kutsal şeye saygı duymak, temiz tutmak gibi kuralları öğrenerek büyüyen kız, isteyen şeyi aceleyle yaparsa onu değersizleştirirmiş gibi görürdü. Elaman’ın mektubunu Ku’ran gibi kutsal sayan Gülşat, kalbi ne kadar hızlı atarsa da, tuttuğu yerde hemen açıp okumazdı. Bu sefer de her şeyi halledip, zarfı yavaşça tutarak, makasla açtı. “Gülşat, canım, iyi misin?” denilen satırlardan başlayan yığidin yürek sözleri Gülşat’ın duygularını arttırdı. Gözüne gelen yaş damlası mektuptaki yazıyı göstermeden bulanıklaştı”.(BJ.: 141)

Âşık olan kişinin hayata bakışı da anlam kazanacak, kendini ruhsal anlamda daha güvende ve zinde hissedecektir. Başkişinin geçmişte yaşadığı kötü olaylar, yeni geldiği şehirdeki maddi sıkıntılar, bir anda cehenneme dönen hayatı, aşkın dönüştürücü gücüyle cennete dönüşür. Çünkü aşk, “zevk, neşe ve yaşamın tek kaynağıdır” (Alberini, 1990: 65). Aşk her yerde, her sıkıntılı durumda da olsa kendini yaşatan, insanın içini güzelleştiren, dünyadadaki en etkileyici duygudur. Bunu yazar göz önünde tutarak eserinde kullanır.

Uzaktan mektuplaşsalar da, yani etrafı kapalı mekan olsa bile, aşk, sevgi gücü onların kalplerinin beraber olmalarına engel olamaz. Mekânın insan ruhu üzerindeki olumlu etkisi bireyin bakış açısının değişmesinden anlaşılır. Birey, açık/geniş

mekânlarda kendini ontolojik olarak “güvende hisseder; kimliği, varlığı, değerleri koruma altındadır” (Korkmaz, 2007: 411). Karakterlerin açık mekanda kendilerini neşeli, mutlu hissetmeleri onların birbirine sonsuz aşkındandır. İkisi iki tarafta olsa bile, ölene denk bırakmazlar.

Bununla birlikte olaya sebep olan kart karakter sayılan Kolbin’i olay sonrası darlaşan, labirentleşen mekandan açık mekana çıkarmıştır. Çünkü, istediği gibi, olaya katılanları durdurabildi ve yukarıdan bunun için ödül alma şansı da vardır. “*Kolbin bugünlerde kazanan birisi olarak hissediyor kendini. Aralık olayı gibi büyük işi sonuna kadar götüren, namusla sonlandırmak kolay iş değildi. Gennady Vasiliviç o işi yapabildi. Gorbaçov da sonra haber verip, işin başarılı şekilde bittiği için tebrik etti. Burada Ligaçev daha çok mutlu. Allah nasip ederse bir “Lenin” ödülünü almanın yoludur*”(BJ.: 53). Bunların böyle başarılı olmaları onları psikolojik olarak rahatlatır. Bu anlatı kendini mutlu, sevinçli, rahat hisseden Kolbin’in açık/geniş mekandaki durumlarıdır. En başta olay başlama sırasında, kapalı mekana maruz kalan Kolbin, zaman geçtikçe kendinin zulüm gösterme yoluyla da olsa kazandığının farkına varır ve labirentleşen mekan genişler. Geçmişteki dertleri, sıkıntıları unuttur. Kolbin’i bu hale getiren, onu destekleyen yanındaki yandaşları ve yukarıdan gelen emirlerdi. Bir an olsun kendini mutlu ve açık mekanda rahatça hisseder.

ŞAHIS KADROSU

Romanda karakterler çeşitli şekilde ortaya çıkar. Onlar gerçek veya hayali olabilirler. Bu kişiler romanın türüne de bağlıdır. *Anı kitabı tarihtir, kanıtlara dayanır. Roman ise, kanıt artı(X) ya da kanıt eksi (X) üstüne kurulur; buradaki(X) bilinmeyeni yazarın kişiliğidir ve kanıtların etkisini durmadan değiştirir, kimi zaman büsbütün başka bir şeye dönüştürür.*

Tarih yazarı eylemlerle uğraşır; bir de, eylemlerden çıkarabildiği ölçüde, insanların kişilikleri üstünde durur. Kişiliğe duyduğu ilgi aslında romancınınkinden aşağı değildir, ama tarihçi kişiliğin varlığını ancak yüzeye çıktığı zaman bilebilir” (Forster, 1987: 84). *Bitev Jara* romanı da kanıtlara dayalı, kişileri de gerçek tarihi olaydan alınan bir tarihi romandır.

1.1.12 BAŞKIŞİ

Başkişisinin bedensel ve ruhî uyanışını hikâye eden roman, dönemin zihniyetinin de yansımalarına ışık tutar. Her anlatı bir kahramanın etrafında şekillenir. Bu kahramanın duygu, düşünce ve hayalleri anlatının hareket noktasını teşkil eder. Bu karakterin gelişim süreci anlatının ruhunu oluşturur. Anlatı da başkişiyle birlikte gelişir/değişir. Başkişi, “dinamik anlatımı oyun kurucu” (Bourneur, 1989: 153) rolüyle biçimlendirir. Diğer karakterler ya onun yardımcısı ya da anlatıya derinlik katmak için kullanılan figürlerdir. Bu doğrultuda anlatının en önemli karakteri başkişidir. Başkişiler, “iç dünyaları ve hayatları en ayrıntılı bir şekilde belirtilen karakterlerdir (Stevick, 2010: 179). Onların kişilik tasvirleri birçok anlatıda ayrıntılı olarak verilir.

Romanda başkişi, yaşadığı çatışmalar ve değişim süreciyle diğer karakterlerden farklı bir yapıdadır.

Yüz seksene yakın karakterle kurgulanan *Bitev Jara* romanının başkişisi üniversite öğrencisi hukuk fakültesinde okuyan, Jeltoksan olayı sırasında Kazak gençlerini temsil eden kahraman Elaman’dır.

Her üç bölümde de olay örgüsünün merkezinde olması, birinci bölümün başında ve ikinci bölümün ortasında önemli olayların başlangıç ve sonucunda aktif rol oynamasından dolayı romanın başkişisi Elaman olarak belirlenebilir; “başkişiler, romanda en ilgi çekici soruların ortaya atılmasına hizmet eden araçlardır; bizde inanç, sempati ve ani duygusal değişiklikler yaratır”(Stevick, 2010: 180).

Romanda başkişi konumundaki Elaman olumlu nitelikleriyle Kazak gençlerini temsil eden kahraman, cesur yiğittir. Yazar-anlatıcı sadece Elaman’ı baş karakter olarak seçer, olaya katılanların hemen hemen hepsi bunun geçtiği yollardan geçer, *İlginç olanı; buradaki baş kahramanın ismi Elaman... Elaman – karşı çıkma stoğuna sıradan birisi olarak katılmadı, aksine tüm gücü, şuuruyla kurnaz siyasete karşı çıkan namuslu, saf doğan yiğit karakterdir.*¹⁰ İkinci baş karakter olan Gülşat ise, olaya katılan kızları temsil eder.

Baş kahraman romanda ilk baştaki cesaretini sonuna kadar hiç kaybetmez. Olaya katılarak, işkenceye uğrar, hapse atılır, sürgüne gönderilir fakat kendi “kimliğini” korumak için zor durumlara dayanabilir.

¹⁰Egemen Kazakistan, 2001, 84 sayı.

Etrafında yarattığı etkiyle romanda düğümü çözen karakter olarak bilinen Elaman'ın ağzından tarihi günleri babasının hatırlamasıyla ve Elaman'ın suçunu kabul etme sırasında Rıbakov'un yaptıklarıyla ortaya koyar.

“...- E, biz çok olmuşuz o zaman?.. - Hayır, baba, biz de bir aralar güçlü ülke olmuşuk. Bunca toprakları kimseye vermeyen kuvvetli ülke olmuşuk. Jongarlara karşı birkaç mücadele sonrasında biz kazandık. Kazakların en güçlü Hanı Abılay güney taraftaki güzel topraklarımızı Hokand hanlığından kurtardı, şehri tekrar kendimize verdi. Hatta, zamanında Taşkent'i de almıştı. Ulu Cüz'in Beyi Töle, o şehri yönetmişti. Biz şimdi söylediğimiz gibi yabani, cahil değil, tam tersine akıllı, zeki millet olmuşuz. Konuşmaya saygı duyan, akla boyun eğen halk varsa bizim gibi olsun. O zamanın ileri görüşlülükle söylenmiş sözleri şu ana kadar değerini kaybetmemiştir. Vahşi milletten öyle bir şeyler çıkabilir mi? - E, evladım, okumadık, onun hepsini nereden bilirdik? - Bize onun hepsini bilerek öğretmemişler. Hanlar, beyler, töreler - hepsi ilkel toplum üyeleri, feodallar, canavarlar diye korkuttular. Abılay hanı, Töle, Kazıbek, Ayteke beyleri bize okutmadılar, öğretmediler. Üstelik Rus'un tarihini derinlerine kadar okuttular. “Korkunç İvan'ı, Birinci Petro'yu, Ekaterina 2'yi biz kendi tarihimizden iyi biliriz”(BJ.: 61).

Tarihten bahsederken, gerçek olaylar ele alınmıştır. Bunları yazar-anlatıcı boşuna baş kahramanın ağzından konuşturuyor. Yok yolmaya yüz tutmuş tarihmizi, edebiyatımızı, geçmişimizi, içindeki bu gibi sıkıntıları aktarır.

Baş kahraman güçlü, akıllı olduğu için de ilk baştan sonuna kadar onun yaptıkları ve söyledikleri doğru algılanır. Elaman'ı hapisten alıp, “Kimya” denilen inşaat yerine gönderirler. Burası hapisane hayatı değildir. Kendine göre yatağı, yorgani, yemek çeşitleri vardır. Çok zorlamazlar. Ama hiç bir yere gidemezler, dışarıdakileri göremezler. Baş kahramanın kalbinin ağrması onu bu çalıştığı yerden hastaneye gitmesine sebep olur. Bu sırada yoldaşlarla tanışır. Bir aksakalla tanışması onların edebiyat üzerinde konuşmalarına vesile olur. Edebiyattaki karakterleri gördükleri normal insanla karşılaştırır. “*Bir Ulpan ablayı iki bakış açısından anlatan Ğabit Müsirepov ile Sabit Muhanov ağabeyleri idi. Sabit Muhanov'un “Akkan Juldız” eserinde Ulpan hayat kadını ise, Ğabit Musirepov'un “Ulpan” romanındaki aynı o Ulpan halkın anası, ailenin direği, akıllı kadındır. Elaman aksakalın tespitlerine çok sevindi*” (BJ.: 150). Yaşlı olmasına rağmen genç Elamanla sohbet eden aksakalı eskiyi gören, zeki bir adam olarak gösterir. Böylece sadece baş karakteri ideal biri olarak değil, başkalarının da, norm karakterlerin de akıllı karakterler olduğunu anlatmış olur.

Elaman'ın hem tarih, hem edebiyat, hem de siyaset ve sosyal yaşam hakkında konuşması, yazar-anlatıcı tarafından baş kahramanı zeki, bilgili biri olarak gösterdiğinin kanıtıdır. Onun yaptığı her iş doğru ve hepsinde haklıydı. Bir başkişi mutlaka iyi bir karakter rolünü taşımalıdır. Bu yöntemi kullanmıştır yazar. Elaman'ın olay sırasında diğerleri gibi çıktığına pişman olanlardan değil, çıktığını gururla söyleyen, korkmayan, cesur, sorguya alındığında da canını alacaksa bile dediklerinden vazgeçmemesi ve onlara ikna olmaması, hapisanede iken saf ve temiz olması, sonunda aşkına sadık olarak birkaç senedir evlenmeden bekar kalması onun tam bir baş kahraman vasfına sahip olduğunun göstergesidir.

1.1.13 NORM KARAKTERLER

Norm karakterler baş kahramana yardımcı olan karakterlerdir. Olaylara doğrudan etki etmez. Romanda başkişinin dolayımlyıcısı konumundaki norm karakterler “romandaki temaya açıklık getirmek için yaratılmıştır” (Stevick, 2010: 64). Başkişinin değişim/dönüşüm sürecinde onu etkileyen norm karakterler roman kişileri arasında başkişiden sonraki en önemli karakterdir. Norm karakter, “romanda amaç olmaktan çok bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır” (Stevick, 2010: 181). Karakter bakımından kalabalık bir roman olan *Bitev Jara*'da birden fazla norm karakter vardır. Bunların hepsi önemli işlevlerle kurgulanır.

Norm karakterler başkişinin kişisel gelişimine yardım eden, onların eksik yönlerini tamamlayan ülkü değerleri destekleyen kişilerdir. “Romanda birinci derecedeki başkişiden sonra ferdi planda en çok boyutu olan ve en fazla derinliği olan norm karakterler romanda belli bir fonksiyonu icra eder. Roman başkişisinin aksine norm karakter, romanda amaç olmaktan çok bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır” (Azap, 2016: 849).

Romanda norm karakter olan Gülşat, Elaman'ın babası Rısbek, Dimaş Konayev, gazeteci Saylaubek, Kamila gösterilebilir. Her biri kendi temsil ettiği değerlerin dolayımlyıcısı olarak romanda olay örgüsüne hareket kazandırır. “Yazar zaman zaman bu kişilere sözü emanet eder ve onları kendi yerine konuşturur” (Korkmaz, 1997: 276).

Konayev'i norm karakter olarak alan yazar-anlatıcı üçüncü kişi tarafından anlatır. Onun Kazak halkı için harcadığı emeği inanılmazdı. Her yerde kendi milletini

savunan, koruyan birisiydi ve yanında da kendi milletinden insanlar olurdu. Genelde bu karakterin romanda iç sıkıntıları ele alınır. Çünkü olaya sebep olan onun görevinden alınmasıydı. Kendini üzen de görevinden onurlu bir şekilde ayrılamaması, bir anda görevini bırakmak zorunda kalması, halkıyla göz göze gelerek konuşmasıydı. *“Konayev bu seferki durumunu iyi bilse de görevinden kendi isteğiyle gidecekti. Fakat tam bunun gibi gedeceğim diye düşünmemiştii”* (BJ.: 16). Halkın sevgisini kazanan Konayev’in bir anda böyle duruma düşmesi iç mekanını daraltır.

“Göz önüne tekrar dünkü toplantı geldi. “Sizin yerinize kimi görevlendireceğimizi kendimiz seçeceğiz” diye onun önünde sert şekilde konuşan Gorbaçov adeta aşağılarken, diğerleri daha da beterdi. Birisi de buna teşekkür etmeyi düşünmedi. Tamam, bunlar bir yana dursun, bu belki kendi kişisel dargınlıklarından olabilir, ancak daha da kötüsü bütün halkın sinirine dokunan diğer duruma ne diyeceksin? Gelişmekte olan Kazakistan’a, kendisinin yerine kimse bilmeyen, Rus halkından olan Kolbin adlı sıradan birisini teklif etmeleri, artık çok kabul edilemez bir durumdu. Tanrınızı unutmayın, ne yaparsak da, ne emir edersek de artık bizim işimizdir şeklinde soğuk haber gelecekmiş gibidir” (BJ.: 16).

Konayev’i halkı sevmiştii, saygu duymuştu, ama olaydan sonra halkın önüne çıkamaması ve daha doğrusu çıkmasına izin vermemeleri onu çok zor duruma düşürmüştü. Halkından özür bile dileyemedi, kendi halini de anlatamadı. Kolbin’in Konayev’a meydana çıkanları kast ederek *“Yoksa senin desteğinle, senin taraftarlarının yaptığı hareket mi bu?”* (BJ.: 21) şeklindeki sinirli konuşması sonrası o norm karakterin halinden çaresiz birisine dönüşür. Sadece *“Benim buna hiç alakam yok, organize edenlerin kim oldukları bana da belli değildir, diyebildi biraz sonra kendine gelerek”* (BJ.: 21). Olaya katılan gençlere birşeyler deyip durdurma amacıyla gelen Konayev’e sinsilik yapan Kolbin, davet ettiği için pişman olup onu geri göndermenin çeşitli yöntemlerini arar ve kendi amacına ulaşmış olur.

Konayev temsil ettiği değerler bakımından Kazak halkının hem yöneticisi hem de kahramanıdır.

Romanda bir diğer norm karakterlerden birisi Saylaubek’tir. Norm karakter olmasına sebep çoktur. Onun gazeteci olması ve o kadar karalamaya karşı çıkarak suçsuz olan gençleri aklamak için çok makaleler yazması, konuşmak istemesi

dolayısıyla kahraman karakterlerden sayılır. Romanda geçen; “*sonraki gün yani toplantı yapılacağı günü Saylaubek geceleri uyumadan, söyleyecek sözlerini Rusça yazıp hazırlandı. Çok düşünerek Lenin’in, Gorbaçov’un dediklerinden alıntı yaparak, gençleri yavaşça aklamaya çaba gösterdi*”(BJ.: 48). İlk başta böyle çaba gösteren Saylaubek, sonradan daha güçlenecektir. Sovyet döneminde Kazak gazeteciliği ve çalışma yerlerinin hepsi Rusçaydı. Üstelik burada çalışanların çoğu “Ruslaşmış” Kazaklar ve Ruslardan ibarettir. İçindeki her şeyi söyleyemiyorlar, istediği makaleyi yayınlamıyorlar, ancak yukarıdakilerin iznini aldıktan sonra iş yapılırdı. Saylaubek de o zamandaki masum gazetecilerden biriydi. Devletin olaya müdahalesine ve olaya katılanları karalamalarına dayanamayıp cesaretini gösterebilen kahraman olarak karşımıza çıkar. Saylaubek ve onun ailesi Sovyetler dönemindeki şehirde yaşayan genç aileleri temsil etmiştir. Büyük şehirlerde çocuklar tamamen Rusça eğitim alıyorlardı ve Saylaubek’in oğlu da bunlardan etkilenmiştir. Genelde Rusça konuşur, sadece babasının ısrarıyla Kazak dilinde konuşabiliyor. Fakat Kazak okuluna giderdi. Oğlu Murat’a içindeki rahatsızlıklarını tamamen aktarmaya çalışırdı: “*Şu an onlar “Ruslaştırma siyesetini” yürütüyorlar. Onlar normal Rus milletini “ulu”, “muhteşem”, “hepiniz Rus olun”, çünkü o diğerlerinden farklıdır, “ona alışın” diye tüm halkı aldatıyorlar*” (BJ.: 133). Saylaubek bunları küçük oğluna anlatır. Yazar-anlatıcı bu fırsatı kaçırmadan okura iletmek ister.

Romanda ismi geçen bir diğer norm karakter *Gülşat*’tır. Aslında ikinci baş karakter sırasına da girebilir. Onun başkişini yani Elaman’ın aşkı, sevgilisi olduğu bellidir. Romanda ve normalde Kazak kızlarının nasıl olduğunu temsil eden, terbiyeli, akıllı, sevimli, güzel, edepli olan Gülşat Elaman’ın sevdiği, kendi ailesinin de “namusunu” koruyan saf bir kızdı. “*Elaman o sefer kızların yurduna kadar uğurlayıp, onlarla yakından tanışmıştı. Ondan beri Gülşat’tan hiç ayrılmadı. O kadar güzel olmazsa da çekici, cana yakın, sevimli kişidir*” (BJ.: 3).

Gülşat’ın olaya katılması ve delikanlılarla beraber gelmesi de, onun cesur, kahraman norm karakter olduğunun göstergesidir. “*-A, siz ne zamana kadar burada olacaksınız? – Biz sonuna kadar buradayız. Gösteri yapanlar isteklerinden üç gün içinde vazgeçmezse hükümet de elinden gelen herşeyi yaparmış. Demokrasinin kanunu öyleymiş... – O zaman biz de buradan gitmeyeceğiz- dedi, Gülşat güvenli sesle. – Donarsınız? – Olsun, bir şey olmaz ne olursa da beraber göreceğiz. – Acıkmışsınızdır?*

– *Ona da dayanacağız...*”(BJ.: 24). Olaya katılan kızların kahraman karakteri olan Gülşat diğer kızlarla, yiğitlerle beraber herşeye göğüs gerdi. Kendi haklarını savunmak için çıkan bu gençlerin manevi savaşını maddi hale dönüştüren idareciler kızlara acımdan vurdular, tekmelediler, saçından yoldular, tecavüz ettiler. Onun içinde olayın kurbanı olan Gülşat da kafasından alan darbeden dolayı hastalığa maruz kalıp ölüm döşeğine düşer. İkinci baş karakter veya norm karakter Gülşat, başına gelen bunca zorluğa dayanıp, akılda kalan kahramanlar içerisinde yer alır. Leyla ile Mecnun, Aslı ile Kerem gibi birbirlerini çok seven aşıkların hayatı mutsuz ayrılıkla sona erer. Gerçek aşıklar beraber olamaz sözü akıllara gelirse de, onların beraber olma hayalleri tamamen devletin eliyle engellenmiştir. Baş kahramanı hem endişelendiren, hem onun hapisanedeki hayatına mektuplarıyla manevi güç, kuvvet veren de Gülşat’tı. Birbirleriyle mektup yazıştıkları zaman gerçekten çok sevinirlerdi.

Gülşat’ın hastalığı gittikçe kötüleşiyordu. Hiçbir tedaviye cevap vermiyordu. Kafasından alan darbenin etkisi onun hayatı boyunca iyileşememesine neden olmuştur.

Yazar-anlatıcı bu arada, gerçekten geçen olayı anlatmak ister ve olayda hayatını kaybeden veya ömür boyunca hasta olup kalan gençleri okura iletmeğe ister ve bu amacına ulaşır.

Norm karakterlerden biri de Rısbek’tir. Baş karakterin babası çok zorluklarla karşılaşır. Baba rolünü temsil etmiştir. “*Baba doğal dünyayı temsil etmiyorsa da, insan varlığının diğer kutubun düşünceler dünyasının, insan yapısı şeylerin, kural ve emirlerin, disiplin, gezme ve maceranın temsilcisidir. Baba, çocuğun öğretmeni, yaşamdaki yol göstericisidir*” (Fromm, 1985: 49). Manevi ve maddi açıdan sıkıldığında Mukades aksakalla danıştı. İlk Elaman’ın tutuklandığı hakkında haberi duyunca şaşırıp kalmıştı. Jeltoksan olayı olduğunu duysa bile, oğlunun o işe karışacağını hiç düşünmemişti. Olaydan sonra evine gelen telgraftan ancak bunu öğrenebildi. Bu durum romanda şöyle geçer:

“-Evine hemen dön, Elaman’dan haber geldi,- dedi. Üzerine birisi buz gibi soğuk su dökmüş gibi hisseden Rısbek geri döndü. İki elini bağrına tutarak, aksakal deminki soğuk ayaza bakmadan, arkasından soğuk ter çıkıp, köyün bir kenarındaki eve geldiğinde karısının yüzünün rengi kaçmış, mosmor olmuş halde duruyordu. İki üç akrabası, komşuları da toplanmıştır. Kadın sessiz sedasız makineyle yazılı mektubu eline tutturuverdi. Rusça yazılmış mektup çok

kısaydı ama net yazılmış. Bu dehşet haberi kelime kelime değiştirmeden tam iletmiştir (BJ.:47).

Bu hal sadece Rısbek'in değil, o zamanda olaya katılanların ebeveynlerinin başından geçen tarihi andır. Rısbek'in karşılaştığı durum üzerinden anne-babaların çocuklarını nasıl merak ettiklerini, oğullarını, kızlarını nasıl korudukları ve onlara destek verdiğini gözler önüne sermiştir, yazar-anlatıcı. O zamanlarda maddi açıdan zor durumda olan da tek Rısbek değildi. Onların evrakları, mahkemesi gibi işlere para çok lazımdı. İşte, böyle bir dönemde onlara yardım edenler de çıkmıştır. Onlardan biri de kıtlık zamanında hayatta kalan, ikinci dünya savaşına katılan ihtiyardır. Olay romanda şu şekilde geçer.

“Geçen sefer avukata lazımmiş diye Rısbek kıtlık için kesilecek olan tayının yarı etinin karşılığı olan 500 somu komşusundan alıp onun adında göndermişti. Şimdi ise parayı nereden bulacağını bilmiyordu. Bir yandan “mahkeme” denilen soğuk kelime kalbini üşütürken, öte yandan parsızlık sorunu canını sıkan Rısbek'i Mukades avutuyor. Başını öne eğme, ne oldu sana, o kadar moralini bozma. Yola gidecek paran var mıydı?” (BJ.: 107)

Canı, ciğeri olan oğlunu düşünmekten başını kaldıramayan Rısbek başkasından evvel Allah'tan yardım istiyor kendisi de herkese yardım etmeye çalışır ve diğerleri de ondan yardımlarını eksik etmiyor.

Yazar Rısbek'i norm karakter olarak işlemiştir. Ayrıca o baş kahramana destek veren, onu düştüğü durumdan kurtarmaya çalışan tek karakter diyebiliriz. Bu karakter üzerinde, yazar-anlatıcı, din, peygamberler, Allah hakkında ve Sovyet dönemindeki bu durumu anlatır. O kadar dine yakın olmazsa da, o zamandaki hali iletir. “*Rısbek kendi arkadaşlarının hikmetli sözden, güzel hikayeden uzak olduğunu biliyor. Oturduğu yerde birisi bir doğru düzgün laf anlatamıyorlar. Oy, Allah, Sovyet Dönemi insanın şuurunu yitirip, dilini, bildiğini unutturmuştur. Ayrıca, gazete-dergilere yakın olmasına rağmen kendisi de hikaye anlatamıyor ve eski yaşlılar gibi uzun uzadıya konuştuğu, anlattığı bir şey yoktur*” (BJ.: 175). Rısbek sadece “babalık” görevin değil de, değişik ortamların karakteri olarak ortaya çıkar. Toplumun önyargılı ve yüzeysel değerlendirmelerine aldırmaıışı ve korkusuzluğu ile dikkat çeken kişiliğe sahiptir.

Diğer bir norm karakter ise Mukades'tir. Mukades genel olarak o zamanın babası olarak tanınır. Eskinin gözünü gören, çok yaşayan, bildiği aklı veren, kendinden sonraki nesillere yaşamını anlatarak terbiye veren biridir. Tarihi olaylara şahit olmuş bir kişi olarak da toplumda değeri vardır. 1929-1933 yıllardaki kıtlığı kendi gözüyle gören, yaşayan, sonra 1941-1945 yıllarındaki ikinci dünya savaşına katılan romandaki tek kişidir. Sürgüne gönderilenlerden biri de Mukades'in babasıydı. O zamanlarda sürgüne gönderilenlerin çocukları da "halk düşmanının çocuğu" olarak adlandırılırdı. Onun zorluğunu çeken Mukades de sürgüne gider. *"Memleketteki önde olanlar "halk düşmanının oğlu" diye uzun zaman ters baktılar, müslümanca, Rusça yazabilen, okuyabilen onu, iyi yerlere yaklaştırmadan her zaman zorluk yaşatırlardı"*(BJ.: 81) . Ruslar, kendi çıkarları için Türk halklarını *"savaş ve savaşın maddi hedefleri için vasıta"* (Evola, 2003: 12) olarak kullanırlar. Mukades'in babası da bu açıdan masum insanlardan biridir. Onun karakteri üzerinden yazar-anlatıcı zor zamanlardaki bunun gibi yaşlıların durumunu, yaşamını iyi bir şekilde okura iletir. Doğduğu yerin kıymetini bilen ve değer veren sayılı yaşlılardandır. Hatta ölümden iki üç kere kurtulduğundan dolayı hayatın da değerini bilen birisidir.

Bir de norm karakter Gülşat'a destekçi olan yakın arkadaşı Kamila'dır. Saf arkadaşlığın, yakınlığın, temizliğin, yardım severliğin temsilcisi durumundadır. Romanda ona çok yer verilmezse de Gülşat'a yardım eden hem sınıf arkadaşı hem de oda arkadaşıdır. *"Kamila birinci sınıftan beri beraber okuduğu arkadaşıdır. Elaman ikisi ilk kez tanıştığında yanlarında Kamila vardı. İlk kez Elaman onu filme davet ettiğinde iki arkadaşı beraber götürürdü. İyi niyetli olan Kamila arkasından çeşitli bahaneler uydurarak bazen onları tek başlarına bırakırdı. Yoksa uzun zaman üçü beraber gezerlerdi"* (BJ.: 139). Gülşat hasta olduğunda onu hastaneye kadar zorla götüren de Kamila olmuştu. Yani kendinin tam bir arkadaş canlısı olduğunu gösteren bir karakter olarak ortaya çıkarır.

1.1.14 KART KARAKTERLER

Kart karakterler baş kahramana zararı dokunan, çeşitli etkileyici durumda karşıya çıkan karakterlerdir.

Anlatılarda karşı değerde ele alınacak olan, başkişi ve fon karakterler arasında yer alan bir başka karakter, tek bir özelliğin sembolü olan kart-karakterdir (Stevick, 2010: 182). Kart karakterler başkişi üzerinde etkili olarak çatışma unsurunu harekete geçirirler. *Bitev Jara* romanının kart karakterleri çeşitli tiplerdendir; Kolbin başta olmak üzere, onun elinde çalışanlar ve diğer kart karakterlerden oluşmaktadır. Kolbin'in Moskova tarafından Kazakistan'ın genel sekreteri olarak görevlendirilmesi, bu büyük olayın patlak vermesine sebep olmuştur. Bu nedenle en önemli kart karakterdir. Baştan sona kadar göz önünde olan karakter her yerde kendini haklı zanneder. Öyle olsa bile gençlerin meydana çıkması ve ilk defa genel sekreterlik gibi önemli ve sorunlu bir görevi üstlenmesi onu kapalı mekana sokar, yani, ortaya çıkan durumdan sıyrılacak yol arar. Ancak Kazak haklını tanımadığından dolayı elinden şeyler gelmez. Kendini yönetenleri araya sokmakla, onların emirlerini dinlemek ve dediklerini yapmakla yetinir. Olay başladığında şaşıran ve korkan Kolbin'in ilk duygusu ve olaya karşı tepkisi romanda böyledir:

“Kolbin büyük odanın içinde ileri geri yürüyordu. Hayatında böyle bir şeyi ilk kez Abhazya'da görmüştü. 1921 yılı Lenin'in zamanında Sovyet ülkesinin bir cumhuriyeti olarak kurulan Abhazya'nın statüsünü 1931 yılında Stalin özerk cumhuriyet şeklinde küçültür ve Gürcüistan cumhuriyetine bağlar. Sonrasında da edebiyat, tarih kitaplarında onun eskiden ayrı bir cumhuriyet olduğu söylenmez. 1937-38 yıllardaki repressiya döneminde Stalin ve Berya Abhaz halkının tüm istihbarat üyelerini, sosyal ve siyasi aydınlarını tamamen yok eder. Savaş sırasında onun içine giren Yunan, Türk gibi halkları Kazakistan ve Orta Asya'ya zorla sürgüne gönderir ve onların yerine gürcüleri yerleştirirler. Sonra, Gürcü hükümeti tarafından şovenistlik siyasete maruz kalan Abhazlar kendi topraklarında azınlık durumuna düşmüştür... “...Olsa da bunca çok kalabalık olmamıştı. Ne yapacağını bilemeden Kolbin karyolaya oturverdi...” (BJ.: 12)

Halktan çekinmesi onun korktuğunun, Kazak halkının boşuna çıkmadığının farkına vardığını gösterir. Her şeyin çıkış yolu olması gibi çıkış yolunu aramaya başlar. Fakat öyle olsa bile halkını öteki olarak görür ve onlara eziyet ederek, halk için bir düşman sayılır.

Romanda tematik gücün karşısında yer alan kart karakterler, değişmeyen özellikleriyle başkışı ve fon karakterler arasında yer alırlar. Tek bir özelliğin sembolü olan kart-karakterler, tek bir karakteristik özelliğin vücut bulmuş şeklidir. Kart karakterin ayırıcı niteliği garip bir esnekliğe sahip olduğu halde nispi anlamda statik oluşudur (Stevick, 2010: 182).

Romanda karşı değerde olan ve başkışının kendi olma sürecini engellemeye çalışan olumsuz yönleriyle ele alınan kart karakterler “*yalınkat bir kişiliğe*” (Korkmaz, 1997: 278) sahiptirler. Değişmeyen yönleriyle, dramatik aksiyonu sağlayan değerler açısından sahip olduğu görev tekdüzedir. Daha çok olumsuz özellikleriyle bilinen bu karakterler, romanın kötü kişileri olarak görülür. Kolbin çaresiz halde eli altındaki Kazak ırklı çalışanlara dokunarak onların bu olaya bir sebepleri olabilir diye suçlamaya başlar. “*Bana büyük olayı organize eden ve olayın temelini yapan kişi tam burada gibi. Yoksa sıradan biriye cumhuriyet yöneticisinin kim olduğu ve hangi ırktan olduğunu nereden bilebilirler. Kim olursa da kendi kafası için, kendi isteği gerçekleşmediği için yapmıştır*”(BJ.: 13). Gençleri, sıradan halkı o kadar aşağılaması yani “nereden bilebilirler” kelimesini kullanması onun cahilliği veya halkı cahil görmesindedir. Demokratik bir ülkede olduğunu unutan Kolbin onlara saygı bile göstermez. Onların talebini doğru düzgün cevaplamayan Kolbin dağılmazlarsa “yukarıdan” emir alıp, ağır güç kullanacağını da akıldan çıkarmaz. Meydana çıkan gençlere karşı güç kullanmaya izin verildikten sonra acımasız güvenlik güçleri hiç acımdan eline düşen kim varsa durmadan dövüyorlardı. Tekmeleme, dövme, vurmaları “*Merkez Komitesinin penceresinden başta Kolbin olmak üzere, diğer üyeler meydana merakla bakıyorlardı*”(BJ.: 32). Yaptığı işlerinden zevk alıyormuşçasına bakan bunlar kendilerini haklı sanıyorlardı.

Diğer bir kart karakter sayılan Gorbaçov’tur. Aslında Kolbin ikisini bir arada kullanan yazar-anlatıcı Gorboçov’u sadece telefon görüşmelerinde ve emir verdikleri zamanlarda anlatır. Ancak aslında gençlere güç kullanmaya, “takma isim” vermeye herşeye o neden olmuştur. Onun kart karakter olduğu Kolbin’le konuştuğu şu satırlardan anlaşılır: “*Hayır başka da gerek yok...- dedi o, gençlerin bu işine siyasi anlam vermeye gerek yoktur. Tezahürü yapmak fazladır. Sosyal rezonans olmasına izin vermemeliyiz. Bunları sadece serseriler, milliyetçiler, terbiyesizler, sarhoşlar hatta*

esrarkeş diye ülkeden giderircesine suçlamalıyız” (BJ.: 26). Böyle dedikten sonra hemen iş başına gelenler bu emri yaptılar.

Romanda ismi geçen yine bir kart karakter soruşturmacı Rıbakov'tur. Baş kahramanın ilk soruşturmacısı olan Rıbakov'la Elaman arasında sık sık diyalog geçer. Elaman'ı suçu kabul etmesi için ikna etmeye çalışır. Çeşitli yöntemlere başvurur: *“Biz onların kim olduğunu, size ne söylediklerini, hepsini de biliyoruz. Fakat sen hiçbir şey gizlemeden söylersen cezan hafiflenir. Senin bu terbiyesizliklerin içinde biri olduğun, organize ettiğin bellidir. Suçunu kabul edip, geçen olayı tamamen söylemezsen, en az on beş yıl hapis cezası alacaksın...”*(BJ.: 43) gibi tehditlerle baş kişiyi sinirlendirir. Kendi görevini yapıyorsa bile insanın manevi değerlerini zedeler. Tüm halkı vahşi diye suçlar ve Elaman'a da içindekileri gizlemeden söyleyiverir. *“Vahşi olduğunu işinle gösteriyorsun, senin elinden başka ne gelirdi ki, - dedi...”* (BJ.: 45) Birbirine sinirle konuşan iki taraf da kendi dediklerini yaptırılmazlar. Ne kadar acı olursa da Elaman Rıbakov'un yaptıklarına boyun eğmedi. *“Çenesine alan darbeden yiğit bayılıverdi. O da durmadan, onu tekrar tekmelemeye başladı”* (BJ.: 45) kart karakter olan Rıbakov Sovyet insanların içindeki yozlaşan bir tiptir.

Romanda geçen bir diğer kart karakter Baken'dir. Gazeteci Saylaubek'in işine diğerleri gibi karşı çıkan bu kişi önceden arkadaş olan, destekçi olabilen güvendiği kişiydi. Ama zaman insanı nasıl değiştirir. Romanda arkadaş canlısının tam zıtı Baken kara günde yüzünü göstermiştir. Olaya katılanları koruyup, onların suçsuz olduğu için çabalayan Saylaubek'e karşı olup, yukarıdakilere şikayet eder. *“-Yoldaşlar, söylenen fikirlerin adil olduğuna itirazım yok. Kojanazarov'un yaptıklarını ben de sevmiyorum. İş sırasında onunla bu konuda tartıştık. Onun Kazak milliyetçiliği için, hemşehrileri için çalıştığını ben kaç kez farketmişim, - diye devam ederken: - onun için ona uyarmıştım – dedi”* (BJ.: 75). Onun tam bu yerde ihanet etmesine çok şaşırın Saylaubek tepesinden soğuk su dökmüş gibi oldu. Ama Sovyet zamanında, özellikle bunun gibi zor durumlarda insanın karakterinin değiştiği, yakın dostun bile yeri gelince sırt çevirdiği zamanlar olurdu. Kimin kim olduğu belli olan zamandı.

1.1.15 FON KARAKTERLER

Başkişi ya da norm karakter kadar etki alanları geniş olmasa da, sosyal ortamın oluşumunda ve aksiyonun gerçekleşmesinde başkişiye ve diğer önemli karakterlere yardımcı olan fon karakterlerdir.

Edebi anlatılarda kurmaca dünyada aktif olarak rol almayan karakterler olarak bilinen fon karakterler, başkişi ve norm karakter arasında yer alırlar. Fon karakterler *“romanda en az derinliğe sahip kişi ya da kişiler grubudur* (Korkmaz, 1997: 278). Bu karakterler, romanda figüratif olarak olay örgüsünün gelişiminde rol oynarlar. Bourneur ve Roland; *“roman dünyası kahramanı, izole bir gezegen gibi varlığını idame ettirmez, aynı zamanda bir yıldızlar kümesine bağlı bulunmaktadır”* (Bourneur; Roland, 1989:141) söylemiyle fon karakterlerin olay örgüsündeki işlevine değinir. Fon karakterler, romanda bir an için derinlik kazanabilirler, ama bireysel anlamda önem ve boyut kazanmaksızın tamamen isimsiz birer ses olarak kalırlar. Fon karakterler, romanda yapıyı işleten çarkların dişlileri gibidirler (Stevick, 2010: 181). Onlar bu yönüyle romanda bir ses olmaktan öteye geçemezler. Başkahramana kattıklarıyla ve onun gelişimine fayda sağladıklarıyla anlatıya işlerlik kazandırırılar.

Romana hareket kazandıran fon karakterler, *Bitev Jara* romanında oldukça kalabalık bir kadrodan oluşur. Romanda geçen fon karakterlerden; Elamanı yurda kadar götüreren taksici, Kuvaniş Aldamjarov, Zeyin, Konayev’in eşi Zuhra, Kamalidenov, Sanya Şelepugin, Ğalimbek ,Jantas, Alimjan, Klavdya Andreevna, Gelvand, Solomontsev, Turısbek, köydeki Ishak, Ponomorev, Tipajan, doktor Ahat, Oljas Süleymenov , Muhtar Şahanov, Cengiz Aytmatov, Kurmanbek, Mekemta Mirzahmet, Rahmankul Berdibay, Kaben aksakal, Kayrat Rıskulbekov, Ömirbek Joldasbekov, Safuan Şaymerdenov, Tokbolat, Konısbay, Aytman, ablası Rabia, Saylaubek’in eşi Külan ve oğlu, Kapar, Abil, Sarjan Ömiraliyev, Karajan, Musin, Madilbek, Gülşat’ın annesi Nurila ve kardeşleri, Rısbek’in damadı, Banu...gibi karakterler sayılabilir. Bu karakterler, romanda başkişi Elaman ile norm karakterler etrafında entrik kurguya ivme kazandırarak romanın karakter dünyasının genişlemesine yol açarlar.

Bu karakterlerden biri Mendibayev ve Kamaldinev’tir. Bunlar olay sırasında halk için değil kendileri ve üst yöneticiler için çalışırlar. “Közkamanlık” yapanlardan sayılır. Kendini, benliğini, özünü bilse de onların eli altında çalıştığına memnunlar. Kolbin’in altında çalışarak dediğini yaparlardı. *“Ona çok memnun kalan, söyledikerinin her birini yapabilen, Mendibayev’i Kolbin beğenmişti. Ne derse de “emret, efendim”*

diyen birisidir. İşte, böyle çalışanları çok severdi” (BJ.: 90). Bunun gibi diğer karakter Kamaldinov’dur. Mendibayev ile birlikte rektörlere karşı baskı düzenleyen, ideolojik açıdan onlara süs veren kişidir. Bir fon karakter olduğu için yazar-anlatıcı bunların üzerine takılmaz. Bir bakışla anlatır. Köy halkı ve diğer öğrenciler, milletvekilleri, öğretmen, içşiler vb. fon karakteri canlandıranlardır.

İZLEKSEL KURGU

Bitev Jara romanında, görünüm seviyeleri kişi, kavram ve simge düzeyinde KORA¹¹ şemasıyla şu şekilde gösterilebilir.

Tablo 5

	Ülkü değerler	Karşı değerler
Kişiler	Elaman, Gülşat, babası Rısbek, Konayev, Saylaubek, Kapar, Zuhra, Sabır, Kamila, Kuvaniş, Cengiz Aytmatov, Muhtar Şahanov, Olcas Süleymenov, Mukaddes, Alimjan, İshak, Asan yaşlı, Banu, Nurila ana.	Kolbin, Gorbaçov, Ligaçev, Miroşhin, Egor Kuzmiç, Mendibayev, sorgucu Rıbakov, Tokbolat, Kamalidenov, Turısbek, sorgucu Ponomarev, Aleksandr Şelopugin.
Kavramlar	Özgürlük, barış, kahramanlık, adalet, saygı, birlik ve beraberlik, akıl, kardeşlik, cömertlik, ümit, güven, dirlik, soy, sabır.	Savaş, esaret, çaresizlik, ölüm, fakirlik, kıyım, kıtlık, kötülük, adaletsizlik, korku, ağlamak, ayrılık, keder, ihanet, nefret, kibir, kaygı, yağma, idam, körlük, açlık,

¹¹ Ramazan Korkmaz, (2002), “Romanda Entrik Kurguyu Oluşturan Değerlerin Görüntü Düzeyleri Üzerine Bazı Öneriler”, 20. Yüzyılda Türk Romanı Sempozyumu (19-21 Nisan 2000), Düzenleyen; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Merkezi, Yayım yeri; A Festschrift to Lars Johanson/ Lars Johanson Armağanı, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 273

		entrika.
Simgeler	Gençler, meydan, Üniversite, yurt, sloganlar,	Hapishane, bakanlık, kış, ayaz, tren, çalışma yerleri, silah

KORA şemasıyla kişiler, kavramlar ve simgeler düzleminde verilen yukarıdaki tabloda, değerlerine bağlı ve kuşatılan topraklarına sahip çıkan Kazakistan halkının kaderini olumsuzlaştıran karşı değerdeki kişilerle çatışması gösterilir. Ülkü değeri oluşturan karakterleri, yaşadığı toprakların ruhunu bilen ve özgürlüklerine sahip çıkmak için ölümü göze alan kişiler oluştururken, karşı değeri Rus komutanlar/askerler ile onlara kişisel menfaatleri için hizmet eden Rus yöneticiler oluşturur.

Kavramlar düzleminde ülkü değerleri, “kahramanlık”, “birlik ve beraberlik”, “hürriyet”, gibi bir milleti millet yapan değerler oluştururken; karşı değerleri, “ölüm”, “körlük”, “ihanel”, “yağma”, “savaş” gibi milletin yok olma sürecini hızlandıran olumsuz kavramlar oluşturur.

Simgeler düzleminde ülkü değerleri, Kazakların geleceğini temsil eden “gençler”, “üniversite”, “yurt” gibi unsurlar oluştururken; karşı değerleri, “hapishane”, “bakanlık”, “çalışma yerleri”, “silah” gibi olumsuz değerler oluşturur.

Bir milleti tarih sahnesinden silmek için oynanan oyunların, savaşın ve ölümün karanlık yüzüyle çevrenmesi üzerine kurulu bir roman olan *Bitev Jara*, tabloda geçen, kişiler, kavramlar ve simgeleri de kapsayacak şekilde, “Başkaldırı ve Uyanış”, “Sevgi /Aşk”, “Özne ve İktidar”, “Sömürü/Ötekileş(tir)me”, “Varlığın sonu: Ölüm” başlıkları altında değerlendirilecektir.

1.1.16 Başkaldırı ve Uyanış:

Uyanış, toplumsal çürüme karşısında bireyin varlığını gerçekleştireceği kendini bulmasıdır. Uyanış kavramı ruhsal aydınlanmaya doğru giden bir farkındalık halidir. İnsanoğlu ruhsal anlamda aydınlanmadıkça uyanık değildir. *Bedenen uyanık olma ile tinsel anlamda uyanıklık hali farklıdır* (Azap, 2015: 233). Osho, “*ruhsal gözlerin açılmadan, tamamen ışıkla dolmadan, kim olduğunu, kendini görmeden uyanık olduğunu düşünme*” (Osho, 2004: 2). Kazak edebiyatında ve toplumunda önceden

Çarlık Rusya'nın zamanında ve Sovyetler Döneminde aydınların eserlerinde “uyanış” veya “uyanma” kavramı çok kullanılıyordu. Eskiden jırau ve şairler de dile getirmişlerdir. Asan Kayğı, Kaztuğan, Salkiyiz, Dospambet, Buhar, Aktamberdi, Tatikara, Ümbetey, Köteş, Sal, Abay, Ahmet Baytursınulı, Mirjakıp Dulatov gibileri “uyanış” kavramı üzerinde çalışmışlardır.

Özellikle Mirjakıp Duwlatulı 1929 yılında, hapishanedeyken verdiği bir ifadesinde, *Uyan Qazaq* kitabının yazılış tarihinden bahsetmiştir. Şair, asıl gayesini kitabın girişi mahiyetindeki şu dörtlülle ifade etmiştir:

“Gözünü aç, uyan Kazak, kaldır başını,

Geçirme karanlıkta boşuna yıllarını.

Toprak gitti, din zayıfladı, hal harap oldu,

Kazağım, artık yatmak yaramaz oldu.”

Mirjakıp Duwlatulı'nın o güne kadar yazılan şiirlerinin bir araya getirildiği bu kitapta, Çarlık Rusyası'nın yürüttüğü sömürge siyaseti; Kazak halkının toprak, din, eğitim meseleleri ile kadınların durumu ve seçim meseleleri ele alınmaktadır (Kara, İbragim, 2008: 409).

Bu “uyanma” ve “uyanış” kavramlarını kullanan aydınların çabalarına örnek olan en önemli başkaldırı ve uyanış 1986 Aralık olayıdır. Jeltoksan olayı olarak tarihe geçen bu olay, Kazakistan'ın yeniden uyanışı ve aydın geleceğinin başlangıcı olmuştur.

Bitev Jara anlatısı, yönetim başkanlarının değişmesi ve halkın buna itirazda bulunmaları ile birlikte başkışı Elaman'ın bu duruma karşı başkaldırısı üzerine kurgulanır. Duyarsızlaştırılan ve inançları sömürülen halkın içinden yetişen ve idealleri de bu doğrultuda gelişen Elaman, sorgulayıcı tavrı ile “*kendi olma*” yolunda adımlar atar. “*Bir insan kutsal olanla ilişkide bulunmadan başkaldıracağı gibi, kutsala girdikten sonra da, değerlerle ilgili bütün cevapların insani olduğu bir düzen istemeye başladığı an, başkaldırabilir*”(Gündoğan 1997: 121). Kendi yetki ve çizgilerini iyice aşan yönetim üyelerinin yaptıkları haksızlığa itirazda bulunan Kazak gençleri “uyanırlar”. “*Kölenin efendisine karşı çıkması, onun varlığına değil efendilik konumunadır. Bu karşı çıkış aynı zamanda kendisinin kölelik durumuna da karşı çıkıştır*”(Gündoğan 1997: 117). Köle ve efendi haline dönen böyle durumda dayanamazlık yer almıştır. Aslında sadece köle efendisinin dediklerini yapan birisiymiş.

Toplumsal uyanışın anlatıldığı *Bitev Jara* romanı, ruhsal gücü kuytuda olan toplumun uyanarak kendine gelmesini anlatır. Moskova'da gerçekleşen yönetim

üyelerinin seçimine Almatı'da genel olarak tüm Kazak halkı inanamaz. Daha sonra Almatı'daki pekçok gençin başkaldırması ve öğrencilerin meydana çeşitli sloganlarla çıkması sonucunda artık demokratik bir ülke oldukaları akla gelen ve kendi milletinden yönetici olacağını, daha özgür olarak hayatlarını devam ettirebileceklerini düşünürler;

Diğer öğrenciler de bunların konuşmalarına karışarak, bir araya geldiler.

- Konayev'i alsa alsınlar görevinden, zaten yaşlandı, ancak bir Rus'u bizim ülkemize görevlendirmesi de nedir?

- Evet ya, ben de onu diyorum...

- Bizi o kadar görmemeye, öylesine yok saymaya çalışıyorlar.

Sömürge haline sokanlar bile halkıyla az da olsun danışırlar, bunların yaptığı çok saçma, - diye o konuşan seslerden memnuniyetsizlik hissediliyordu. Elaman'ın aklı başından gitti" (BJ.: 4-5).

Bilinçlenen halk artık kendi dediklerini, istediklerini yaptırmak ister. *"-Yarın hepimiz toplanarak meydana gidelim. Biz bu seçime itiraz edeceğiz, Kazakistan'ı Kazak milletinden olan birisi yönetmesi gerekiyor. Yedi milyon Kazak'a güvenmediklerini gösteriyorlar. Sovyet hükümetinin tarihinde Kazak halkının kendi yeri vardır, - diye pankartlar yazarak, aramızdaki Rusça bilenleri belirleyip götürelim"*(BJ.: 5). Ancak bunlar Rusların kendi sloganlarına yani Lenin'in dedikleri sloganı kullanırlar, gençler varlık ve yokluk arasında seçim yaparlar, halkın kendi kendini yönetebileceği gerçeğini kavrarlar. *"Yıllarca yaşanan mutlak monarşi düzeni, halkın varoluşunu engelleyen ana etkidir"* (Azap, 2015: 234). Sovyetler Birliği'nde meydana gelen olay, halkı ilerisi için umutlandırırken daha demokratik bir yönetimin benimsenebileceği inancını artırır. *"Pankartları Rusça yazmalıyız. Partinin kendi sloganlarına dayanarak yazılmalı. – Doğru, "Lenin'in milliyet siyaseti yaşasın" demeli. "Hayır, Lenin'in milliyet siyaseti değiştirilmemeli demeliyiz..."* (BJ.: 5). Gençler kendilerine güvenirlere ve herkes bir araya gelerek destek verirler. Onlar adaletli şekilde, barışçı bir gösteri yaparak hükümete seslenmek isterler ve bunu yaparlar. Bunlar bir hedefi belirleyip meydana çıkmadan önce bu konuda epey tartışma yapılır. Gençler o günkü dilini, dinini, eğitimini şikayet ederek ve dünkü tarihini hatırlar; sonra "yığın" halinde biriken içindekileri dışarı çıkarırlar. Yıllardır Rus işgali altında yaşayan halk, üzerlerinde uygulanan ötekileştirme politikası neticesinde *"itaatkâr ve uysal hale getirilme"*(Foucault, 2011: 19) düşüncesine karşı koyarak normalleşmenin kuşatıcılığına başkaldırır (Azap, 2015:

234). Olay, sadece Kazakistan'ı etkilemez, tüm dünyaya duyulacak kadar büyük olur ve diğer Sovyet dönemindeki Türk halklarını da etkiler. Halkın hevesini kursağında bırakan sömürü güçleri onların bağımsızlık arzusunu ateşler. Rusların, toplumu felce uğratma arzusu, Kazak halkını “algılama aygıtının içine sızsa” (Shayegan, 2012: 70) da alt üst olan durumdan yeni bir kitlesel reaksiyon doğar. Yazar-anlatıcı bu olayı anlatırken eski tarihe başvurur, Milli mücadele olayına da değinir. Tarihe geçen olaylar içindeki en büyük mücadele olan bu önemli olayı anlatırken yazar-anlatıcının sanatsal üslubünün da etkisi çoktur. Kazak halkının yaşadığı çile dolu günlerini bir arada anlatmak isteyen yazar-anlatıcı, *Bitev Jara* romanında baş kişi Elaman ve diğer gençleri öne sürerek, sömürücü devletin yaptıklarına karşı isyan eder.

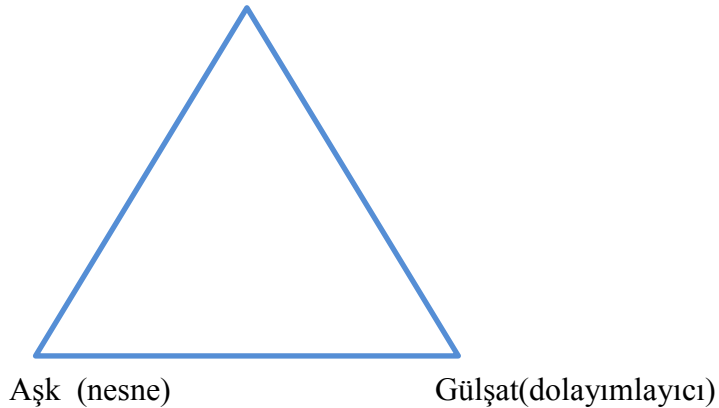
1.1.17 Sevgi/ Aşk

Aşk insanı heyecanlandıran güçlü bir duygudur.

İnsanlara sevgiyle yaklaşan başkişi, kendi gerçekleri ile dış dünyanın olumsuzlukları arasında sıkışmıştır. Bireye karşı kendine özgü içtenlikle yaklaşan yazar-anlatıcı, başkişinin sevgisini de bu çerçevede yansıtır.

Şekil 5 :

Elaman

Bitev Jara romanında başkahraman Elaman ile Gülşat'ın arasında geçen aşk yaşamı ve birbirlerine saf ve sadık olmaları eski aşıkları Yusuf ile Züleyha, Kız Jibek ile Tölögen gibi aşk hikayelerini akla getirir. Onlar yaşadıkları zorlukları, çektikleri çileleri aşkın gücüyle atlattılar. Elaman'ın Gülşat' merak etmesi, kendisi hapisanede esir hayatı yaşarken bile onun için endişelenmesi ve Gülşat'ın da aynı duyguyla karşılık vermesi, birbirlerine olan bağlılığının gücünü göstermektedir. “*Elaman Gülşat'lar*

gelecek mi diye merak ederek, bazen diğer gruplara bakıyordu. Tam o sırada kalabalık grubun yanından geçerken “Elaman” diye seslenen tanıdık sese hemen dönüp baktı. Yanında bir kız arkadaşıyla gelen Gülşat Elaman’a alelacele gelip, omuzuna yaslandı. - Biz de boş durmadık, Elaman, - dedi ve onun kucağından barınak arayan serçe gibi Gülşat’a, ben de deminden beri seni görebilecek miyim diye bakıyordum”(BJ.: 23). Olay sırasında bile hep birlikte hareket eden aşıklar, ancak olay sırasındaki saldırı sonucu birbirlerinden bir araya gelemeyecek kadar uzaklaşırlar.

Bireyin kendini gerçekleştirmesinde önemli bir adım olan aşk, bireyin kendilik değerlerini keşfetmesinde dolayımlayıcı işlev görür; “*özne her şey karşısında ve her şeye karşın, aşkı bir değer olarak kesinler*”(Barthes, 2005: 28). Bu iki gencin arasındaki aşka, sevdaya kimse karşı çıkmaz, yani diğer aşıkların arasına giren üçüncü şahıs yoktur, onları ayırmaya çalışan veya iftirada bulunan birileri olmaz. Ancak Elaman hapisanede iken, onun suçunu kabul etmesi için eğer sen suçunu kabul edersen cezan hafifleşecek ve kısa sürede sevgiline kavuşabileceksin şeklinde yalandan vaatler verilir. Aslında baş kahraman Gülşat için her şeyi yapmaya hazırdı, ancak soruşturmacının yalan söylediklerini farkederek hiç ona aldırış etmez. Elaman hapisanede iken Gülşatla buluşmak için çare arar, ama sadece mahkeme sırasında birbirlerini görebilirler. *Aşk ile birlikte düşünülen sevgi edimi ise, insanın özneye ya da nesneye karşı duyduğu bir yönelimdir. Aşkın tamamlayıcı unsuru olması yanında, bireysel bütünlüğü sağlayan sevgi edimi, çeşitli şekillerde görülen bir duygulanımdır* (Azap, 2015: 272). O zamanlarda sevgilisiyle buluşmak istediğini açık açık söylemek dekolay değildi. Hapisanede olan Elaman 6 ayda bir babasıyla görüşme izini alabiliyordu. Babasına Gülşatla ilgili soru sormaktan da utanıyordu. Onu hep sevgiyle gözlerinde canlandırıyor. İçinde ateşler, alevler yanıyorsa da, dışarıya farketmiyordu. Bu durum romanda şöyle anlatılır: “*Elaman kaç kere söylemek isterse de, babasından Gülşat hakkında sormadı. Arkadaşları onun durumunu işaretle olsa da söyleselerdi, ama o da kız hakkında bir şey demedi*”(BJ.: 67). İkisi mektuplaşarak aşklarını devam ettirdiler. Sadece olayda başına darbe alarak hasta olan Gülşat’ın hali iyileşmenin gittikçe kötüye gidiyordu. İkisinin o güçlü aşklarının sona ermesine onun ölmesi sebep olur. Gerçek aşıklar birlikte olamadığı gibi onlar da ancak hayallerinde yaşatırlar.

Eserde anlatılan bir başka sevgi vatan sevgisidir. Vatana, halka karşı sevgisi olmasalardı onlar meydana çıkmazlar, başkaldırmazlar ve olay çıkartmazlardı. *Vatan*

sevgisi, bireyin doğduğu topraklarla kurduğu ontolojik bağla ortaya çıkar. İçinde bulunduğu topraklara vefa borcu olan birey, vatanının tehlikede olduğunu hissettiği anda içgüdüsel olarak başkaldırır. Yıllarca vatanından uzak olan insanlarda görülen vatan hasreti aynı sevgi türünün görüngüdür (Azap, 2015: 180). Gençlerin olaya katılarak vatan sevgisini göstermeleri ve Elaman başta olmak üzere aktif bir şekilde mücadele etmeleri sözlerle tarif edilemez. Özellikle eserde norm karakter Saylaubek'in vatana olan güçlü sevgisi onun çalıştığı ortamda ve zor duruma girdiğinde açık bir şekilde göze çarpar. Onun canı pahasına da olsa topluma ve yöneticilere olaya katılanları ve olayın sebeplerini anlatmak istemesi "vatanına olan güçlü sevginin" kanıtıdır. Ona göre vatani seven insan onun yöneticisini de sevmelidir. Onun için yönetici halkı anlayan, halkın içinden birisi olmalıdır. Konayev görevinden alındığı zaman onun yerine geri gelmesini isteyen Kazak halkı şarkıyı slogan olarak kullanıp, televizyon ve radyodan yayınlatmak isterler.

"Düşünceye dalan onu Zuhra ananın mutfaktan çıkan sesi ürküttü. - Dimeke, gelsene hadi... Burada sana sesleniyorlar,- dediği onun neşeli sesi duyuldu. Aksakal mutfığa gelene kadar, radyodan yine "Kara bağır su tavuğu" şarkısının sesini iyice açmışlar:

Kara bağır su tavuğu

Kara bağır su tavuğu,

nereye uçtun pır pır diye?

Şarkın kaldı bebeğin kafası gibi yumuşak.

Kara bağır su tavuğu, su tavuğum, geri dön,

Az kalan ormana merak etme diye

yürek sözünü söyle!

Yuva kalırsa sahihsiz – göz için o kaygı,

Dolaşıp gelen yabani ördeksiz gölün güzelliği olmaz.- diye söyleyen

şarkıcının sesi aksakalı bu sefer de heyecanlandırdı. – Böyle şiir,

şarkı yazıp, böyle söyleyerek, arayan halkın vardır, senin bundan

başka hayalin mi var, Dimeke – dedi Zuhra"(BJ.: 167).

Konayev da halkını severdi, halkı da onu daha çok severdi. Onların sevgisi, aşkı Sovyet dönemi dağılıp Kazakistan kendi özgürlüğünü kavuştuğunda da devam etti.

Halkın da vatanına sadık olması ayrı bir şeydi. Onların içindeki bu sevda, onları meydana çıkarıcı güç oldu. Eğer vatanın ve yönetimin değişmesini hiç umursamasalardı

meydana çıkmazlardı ve kendi başlarının çaresini düşünerek sessizce yaşamlarını sürdürürlerdi.

1.1.18 Sömürü/Ötekileştir(il)me:

Bitev Jara romanının konusu insanın kendi değerlerine karşı ötekileştirilmesine ve sömürüye dur demek, kendilerini korumak ve savunmak için çıkan gençlerdir. Ama romanda geçen bazı karakterler bu ötekileşmenin kurbanları, yani Sovyet dönemi oyununun oynunağı olmuşlardır. Üst sınıf alt sınıf arasındaki diyalektigin temelinde sömürü olgusu ön plana çıkar. Kendilerini üstün görerek farklı bir statü endişesi içerisinde olan konak yaşayanları alt tabaka ya da küçük insanlar olarak gördükleri insanları “şeyleştirme” çabası içerisindeyler. Alt tabaka ise kendilik değerlerini yitirerek üst tabakanın “kölesi” konumuna gelerek ekonomik bağımlılıklarını sürdürmek kaygısıyla benliklerinden taviz vermektedir. “*Ezilenlerin yabancılaşması/şeyleşmesi bütün bir somut ekonomik/toplumsal konjonktürde oluşmaktadır ve bu maddi temel ortadan kaldırılmadıkça çözülemez*” (Oktay, 1989:155). Bu çözümsüzlük içerisinde kurgulanan anlatıda başkişi Elaman merkeze alınarak diğer ezilenlerin nasıl ötekileştirildikleri irdelenir. “*Ötekileş(tiril)en kişi, bilerek veya bilmeyerek yaşa(tıl)dığı bu zorunlu süreçte, düşünce ve eylemlerindeki kendine özgünlüğü yitirmiş; başka'ya dönüşmüş veya başka'da batmış, kaybolmuş, ben'dir*” (Korkmaz, 2004: 20). Romanda yaşanmış olay ve halkın ötekileşen yaşamı ve kendine dönerek, kendilerini bulma aşamasındaki durumu anlatılmıştır. Yeni neslin kendi değerlerine dönüşü bu romanda net bir şekilde görünür. Yıllar boyunca baskı altındaki halkın yeniden doğan çocuk gibi çekinmeden kendi haklarını savunmaları cesaret ister.

Rusların halka yaptıkları eziyetler ve belleğin silinme süreci, halkı tarihselliğinden koparma anlayışı, efendi-köle arasındaki sömürü düzenini akla getirmektedir. Efendi de kölesini itaatkâr kılarak onun varlık anlayışını hiçe sayar. Kölenin tek kurtuluşu başkaldırıdır. (Azap, 2015: 171). *Bitev Jara* romanında toplum kölelikten kurtulmak için bir adım atarlar. Çünkü “*insan, yalnızca, itaat ediyor ya da başkaldırmıyorsa köledir*” (Fromm, 1987: 10). Ancak *Bitev Jara*'da yaşlılar pek ilgilenmese de, “gözü açık” gençler bu olaya kayıtsız kalamazlardı. Sovyet dönemindeki yaşlılar artık gönüllü köleler sayılırlar. Olay sırasında da sadece can sağlığını düşünerek çocuklarının öyle bir iş yapmalarını istemezler.

Onun, yani kölenin soylu direnişi, varlığını anlamlı kılacak, ontolojik varoluşunun ilk adımı olacaktır. Köle yaşadığı bu süreci boyun eğerek sürdürürken,

kendi değerlerinden kopan yitik bir kişiye dönüşür. Efendi ise kölenin varlık alanını hiçe sayarak onun üzerinde etkin bir unsur olarak varlığını sürdürür. Köle kendisine yabancı gelen bu yeni dünya düzenini yadsıyarak dönüştürerek kendinin kılmaya özen gösterir. Eğer efendinin amacı kendini kabul ettirmekse, o bu savaşın sonunda düşmanın hayatını bağışlamalı ve onun sadece özerkliği yok etmeli ya da tek bir sözcükle onu köleleştirmelidir (Bumin, 1998: 37). Efendinin bu dayatmalarına karşı köle kendi savaşını vermeli ve içine yönelerek başkaldıran ben'ini keşfederek kendini gerçekleştirmelidir. O zaman gönüllü köle sayılan, yani sömürü altındaki halkın artık başını efendilerine kaldıracak an gelir. Her şeye boyun eğip, her şeyi onun için yapan halkın sabırı da bir gün biter ..*Kölenin efendisine karşı çıkması, onun varlığına değil efendilik konumunadır. Bu karşı çıkış aynı zamanda kendisinin kölelik durumuna da karşı çıkıştır*" (Gündoğan, 1997: 117)... Efendi-köle diyalektiğinde olduğu gibi, Rusların boyun eğdirici kuşatılmışlığını deneyimleyen Kazak halkı, yerel direnişlerle itaat etmeye karşı koyarak yeniden özgürlüklerini elde etmek için mücadele ederler. Bu direniş, onların var oluşlarını anlamlı kılacak tek ve en önemli olaydır. Sömürü halkın önündeki en önemli büyük güç milli bilincin uyanması, toplumun bilinçaltında saklı milli unsurlarını harekete geçirmesidir. Yıllarca kendisini sömüren ve ötekileştiren Ruslara karşı Kazak gençleri yerel direnişlere karşı koyar ve yönetimin değişmesine karşı başkaldırırlar. *"Aktif hale gelmekle sömürge insanı, asagılık komplekslerinden kurtulmuş, pasifliğini yenmiş, korkularını atmış ve görüş ufku açılmıştır"*(Zahar, 1999: 76). Onların konuşmaları da çok keskindi: Yazar-anlatıcı bunu da konu dışı etmeden okuyucuya aktarır. Romanda gençlerin kendi aralarındaki toplantıda ; *"Ruslaştırma siyaseti günbe gün yükseliyor. Baksanıza etrafınız tamamen Rusçadır... Kazak okulları da parmakla sayacak kadar az. Etraf "Rus ormanı"(Ruskyı les), Rus azarileri (Ruskye pole), Rus kayın ağacı (Ruskye berezi), hatta bugün bir sabundan da "Rus sabunu"(Ruskye mulo) dediklerini gördüm..."*(BJ.: 6) Bu arada dil meselesi anlatılıyorsa, diğer diyalogda *"Bizim Kuzey Kazakistan bölgesinde – diye ekledi Elaman, fabrikalarda uzman Kazaklar hiç yoktur. Okumuş bitirmiş gençlere ne iş veriyorlar ne de ev veriyorlar. Oysa kendilerinin açık öğretim okuyarak mezun olanları bile hemen yükseltirler"* (BJ.: 6). Onlar sömürülen halk olduğunun farkına şimdi varmış gibi, ayakta durur, akıllarını toplar, kendilerine gelmiş olur.

“-Rus okullarında Kazak dili hiç okutulmuyor. Bizim dil bir yabancı halkın dili gibi, kimse umursamıyor. Benim anam Kazak okulunda Kazak dili uzmanıdır. İlçeye her toplantıya gidip geldiğinde sinirlenip geliyor. Diğer tüm dersler hakkında konuşup diğer problemleri çözdükten sonra, en son olarak millet yorulduğunda dalga geçiyormuş gibi Kazak dilinin durumunu azıcık konuşur sonra kapatırlarmış. Hatta hiç lazım olmayan ders dermiş gibi bakıyorlarmış” (BJ.: 6).

Bunların hepsini örnek göstererek çok sinirlenen gençler artık yerlerinde duramazlar. Bunların bir hesabı olmalı diye coşku ve kahramanca ileriye doğru yönelerek meydana çıkarlar. Bunların amacı belliydi. *Kitlenin kendisi tüm aşırılıklara eğilim gösterdiği gibi, onu coşturup heyecanlandırmak da yine ancak aşırı uyarılarla gerçekleşir. Kitleyi etkileyecek kimsenin, elindeki nedenleri mantık süzgecinden geçirmesinin gereği yoktur; işi alabildiğine güçlü imajları dökmek, abartmaya kaçmak ve sürekli aynı şeyi yinelemek amaca ulaşılmasını sağlar* (Freud, 2006: 18). Olayın yaşanmasına sebep olanlardan birisi de bu sosyal ve siyasi hayatın acımasızlığının durmadan devam etmesidir.

1.1.19 Özne ve İktidar

İnsanoğlu toplumsal bir varlık olarak, birlikteliğini diğer insanlarla kurduğu sosyal, kültürel ve siyasi çevrelerde var etmeye çalışır. Bireyi diğer varlıklardan ayıran en temel özellik, düşünebilme yetisidir. Bunun yanında düşündüğünü sözlü ya da yazılı olarak aktarabilmesidir. Bu öğrenme ve üretme edimi, insanın bireyselleşme sürecinde ona bir geçerlilik kazandırır. İnsan maddi ve manevi dünyada kendine ontolojik olarak bir yer edinme uğraşında olduğu için otoritelerin baskın gücüne karşın ontolojik bir güven eksikliği ile karşı karşıya kalır. Otoritenin elinin “*insanın omzunda bıraktığı his, insanın gerçekten ele geçirilmesine gerek kalmaksızın teslim olması için çoğunlukla yeterlidir*” (Canetti, 2006: 207). Bu teslimiyet hali bireyi kendi olmaktan alıkoyan bir sürecin başlangıcıdır.

Genellikle iktidar ile eş anlamlı kullanılan otorite¹² sözcüğü baskıyı çağrıştırdığı için bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı yönüyle görülür. Ancak romanda otorite sözcüğü, daha çok iktidarın elinde bulundurduğu güç olarak ele alınır. Bu yüzden otoriteyi elinde bulunduran iktidar, özne üzerinde daha çok baskın yapısıyla görülür. Bir devletin kendinden güçsüz devlet üzerindeki etkisi ya da mevki olarak daha güçlü konumda olan birinin kendinden aşağıda olan biri üzerindeki etkisi, hep korkunun beslediği bir baskı boyutunu gözler önüne serer. Romanda bu durum olay gerçekleşmeden önce başkanların halkın rızasını almadan değiştirmeleri sessiz bir baskı sayılır. “*Bizi hiç saymaya başladılar. Sömüren bir devlet de o halka danıştı, ama bu yaptıkları çok aşırıdır – denen sesler kin ve sinirle doluydu*” (BJ.: 5). Büyük Türkçe Sözlük’te iktidar kelimesi şu şekilde anlatılmıştır: “Devlet yönetimi elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisidir”

Elinde iktidarı bulunduran insan, etrafında kendisine bir alan oluşturur. Bu alan dışında kalan özne onun için bir metadan farksızdır. Yaradılış icabı “*her insan, en güçsüzü bile, başkasının, yanına yaklaşmasını önlemek ister*” (Canetti, 2006: 209). Çünkü varlık alanının ihlal edilmesi insanı öfkelenendirir. İnsanlar arasında kurulan bu sınırlar toplumsal yaşam biçiminin bir gereğidir. Pek çok kadim uygarlık kendi sınırlarını çizerken, sınırları içinde kalanı belirli bir baskı ile yönetme eğilimindedir. Özne ve iktidar arasındaki ilişki böyle bir anlayışın tezahürüdür. Romanda gençler iktidara karşı sesleri yükselterek olayı başlar ve onların doğru yönetmesini ve halkla danışmasını ister. İktidarın tam işini geriye dönüş yaparak yazar-anlatıcı şöyle anlatır. “*1937- 1938 yılları terrorde Stalin ile Berya Abhaz halkının tüm aydınlarını, sosyal ve siyaset üyelerini tamamen yok etmişti*” (BJ.: 12). Burada siyasi olayla beraber aydına yapılan baskı halka da yapılmıştır.

Michel Foucault’nun kitabına adını verdiği özne ve iktidar arasındaki paradoksal ilişki, romanda iktidar çekişmesi, öznenin yitimi şeklinde kendini gösterirken birçok

¹²Çoğu zaman “otorite” ile “iktidar” sözcükleri eş anlamlı olarak kullanılır; ancak yine de, “bir hükümet görevlisi belirli bir işte otoritesini kullanmadı” denildiğinde olduğu gibi otorite ile iktidar farklı anlamlarda kullanılır. İngilizcede “otorite” [authority] sözcüğünün kökeni “yazar”dır [author]; yani otorite, üretkenliği çağrıştırır. Bununla birlikte, “otoriter” sözcüğü, baskıcı bir kişiyi ya da sistemi tanımlamakta kullanılır. Bkz. Richard Sennet, *Otorite*, Çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 26.

kanlı çarpışmanında görüngüsüdür. Bireyleri pasifize ederek onlara boyun eğdiren iktidar anlayışı, Foucault'ya göre şu şekilde kendini gösterir;

İktidarın karakteristik özelliği, bazı insanların başka insanların davranışlarını az çok bütünüyle (ama asla tamamen ya da zorlamayla değil) belirleyebilmeleridir. Zincire vurulup dövülen bir adam kendisi üzerinde güç uygulanmasına maruz kalmaktadır. Ama bu iktidar değildir. Ne var ki, ölümü tercih ederek ağzını açmamakta ısrar etmek gibi kesin bir tavır ortaya koyabileceği bir durumda konuşmaya kısıktırılabilmişse eğer, o takdirde belli bir şekilde davranmaya itilmiş demektir. Bu durumda o insanın özgürlüğü iktidara tabi olmuştur. Yönetime boyun eğmiştir (Foucault, 2011: 55).

Bitev Jara romanında Kolbin'in Konayev'e yaptığı bu tarzda bir iktidar olarak görülür. Onun gel ve git demesi tamamen bir dalga geçer gibidir. Çünkü gençleri durdurmak için onu kullanmak istemişti. Fakat sonra ona iftira atarak onların ayaklanmasına Konayev'ı suçlar. Bu duruma inanamayan Konayev kendini aklamak ister ve itibarı zedelenir: *“Böylece Kolbin kurnazlık yaptığına sevinirken, Konayev'in içi deniz dalgası gibiydi. Gençler ve başkaları düşünecek hali kalmamıştı. Doğrusu, iyi yürekli genç nesillere babalık sözünü söylemekti...”* (BJ.: 30) İktidar burada kendini halkın önünde, başını eğmek istemediğinden bu adamı faydalanır ama, bunu da doğru düzgün yapmaz.

Romanda tarihi olaylarla birlikte Jeltoksan olayında yapılan işkenceler, yöneticilerin emriyle yapılan her bir harekette insan ölümü olmuştur.

1.1.20 Varlığın Sonu: Ölüm

İnsanın fiziksel varlığının sona ermesi şeklinde tanımlanabilen ölüm gerçeği yaşamın ansızın sonlanmasıyla insanın bedenlen yeryüzünden çekilmesi olarak tasavvur edilir. Dünyanın yaratılışından beri fizyolojik olarak ölümü deneyimleyen insanoğlu, dünyadaki varlık alanını ölümle sonlandırır. Ölüm, bedenlen yaşamının sonunu getirmesiyle, *“tam bir yokluk”* (Levinas, Emmanue, 2006: 95) halidir. Dünyalık zamanın tadına varan insan, ölüm gerçeğini bir türlü kabul etmek istemez. Yaşamın doğal ritmine kendini kaptıran insan, yeme-içme, eğlence alışkanlıklarından vazgeçmek istemez. Bu da insanın ölüm kaygısıyla yaşamasına yol açar. Ölümün verdiği ontik kaygıyı duyumsayan insan ancak soylu bir ölümü kucaklar. Çoğunlukla şehit olma arzusuyla bezenen bu arzu ölümün bireysel hayatı taçlandırdığı inanç unsuru olarak

deneyimlenir. Ölüme doğru giden süreçte bunun tersi de mümkündür. Dünyanın sıradanlığından ontik bir boşluğa düşen insan da “intihar” etme arzusuyla ölümü deneyimler. Ölüm ne şekilde olursa olsun insanoğlunun yazgısının kaçınılmaz bir sonucudur.

Ölüm, dinsel bir görüngü olarak varlığın sonu olsa da ruhun ölmeyeceği fikrini uyandırır. Örneğin, İslamiyette ölümden sonraki yaşama inanılırken, Budizm, ölümün getirdiği yokluğu başlangıca koyar (Levinas, Emmanuel, 2006: 94). Ölüm bu perspektifte yeni bir başlangıçtır. *Ölümü Tanrıya bir kavuşma olarak gören dinlerde ölüm vuslatın sona ermesi olarak nitelenir. Nitekim Mevlana'nın ölüm yıldönümü, şeb-i arus (düğün gecesi) olarak kutlanır.* (Azap, 2015: 176)

Bireysel hayatın son ermesi, dünyalık zamanın yitimi şeklinde kendini gösteren ölüm algısı, romanda daha çok trajik sonların kesişme noktası olarak görülür; “*varlığın sonu ölümdür*” (Çüçen, 2003: 85). Ancak bireyin nasıl öldüğü ya da öldürüldüğü de önemlidir.

Ontik bir kaygı boyutuyla tasavvur edilen ölüm algısı, bireyde korku ve endişe yaratır. Kur’anda geçen “*her nefis ölümü tadacaktır, sonunda yalnız bize döndürüleceksiniz*” (İnan, 2014: 402) ayeti ölümün buradallığına gönderdiği atıf, birçok insan üzerinde endişeye neden olur.

Bitev Jara romanında da ölüm sahneleri vardır. Bunu yazar-anlatıcı birinin gözüyle, yani karakterin duyduğunu anlatarak ölümü gösterir ve geriye dönüş yöntemiyle tarihi olaylardaki ölümleri iletir. Norm karakter yaşlı dede Mukades’in görmediği çilesi, görmediği insan *ölümü* yoktu. Eski günlerini hatırlayıp, kederle düşünürdü. Sovyet döneminin yaptığı acımasızlığın tadını alan da bu Mukaddes’ti. Onların elinden yapılan ölüm işi kendi vazifelerini yerine getiriyordu. Sürgüne gönderilenlerin çoğu suçsuz kurban oluyorlardı.

“Hava durumu sıcak, su yok, ağzı burnundan çıkan, dolu ve kuru kırmızı vagon. Yol boyunca birkaç çocuk öldü. Nurbike dediği altı yaşındaki kız kardeşi vardı, o çaresiz çocuk çileye dayanamadan öldü. Trenin durduğu yerine, çukur kazıp ölenleri gömdürürlerdi. Rahmetli babası küçük çocuğunu çukura gömmeye dayanamayıp, gizler, örtüyle örterek getirir ve geldikleri yerin toprağına defnederler. Sürgüne gönderilenlerin hepsi zengin değildir, iftirayla giden suçsuz yoksullar da vardı” (BJ.: 79)

Yazar felakete uğrayan halkın durmunu iyice ve acı gerçeğe dayandırarak anlatır. Ölüm korkusu, insanın kendilik değerlerinde koparan bir kaygı halidir. Çevresindekiler art arda öldüğünde insanı korkunç bir sükûnet sarar; bu süreçte, “*insan tamamen pasifleşiyor ve artık karşı atakta bulunmuyor; ölüme karşı savaşta bir pasivist oluyor*” (Canetti, 2007: 32). Bu pasiflik insanda umutsuzca ölümü bekleyişi doğurur. Ölümün kendi ecelleriye değil de hükümet tarafından geldiğine çok sinirlenen Mukades dedenin kendi ölüm korkusu da vardı. “*On saat boyunca kör gibi madenden gelen bunları açık, delik, rüzgar esen uzun eski barakada sadece tahtanın üstü karşılardı. Verdiği yemekleri ise doyurmayan çorba ile kara ekmektir. Öleceğini düşünen Mukades bir çaresini bularak kamptan kaçarak çıktı. Ondan sonra görmediği zorluk, yaşamadığı eziyet yoktur*” (BJ.: 83). Ölümden kaçıp kurtulamaz aslında insan, ama böyle durumda onların yaptıklarına boyun eğmeyip kendi başının çaresine de bakmalılar. Ölümden kaçmanın, hayatta kalmanın bir sebepleri ve onu etkileyen birileri de olabilir. Mukades’in arkasında eşi ve biricik çocuğu vardı.

Eserde siyasetin kurbanı olan, olay sırasında kızları kurtarmak için fedakarlık yapan ve bir askeri öldürdün diye üzerine iftira atılarak cezalandırılan genç Kayrat Rıskulbekov da vardır. Bu genç hiç bir zorluğa aldırmadı, dayandı ve sonunda kahramanca şehit oldu. Onu idam ettiler. Birinin ölümüne neden oldu diye suçsuz yiğidi kurşuna dizdiler. Romanda

“Orta boylu, koyu siyah saçlı Kayrat dedikleri genç yiğidi de asker adamı Savitsky’ni öldürdü diye suçluyorlarmış. (Elaman’ı da öyle suçlamışlardı). Sokak sokağı dolaştırıp, soruşturma yaptırarak, eline sopa verip, birkaç kere fotoğrafa çektiler. Kayrat o denemeyi yaptığım ters oldu galiba diye pişman oluyor. Tam o sırada karar verip: - Ölen Svatsky’yi öldürdü diye nasıl olsa birimizi suçlarlar. Ya ben ya da sen, ne farkeder ki, hatta bu sefer “ben öldürdüm” diye kabul etmek isterim. Diğerleri zarar görmesinler - dedi o beklenmedik anda” (BJ.: 87).

Bu arada ölüm korkusuzluğu ortaya çıkar. Herşeyi bırakıp, halkı ve diğer gençleri düşünen genç Kayrat ölümle karşı karşıya gelir ve kabul eder. Olay sırasında o kadar çok genç hayatlarını kaybetse de ve “yukarıdakiler” gizlice ne kadar çok genç öldürseler de resmi olarak idam cezasını alan sadece bu Kayrat’tı. Halkın şuurunda onun ismi ölmez kahraman olarak kalmıştır.

Romanda ölüm tadını alan yine bir olayın kurbanı genç Gülşat'tır. Gülşat'ın ölümü de sıradan bir ölüm değildi. Jeltoksan olayına diğer öğrenciler gibi katılan Gülşat işkenceye uğrayıp kafasına ağır darbe almıştır. Bunun gibi birçok kız ve oğlanı da vuruldular. Bir kısmı orada öldü, birçoğu ise sakat olarak yaşamlarını sürdürüyorlar. Bilinçli şekilde yapılan bu saldırı çok kişiye ölüm getirdi. *“En son söylediği laf da senin adındı. Evladım, Elaman! Ne kadar zor olsa bile, sana ciddi söylüyorum, Gülşat'ımın yaşam süreci sayılıdır. “Bir göremedim” diye sonunda seni pişman olmasın diye, sana haber veriyorum”*(BJ.: 188). Gülşat'ın annesi Elaman'a böyle bir acı haberi mektup yazarak gönderir ve onun ölüm döşeginde yattığından haber verir. Hayatını anlamlandıran, yaşamaya büyük bir sebep olan gerçek aşkının bu durumuna yanıp tutuşan Elaman'ın da aklına bir an *ölmek* gelir. Kendisi zaten kalp hastalığından dolayı hastanede tedavi görüyordu. Kendi halini unutarak tüm düşüncesi Gülşat oldu. *“Mektubu aldığına on gün geçmiş. Elaman bir yerde duramadı. Ne olursa da, sonra başına ne acı gelse de, Gülşat'a yetişmesi lazım. Dehşetli, böyle bir korkuncun olacağını hissetmişti. Başka birisi de değil, onun anası yazdıktan sonra...Gerçekten Gülşat'tan ayrılacak mı? Öyleyse...Ölmesi daha iyiydi. Sonra nasıl olacak?”*(BJ.: 187) zor durumda kalan Elaman ölümü düşündükçe aklı başından gidiyordu. Aşkınin yerine kendi ölmek istemişti. Ama ölüm diyen acımasız şey insan dışıdır. Ne sana sorar ne de senden izin ister. Çaresiz kalan Elaman Gülşat'ı son kere görmek için yola koyulur. Öleceğini belki biliyor belki bilmiyor, ama Gülşat cansız bir şeydi, hiç kıpırdamıyordu *“Gülşat yerinden hiç kıpırdamadı, avuç gibi gözleri hissetmeden bakıyordu, hiçbir şeye hareket etmiyordu. Arkasına dayanan yastıkla, yiğide değil, bir başka mekanı düşünüyormuş gibi bakıyordu”* (BJ.: 189). Elaman kendini, kaderini, olayda vuranları, herkesi suçluyordu. İçi yanıyor. Ölüm önünde çaresizliğini de kabul ediyordu.

- Telgram geldi...Gülşat vefat etmiş – dedi Bekon kendinden hiçbir şeyi gizlemeden, doğru söyleme huyunu kullanarak. Ne kadar beklerse de kötülük tepesinden şimşek çakmış gibi geldi. Elaman küreğe dayanıp otururdu. ...Ondan sonra çok zahmetle Gülşat'ı toprağa verip gelmişti. Ondan beri de bir aya yakın zaman geçti. Sonra otursa da, kalksa da, yürüse de, aklından çıkmıyordu. İç dünyasıyla danışıp, kederini, endişesini, sevincini söyleyecek birisinden ayrılmıştı” (BJ.: 202).

Ölümü haberini duyduktan sonraki Elaman'ın hali belliydi. Hayatının acısına katlanarak yaşamını devam ettirir.

İnanmamak için direnirken belirli bir düzen sağlayamayan ve yalnızlık içerisinde bir yaşam geçirmek zorunda kalan başkişi, sonunda kaderin dediklerini kabul eder.

ÇIKARIM

Sovyetler Birliği döneminde Türk dünyasında olaylar az olmamıştır. Bu tarihi olayları eserlerinde yansıtabilen yazarların sayısı da yeterli derecededir. Jeltokksan olayı da etkili bir olay olduğu ve Sovyeter Birliğinin dağılmasına denk geldiği için bu olayı yansıtan eserler bağımsız olduktan sonra ele alınır. Şiir ve roman, hikayelerde işlenen bu konu genelde belgesel olarak görülür. Çalışmada onların bazılarını durulmuştur. Bunlardan biri de Kazak edebiyatının gelişim sürecinde yeni nesli temsil eden, 20. yüzyılın sonunu gören ve Sovyet döneminde yaşayan, bugün de Bağımsız Kazakistan'da yaşamakta olan Jaksıbay Samrat'tır. Onun eserlerinin tümü tarihi olaylara dayandığı için genellikle belgesel üslupte yazılmıştır.

Tarihsel anlatının iskelesinde yer alırken, tarihsel roman statüsünde değerlendirilmeyecek kadar bugüne ait izlekleri barındırır. Jaksıbay Samrat yazarlıkla

beraber gazetecilik alanının da ustasıdır. Pek çok gazete ve dergilerde makale, eleştirileri yayımlanmıştır.

Samrat'ın diğer romanlarına baktığımızda ve *Bitev Jara* romanını incelediğimizde yeni bir anlatım tarzının peşinde olduğu sonucuna ulaştık. Geçmiş zamanı anlatırken okuyucuda uyandıracığı gerçeklik duygusunun güçlendirilmesi adına yazarın birtakım arayış içerisine girdiği görülür.

Romanındaki ilk özellikler karakterleri seçerken gerçekçi olması ve tarihi kişilerin ismini değiştirmemesidir. Gelecek nesillerin bu olayı unutmaması için gerçekçi bir şekilde anlatmaya büyük özen göstermiştir ve bunu da başarmıştır. Bu roman okurları üzerinde büyük etkiler bırakır, derin düşüncelere sürükler.

Samrat'ın *Bitev Jara* romanını KORA şemasında incelediğimizde gördüğümüz tablo; romanın çatışma unsurlarının kavramlar düzleminde yoğunlaştığıdır. Baş kahraman olan Elaman ve Gülşat'ın arasındaki aşkı da saf ve gerçek bir sevgi olarak işlenmiştir. Onların birbirlerini sevmesi ve bu sevdalarına sonuna kadar bağlı kalmaları örnek teşkil etmektedir. İzleksel kurguda bu özel olarak incelenmiştir. Çünkü aşıklar sonunda beraber olamayacaklar. Olay yüzünden ikisi bir arada olamazlar.

Gerçek karakterler Gorbaçov ile onun yandaşlarını kart karakter sırasına almamızın da sebebi vardır. Çünkü onların halka yaptıkları *Bitev Jara*'da net bir şekilde yazar tarafından gözler önüne serilmiştir.

Jaksıbay Samrat gerçek olayları roman haline getirir. Onun seçtiği konular ütöpik değil, gerçek yaşamın içindedir. O yüzden onun eserlerini okuyan biri kahramanları tanıyor izlenimine kapılır. Özellikle tarihsel ve belgesel romanlarında anlattığı Abilay, Konayev, Şahanov gibi kahramanlar gerçekten yaşamış, bir döneme damgasını vurmuş kişilerdir.

Zamanın trajedisinin sadece söylencelerle, kulaktan dolma bilgilerle hatırlanılmasından ötürü derin bir üzüntüye kapılmış ve buna karşı ne yapabilirim sorusu tarihi roman yazma eğilimi ile cevabını bulmuştur. Romanlarını yazarken duyduklarıyla yetinmeyen yazar, girmediği arşiv, bakmadığı resmi evrak kalmamış, anlatılarına sağlam dayanaklar oluşturmuştur.

Yazarın kendi halkının milli değerlerinin iç ve dış düşmanları tarafından nasıl yok edilmeye çalışıldığı durumu anlattığı romanlarında öne çıkan izlekler de çoğunlukla karşı değerde temsil edilir. Varlığın Sonu: Ölüm, Özne ve İktidar,

Sömürü/Ötekileştir(il)me, Sevgi/ Aşk, Başkaldırı ve Uyanış “Ruslaştırma”, “yozlaşma”, “ölüm”, “işgal”, “savaş”, “toplumsal çürüme” izlekleri romanlarının ulaşmak istediği sonucu imler.

Jaksıbay Samrat’ın *Bitev Jara* romanında görülen mekânlar ayaklanmanın, ölümün, huzursuzluğun mekânlarıdır. Sovyetler Birliği’nin Rusların dışındaki diğer milletlere karşı üyürüttüğü politikalar, tepeden indirilmiş başkanların ülkeyi yönetmesi için dayatılması roman kahramanlarının içindeki manevi mekanı daraltmıştır. Romanda mekân daha çok dar/labirent mekân özelliğini gösterir.

Yaklaşık olarak bütün eserlerinde kullandığı bir teknik olan geriye dönüş tekniği, yazarın üslubunun bir özelliğidir. Kahramanlarının geçmişi ile şimdiki hali arasında öykü zamanından geriye giderek anlamsal bağlantı kurar. Anlatıya derinlik kazandıran bu teknikle yazar geniş bir zaman diliminden yararlanır.

Çalışmanın sonucunda *Bitev Jara* eserinden hareketle yazarın mitik dünyası ve içinde yaşadığı topraklarda gerçekleşen varoluş mücadelesi anlaşılmalı ise çalışmamış amacına ulaşmış demektir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif (1991), Roman Sanatı ve Roman incelemesine Giriş, Akçag Yay., Ank.
- Alberini, Francesco, *Âşık Olma ve Aşk*, (Çev. Gül Çetinor), Düzlem Yayınları, İstanbul, 1990.
- Azap, S. “Tölögön Kasimbekov’un Cetilgen Kurak (Olgun Nesil) Romanında Yapı Ve İzlek: Sovyet Tipi İnsan Yaratma Süreci”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2016.
- Canetti, Elias *Kitle ve İktidar*, (Çev. Gülşat Aygen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Canetti, Elias, *Ölüm Üzerine*, (Çev. Gürsel Aytaç), Payel Yayınları, İstanbul, 2007.
- Chatman, Seymour, *Öykü ve Söylem Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı*, (Çev. Özgür Yaren), De Ki Yayınları, Ankara, 2008.
- Çüçen, A.Kadir, *Heidegger’de Varlık ve Zaman*, Asa Kitabevi, Bursa, 2003.
- Daryush Shayegan, *Yaralı Bilinç, Geleneksel Topumlarda Kültürel Şizofreni*, (Çev. Haldun Bayrı), Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
- Egemen Kazakistan gazetesi, 84 sayı, 2001.
- Evola; Julius Rene Guenon, *Savaş Metafiziği ve Sembolik Silahlar*, (Çev. Atilla Ataman, Prof. Dr. Tahralı, Mustafa, İsmail Taşpınar), İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Forster, E.M., *Roman Sanatı* (Çev. Ünal Aytür), Adam Yayınları, İstanbul, 1985.
- Foucault, Michel, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Fromm, Erich *İtaatsizlik Üzerine Denemeler*, (Çev. Ayşe Sayın), Yaprak Yayınları, İstanbul, 1987.
- Fromm, Erich, *Sevme Sanatı*, (Çev. Özden Saaatçi-Karadana), İlya Yayınları, İzmir, 2007.
- Gündoğan, Ali Osman, *Albert Camus ve Başkaldırı Felsefesi*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Hekimoğlu, Sefa Fuad, “Sovyetler Birliği Döneminde Kazakistan”, Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, Ankara, 2012.
- İnan, Hacı *Kur’ân- Kerim ve Yüce Meâli*, 29/Ankebût Suresi, 57. Ayet, Dua Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- İbrahim Damira, Türk Vahit, “Kazakistan’da Kızıl Kıtık”, İstanbul, 2016.
- Kesici, A. Kayyum, Dün, Bugün ve Hedefteki Kazakistan, İstanbul, 2003.

- Kara Mehmet, İbragim Damira, “Uyanma Kavramı Ve Kazaklar”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/7 Fall 2008
- Kara, Füsün, Almaatada 1986 Aralık Olayları: Jeltoksan, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, p. 417-426, Ankara-Turkey
- Korkmaz, Ramazan (2007), “Romanda Mekânın Poetigi”, Edebiyat ve Dil Yazıları-Mustafa İsen’e Armağan, (gz. Aynur Kulhanlıoğlu, Süer Eker), Ankara: Grafiker Yay., 2007.
- Ramazan Korkmaz (Aytmatov Anlatılarında Ötekilesme Sorunu ve Dönüş izlekleri, Türksoy, Ankara Armağan, İsen’e (Editörler; Aysenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara, 2004.
- Korkmaz, Ramazan, *Sabahattin Ali İnsan-Eser*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Korkmaz, Ramazan, (2002), “Romanda Entrik Kurguyu Oluşturan Değerlerin Görüntü Düzeyleri Üzerine Bazı Öneriler”, 20. Yüzyılda Türk Romanı Sempozyumu (19-21 Nisan 2000), Düzenleyen; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Merkezi, Yayım yeri; A Festschrift to Lars Johanson/Lars Johanson Armağanı, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 273
- Laing R., D., *Bölünmüş Benlik*, (Çev. Ergün Akça), Pinhan Yayınları, İstanbul, 2012.
- Levinas, Emmanuel, *Ölüm ve Zaman*, (Çev. Nami Başer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Osho, *Farkındalık*, Ganj Yayınları, İstanbul, 2004.
- Qellet Bourneur; Real Roland, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (Çev.Hüseyin Gümüş), K.B.Y., Ankara, 1989.
- Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (Çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul, 1999.
- Roland Barthes, *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, (Çev. Tahsin Yücel), Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- Söylemez O., Azap, S. *Türk Dünyası Edebiyatları Hikaye Çözümlemeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Stevick, Philip, *Roman Teorisi*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.

Sigmund Freud , *Kitle psikolojisi*, (Çev. Kamuran Şipal), Cem yayınevi, İstanbul, 2006.
Şahanov, Muhtar, “*Jeltoksan Epopeyası*” Almatı,2013.

Tepebaşı, Fatih, *Roman İncelemesine Giriş*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012.

Tülin Bumin, *HEGEL Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği*, Praksis Felsefesi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Toyşaulı, Akedil, folklorcu, <http://www.dalanews.kz/12699>

Ünal Aytür, *Henry James ve Roman Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

adebiportal.kz <http://adebiportal.kz/kz/retailing/view/388>

<https://egemen.kz/article/ayqaranhghy-aqiqaty>

<http://www.qamshy.kz/article/erbolat-abikenuli-zheltoqsan-izghari-anhgime.html>

https://www.zharar.com/kz/shygarma/2206-1986_okigasy.html

BİTEV JARA ROMANINDAKİ KAYNAKLAR:

Beyiskulov, T. “Jeltoksan ızğarı” (A. “Jalın”, 1988)

Bayseyitova, K. “Na vsyu jizn”, (A. “Jazuvşı”, 1981)

Elsin, B. “İspoved na zadannuyu temu”, (M. Politiceskaya literatura, 1990)

Jiyenkulova, Ş. “Ömirim – benim önerim”, (A. “Jazuvşı”, 1987)

Konayev, D. “Ot Stalin’a do Gorboçova”, (A. “Sanat”, 1994)

Nazarbayev, N. “Bez pravih i levih”, (M. “Molodaya gvardya”, 1991)

Ötegenov, T. ile T. Zeyinabilov derleyen “Almatı. 1986. Jeltoksan” adlı 3 ciltten oluşan kitaptan (A. “Altın Orda”, “Devir”, “Merey”, 1991-94 yy.).

Sovyet Kazakistan yazarları, klavuz (A. “Jazuvşı” 1987) ve yüz kadar mevsimlik yayınlarından alınmıştır.

Şakarim. Şiirler ve uzun şiirler (A. “Jalın” , 1988)

Tolmaçev, G. “50 vtreç s D. Kunayevım” (A. RPO “Kitap”, 1997)

Ek: Fotoğraflar

Brejnev Meydanı 1986 yıl. Aralık (Şahanov, Almatı: 2013)

Алматы. 1986. Желтоқсан.

Courtesy Photo

Kayrat Ruskilbekov, 1986. Mahkeme sırasında

Kahraman kızlar. Aralık olayında

Birlik beraberlik duruşu.Aralık.

“Özgürlük için” sloganlarıyla çıkan gençler

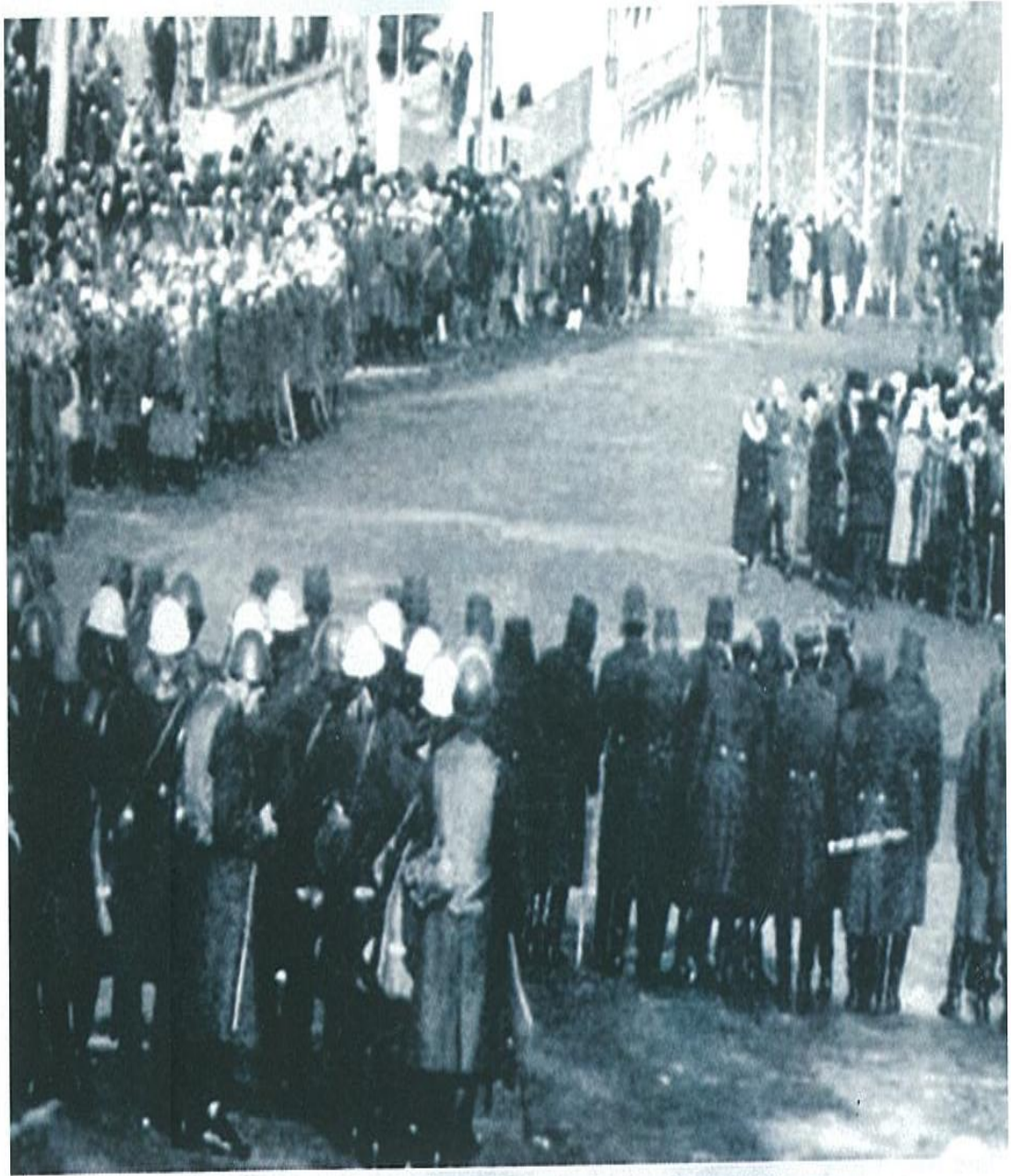
Karşı çıkmalar. Aralık.

Toplanan gençler “Kolbin uzaklaşsın!”, “Her millete kendi – milletinden başkan!”, “Demokrasi yaşasın!” denen sloganları öne sürdüler.

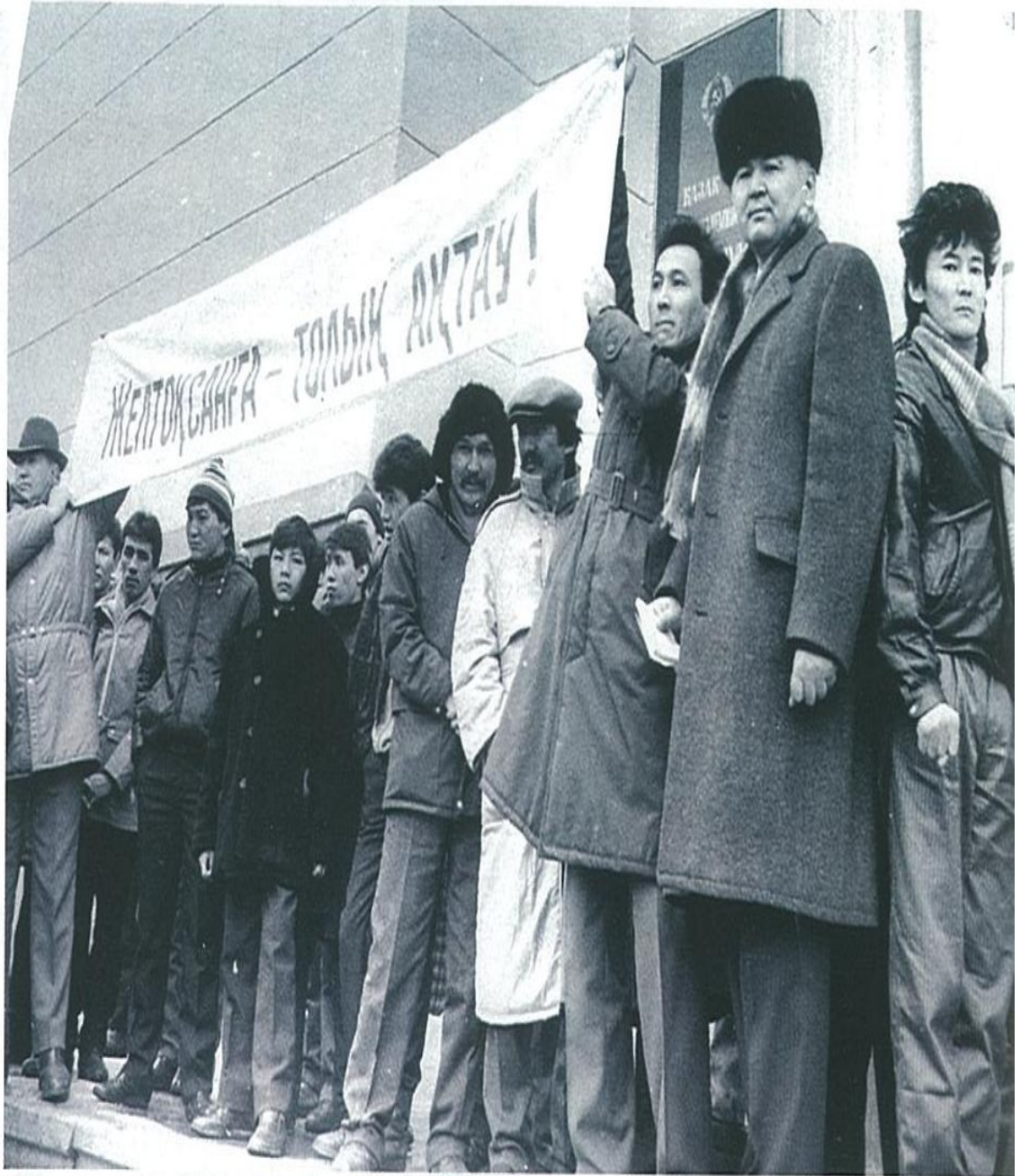
Toplanan gençler Ş.Kaldayakov'un J.Najimedenov'un sözüne yazılan "Benim Kazakistanım" şarkısını tekrarlar söylediler.

Sovyet Dönemi birkaç şehirden gelen asker güçleri ilk başta sabırla bakıyorlardı

Olayın başlamasına sebep olan eski yönetim başkanı Dinmuhammed Konayev ve Muhtar Şahanov diğer milletvekilleriyle beraber.

Жастар Желтоқсанды толық ақтауды талап етуде

Gençler Jeltoksan'a katılanları tamamen aklamayı talep etmektedirler.

Jaksıbay Samrat

Jaksıbay Samrat ve diğer Alaş aydınları